

Бб 425/1926/1

ЕКОНОМИСТ

ОРГАН ДРУШТВА ЗА ЕКОНОМНУ И СОЦИЈАЛНУ
ПОЛИТИКУ

ГЛАВНИ УРЕДНИК
Д-р МИЛАН ТОДОРОВИЋ

ГОДИНА VI

БРОЈ 1

Јануар 1926.

БЕОГРАД
УРЕДНИШТВО И АДМИНИСТРАЦИЈА, КОЛАРЧЕВА УЛ. 1/II.
1926.

САДРЖАЈ

— Број 1. јануар 1926 —

І Расправе

СТРАНА

<i>Др. Милан Тодоровић</i> , Бојазан од поправке динара	1
<i>Ing. Милан Мариновић</i> , Грађевно дрво у нашој спољној трговини	11

ІІ Чланци

Рад и ритам од Драгише Лапчевића	32
Европски царински споразум од Велизара Јанковића	35
Државна угледна пољопривредна добра од Мите Ђ. Николића	47
Трговина дуваном од Др. Уроша Стајића	61

ІІІ. Привредна хроника

Из праксе Државног Савета по финансијским споровима од д-р Д. Д.	69
Албанска Народна Банка од д-ра Видана О. Благојевића	76
Неколико података из статистике Бугарске од Ал. В.	83
Народна Банка у 1925	85

Нове књиге

88

Др Богдан С Марковић „Државне финансије и новчана реформа“. — „Привреда“, месечни лист.

Уредништво и администрација „Економиста“ налази се у Коларчевој ул. бр. 1. II спрат (Индустријска Комора).

Претплата на „Економист“ износи Дин. 200.— на годину или полугодишње Дин. 100.— Поједини бројеви 20 динара. Редовни чланови Друштва за Економну и Социјалну Политику добивају лист у *пола цене*.

Редовни чланови плаћају Дин. 1.000.— једном за свагда. Утемељачи 5000, а добротвори друштва 10.000 динара и добијају лист бесплатно.

За иностранство Дин. 250.— годишње. — Излази једанпут месечно најмање у *пет* штампаних табака.

Претплату на „Економист“ примају све поште у Краљевини на чековни рачун *Бр. 53.017* Поштанске Штедионице у Београду.

ЕКОНОМИСТ

Год. VI.

Јануар 1926.

Број 1.

РАСПРАВА

Бојазан од поправке динара

— од Др. М. Тодоровића —

I.

До пре од прилике две године поправка динара била је, да се тако изразимо, наш општи идеал. Са свих страна тражило се, да Влада (Министар Финансија) ради енергично на поправци динара, јер се она сматрала као једини лек и за унапређење народне привреде, као и за санирање наших државних финансија. Курс динара био је као неки барометар, према коме се оцењивала способност наших Министара Финансија: Министар, за чијег је министровања курс динара скочио, квалификован је као способан; онај за чије је време курс пао, обележен је као неспособан.

Данас, после две године лагане али сталне поправке динара, као да је уверење у та опште-благодотворна дејства поправке динара мало поколебано. Поред „убеђених, поборника који и данас непрестано траже поправку динара; повећава се, из дана у дан, и број оних који нису још потпуно убеђени у корист од поправке, и који би желели, да она не иде тако брзо. Поред оних, који гледају у поправци динара саме користи по народну привреду, — данас има повећи број људи, који су вољни да припишу скоку динара и многе рђаве последице. Једном речју, док се пре две године сваки радовао и најмањем скоку динара, данас се све то више повећава број лица, која изјављују бојазан од поправке динара у опште, или бар бојазан од сувише брзе и велике поправке.

У чему се састоји та бојазан; да ли је она и у којој мери оправдана.

Ако разгледамо написе по овом предмету у нашој дневној и повременој штампи, доћићемо до следећег сазнања.

Противници поправке (одн. брзе поправке) динара изјављују двојаку бојазан: (1) да ће поправка динара оштетити у јачој или слабијој мери све групе дужника; и (2) да ће поправка динара имати за последицу смањење државних прихода — управо немогућност наплате буџетом предвиђених прихода — и у вези с тим за последицу поремећај буџетске равнотеже.

Како стоји с једним и другим приговором?

1. Оштећење дужника услед поправке динара.

Противници поправке динара тврде, да сваки скок динара погоршава положај дужника, и то тачно у сразмери у којој се динар поправио.

Као доказ за ово тврђење даје се следеће објашњење. Дуг од рецимо 100.000 папирних динара представљао би данас задужење од 10.000 динара у злату. Ако би се сада папирни динар поправио са 20, 50 или 100%, дуг у злату повећао би се аутоматски на 12 — 15 — одн. 20.000 динара, — услед чега би дужник претрпео штету од 2—5 одн. 10 хиљада динара у злату.

Цело горње објашњење, изузев закључка, тачно је. Дуговање у папирном динару мења се, мерено у злату, аутоматски са променом курса динара (тачније са променом ажије): ако се курс папирног динара поправи, номинални износ дуга у злату повећаће се; ако курс динара падне, дуг у злату смањиће се.

Али, и то је потребно нагласити, ово аутоматско повећање односно смањење цифре задужене у злату, не мора увек значити оштећење (осиромашење) одн. коришћење (обогаћење) дужника, или ако то и значи, то оштећење одн. коришћење не мора ићи упоредо, у истој мери, са процентом повећања дуга. Да ли ће се од једног дужника, услед промене у цифри његовог задужења у злату, променити и његово имовинско стање, зависиће од тога, да ли је, та промена изазвала или не, одговарајућу промену и у његовом билансу.

Да ово мало објаснимо. Стварање једног дуга или је последица, или ће имати за последицу стварање једне активне позиције у билансу дотичног лица. Пр.: купљена је роба на кредит; узет је зајам, да се купи (сазида) кућа, дугу књиженом

у пасиви, одговара дакле вредност робе (куће) књижена у активи. Ако се сада, услед промене у курсу динара, она пасивна позиција (цифра задужена у злату) промени, имовинско стање дужника промениће се или ће остати непромењено, према томе, да ли се вредност и ове активне позиције (робе, куће) променила или не.

С обзиром на ово ми можемо обележити као тачно само оно тврђење и објашњење о повећању цифре дуговања у злату; што се тиче закључка о оштећењу дужника, остаје да се испита, да ли је оно наступило или не.

У циљу тога испитивања потребно је све дугове (дужнике) категорисати у неколико у том погледу сродних група, и проучити ефекат од повећана дуга за сваку поједину групу.

За питање које нас интересује сви дугови могу се уврстити у једну од следећих 4 група:

1. дугови у иностраној валути, постали услед куповине на кредит робе у Иностранству, којим дуговима кореспондира или роба на лагеру, или готовина одн. потраживања за продату робу у земљи;

2. дугови у домаћој валути постали при куповини на кредит робе у земљи која је продата (препродата) у земљи опет на кредит (случај трговца на велико);

3. дугови у домаћој валути постали при куповини на кредит робе у земљи, којим дуговима кореспондира роба на лагеру, (у ову групу долазе и дугови произвођача — фабриканата — за купљене сировине и материјал потребан им у раду); и

4. дугови у домаћој валути постали услед куповине (зиданја) непокретности (имања, зграда).

Да видимо какав ће бити утицај од пораста динара на сваку поједину од горе побројаних група.

За дужнике из прве две групе може се, без икакве резерве, тврдити, да њихов положај, т. ј. њихово имовинско стање неће бити ни најмање погоршано услед скока динара.

Лица из оне прве групе дугују, казали смо, у иностраној валути, из чега излази да њихово задужење у злату нема никакве везе, т. ј. остаје непромењено при поправци папирног динара. Чак се сме тврдити, да ће њихов положај бити услед

тога и повољнији, колико њихов дуг у иностраној валути покривен јесте готовином или потраживањем у папирном динару, чији је курс према злату односно према иностраној валути сада скочио.

Што се тиче дужника из оне друге групе, њихов је положај потпуно непромењен. Они имају, видели смо, дугове у папирном динару, који су покривени исто толиким потраживањем такође у папирном динару, за њих је, дакле, промена у курсу динара, па била она на више или на ниже 'индиферентна, јер се услед тога салдо у њиховом билансу неће променити.

Друкчије стоји ствар са дужницима из оне друге две групе. Промена у курсу папирног динара имаће, према приликама, јачи или слабији утицај на њихово имовно стање, и већа или мања оштећења, као последице поправке динара, овде нису искључена.

Код дужника из треће групе контрахованом дугу у папирном динару одговара роба на лагеру. Поправка динара овде оставља непромењену цифру дуга у папирном динару; што се тиче вредности оне активне позиције (робе) која му кореспондира, она ће, у највећем броју случајева, пасти; јер ће поправка динара бити праћена падом цене робе на пијаци.

Да ли ће пад цена наступити раније или доцније, и да ли ће бити у истом, или у мањем одн. већем проценту но што је поправка динара, то је једно питање, на које је тешко дати унапред прецизан одговор. Али у највећем броју случајева наступа следеће: пад цена, као последица поправке динара, увек по мало задоцњава; у почетку је пад цена у мањем проценту но што је скок валуте, доцније иду паралелно.

Сличне последице могу се очекивати и код дугова из оне четврте групе, али уз једну, морамо нагласити, врло јаку разлику.

С обзиром на специјалну форму у којој се манифестује закон понуде и тражње код непокретних добара (овде код варошких зграда), — услед поправке динара овде неће пасти рента (кирија) зградама у одговарајућој мери, већ ће наступити скакање те ренте, које би, да поправка динара није било, морало наступити. Према томе дужници из ове групе неће претрпети никакав губитак у својој имовини (damnum

emergens), већ ће само бити лишени једног вишка у вредности, који би вишак наступио, да је курс динара остао непромењен.

Анализа коју смо горе извршили није потпуно, или тачније, није довољно детаљна. При једној јаче детаљној анализи могло би се конструисати много више дужничких група, и последице од поправке динара показале би се јаче ниансиране. Али и на основу ове у најкрупнијим потезима извршене анализе може се донети један закључак, који је врло значајан за питање које нас овде интересује.

Тај закључак гласи. Нетачно је тврђење (мишљење), да ће услед поправке динара бити оштећени сви дужници без разлике, и да то оштећење иде потпуно паралелно са процентом у коме се динар поправио; на против, из излагања које предходи види се, да има читавих група дужника, који неће бити ни мало оштећени, и да је и код оних који су оштећени то оштећење знатно мање од процента у ком се динар поправио.

У вези с овим пак мора се обележити као неуместан и захтев (који чине поједини дужници): да Влада обустави своју акцију на поправци динара, „јер ће ова упропастити дужнике“. С обзиром на горе изнете последице поправка динара, сама за се, неби оправдала такав поступак; да ли ће пак она т. ј. поправка динара у друштву са последицама друге врсте — о којима ћемо мало час говорити — такав поступак моћи да оправда, о томе ће бити опширније говора у следећем.

II.

Као други разлог против поправке динара наводи се, казали смо, бојазан: да ће, услед поправке динара, државни приходи, и у вези с тим буџетска равнотежа бити доведена у питање.

Објашњење у овом погледу гласи одприлике овако. Порески обавезници плаћају порезу из свога (чистог) дохотка. Доходак (чист), пак, изражен у цифрама, варира према курсу динара одн. према кретању динара: при нижем курсу (пад динара) он је *већи*, при вишем курсу (скок динара) он је *мањи*. Према томе ако се динар буде поправио, (чист) доходак

пореских обвезника одн. њихов порески извор смањиће се, и услед тога они неће бити у могућности, да плате у потпуности разрезану порезу.

Смањење (чистог) дохотка одн. смањење укупног износа наплаћене порезе иде паралелно (у истој сразмери) са процентом поправке динара. Тако на пр. ако је укупан износ порезе предвиђен у буџету са 10. милијарди динара, ако се папирни динар у међувремену поправи са 10, 20, 30 и т. д. $\%$, онда ће се, у место предвиђених 10. моћи наплатити само 9. 8. 7. и т. д. милијарди, — појавиће се дакле мањак у приходима у истом пројекту у коме се и динар поправио.

У горњем објашњењу тачна је само полазна тачка т. ј. тврђење, да (чист) доходак појединих пореских обвезника, изражен у цифрама, може варирати при промени курса папирног динара, иначе пак ово је објашњење непотпуно; оперише се са предпоставкама, које су мало или више вероватне, али не и апсолутно сигурне, — и на основу тог непотпуног објашњења и несигурних претпоставки доноси се закључак, који је, наравно и сам, непотпун и несигуран.

Нека нам је дозвољено да ову ствар мало детаљније испитамо.

Пре свега да нагласимо да поправка динара не само што неће смањити, него ће највероватније и повећати (чист) доходак свих оних лица, чији приходи проистичу из ренте (интереса) од капитала и из фиксне награде (плате), према томе њихов порески извор (пореска способност) изражена у цифрама повећаће се.

Што се тиче доходака из других извора (непокретних добара, радњи, слободних професија) они ће услед поправке динара бити смањени само тада и у толико, када и у колико поправка динара буде праћена одговарајућим падом цена робе на пијаци. Док пад цена не наступи, одн. док је пад цена у мањем проценту но што је проценат у коме се динар поправио, све дотле доходци из тих извора неће се смањити у опште одн. сманиће се, али у слабијој мери од оне у којој се динар поправио.

Да нагласимо најзад — и ту је главна мана горњег објашњења — да је оно једнострано. Полази се, на име, са

предпоставке: да ће поправка динара смањити државне приходе, а да ће остати без икаква утицаја у погледу на државне расходе.

Предпоставка о овако једностраном утицају који би имала да врши поправка динара на државни буџет није ничим образложена. На против они исти узроци који могу, као и последица изазвана поправком динара, изазвати смањење државних прихода, утицаће, и са истих разлога, — и на смањење државних расхода.

Да ово са неколико речи докажемо.

Смањење државних прихода наступиће, казали смо, само у том случају, ако поправка динара буде праћена падом цена робе на пијаци. Али пад цена — ако и у колико буде наступио, не може остати без утицаја ни на државне расходе: сви буџетски материјални расходи смањиће се тачно у сразмери у којој су цене роби по пијаци пале; што се тиче личних расхода, који би такође требали да падну у и тој сразмери, они ће, према приликама, или остати непромењени, или ће се смањити, али у слабијој сразмери.¹⁾

На основи свега до сада изложеног може се извести следећи закључак.

Бојазан да ће поправка динара смањити државне приходе и тиме довести у опасност буџетску равнотежу, неоснована је. Из излагања које предходи излази, да то смањење буџетских прихода неће бити тако велико као што се то мисли. и да ће једновремено са смањењем прихода, наступити и смањивање буџетских расхода, тако да буџетска равнотежа неће бити поремећена.

У вези с овим може се, без икакве резерве, обележити као неуместан захтев: да се, из разлога државног буџета, обустави рад на поправци динара одн. на санирању валуте.

¹⁾ Ради потпуности да споменемо, само у напмени, следеће две чињенице:

а) Могућност за пореске обвезнике да плате разрезан порез и онда, кад се њихов доходак у цифрама, услед скока динара, смањило, зависи у јакој мери, од јачине пореског оптерећења: при малом пореском оптерећењу та је могућност већа; при претерано великом пореском оптерећењу, она је мања;

б) Смањење буџетских личних расхода, (т. ј. чиновничких плата) припаду цена даје се лако извести, ако су плате биле и раније довољне за пристојно издржавање; на против смањивање је теже, ако су оне биле недовољне.

III.

Пре но што би се дало дефинитивно мишљење по овом питању, морамо још испитати утицај који врши промена у вредности новца на активитет привредне радиности; ово је потребно у толико пре, што је наша штампа поклонила овом питању врло малу пажњу, док наша публика, изгледа, има уверење, да је тај утицај врло велики.

Ако се баци сумаран поглед на развитак наше привредне радиности од свршетка рата до данас. моћићемо констатовати једну врло значајну појаву, која би заслуживала да буде предмет нарочитог испитивања и проучавања.

У првим годинама после рата, управо све до краја 1922 године, наша привредна радиност била је, да се тако изразимо, у јаком полету: оснивање нових предузећа и проширење рада у старим (постојећим) предузећима била је врло честа појава. Са почетком 1923 године настаје стагнација у том погледу: оснивање нових предузећа постаје све ређе и ређе; проширење постојећих предузећа престаје; с времена на време јавља се и обустава рада одн. смањење капацитета рада.

Када се има на уму, да је све до краја 1922 године динар био у знаку падања, а да је од 1923 год. наступила поправка одн. стабилизацији динара. онда се човек мора запитати. да ли је ова коенциденција случајна, или ове појаве стоје у некој јачој или слабијој узрочној вези?

Прелазећи на ово испитивање морамо учинити у самом почетку следећу напомену. Питање је врло опсежно и врло интересантно, и као такво захтевало би да буде предмет једне специјалне студије. Ми не можемо овде ући у то детаљно студирање; за питање које нас интересује довољно је да овај фрагмент изложимо у најкрупнијим потезима.

Полет наше привредне радиности у првим годинама (1919—1922) после рата, а тако исто и стагнација која је запажена за последње три године, последица је пијачне коњуктуре, т. ј. закона понуде и тражње.

У првим годинама после рата влада код нас (а то је случај и у другим државама) велика оскудица у роби. Понуда робе на пијаци није ни из далека довољна да подмири тражњу; услед овога је продаја робе на пијаци врло лака, и увек уз лепу зараду за понуђача (продуцента). И при свакој

пијачној коњукутури предузимачи се лако одлучују, да оснивају нова одн. да повећавају рад у постојећим предузећима.

У току времена пијачна коњукутура мења се. Повећавање производње, продужено за пуне четири године, мења ранији однос између понуде и тражње: док је тражња остала непромењена, понуда се непрестано повећавала, — тако да је једног дана морала наступити ситуација, при којој је понуда робе довољна (или чак и предовољна) да подмири тражњу. При таквом стању на пијаци продаја робе постаје тежа; зарада понуђача робе (продуцента) смањује се; често пута роба се мора продати и без зараде, или чак и са штетом. И при овакој пијачној коњукутури престаје се са оснивањем нових предузећа, и у место тога мора се помишљати на смањивање производње.

Да ли је курс динара — његов пад у првом, а скок у овом другом периоду — имао, и каквог утицаја на пијачну коњукутуру?

Код мање обавештене публике влада уверење, да је курс динара био, у овом погледу, од пресудног утицаја. По нашем мишљењу ово је уверење погрешно. Курс динара имао је извештан утицај на пијачну коњукутуру, али тај утицај није био тако јак, а још мање да је он био од пресудног значаја, и, што је веома важно, његов утицај био је од већег значаја само у оном првом периоду, док се он у овом другом периоду потпуно изгубио.

Да ово мало ближе објаснимо.

Тражња за робом одређена је, као што знамо, јачином потреба, ценом, финансијском снагом купаца, и т. д. Ово је, да се тако изразимо, нормална (економским законима одређена) тражња. У првим годинама после рата та је тражња била потенцирана падом динара. Објашњење је врло просто. При паду валуте појављује се код потрошача жеља, да што пре избаце из руку новац који пада у вредности, и руковођени том жељом људи купују робу у већој количини но што им је за моменат потребна; купују и ону робу која им је и непотребна одн. мање потребна. Једном речју пад динара изазива луксузно трошење, које, са своје стране, повећава тражњу за робом.

Благодарећи стабилизацији одн. скоку динара у времену од 1923 године до данас, овај последњи моменат отпао је. Тражња се повратила на свој нормални ниво, јер се изгубила она тежња да се новац истура што пре из руку. Моменат појачане штедње, који би могао и требао наступити при скоку динара, и који би утицао на смањење тражње, код нас се, на жалост, још не осећа. Да ли због тога, што наша публика није још навикла да штеди, или можда и због тога, што вера у поправку динара није још довољно учвршћена, то је питање, у које за моменат не можемо улазити.

Сличан је утицај који је промена у курсу динара извршила и на понуду робе, т. ј. на јачину производње.

Пад динара, уз уверење да ће он и у будуће падати, могао је, у првим годинама после рата, лако одредити поједине предузимаче, да капиталом узетим на зајам подижу одн. проширују своја предузећа: јер ће тај динар доцније, кад дође време да се дуг враћа, мање вредети, дакле лакше је дуг вратити.

При стабилизацији одн. скоку динара овај моменат отпада: предузимач прави марљивије своје калкулације; он је много обазривији; студира са више пажње кретање понуде и тражње на пијаци.

Из излагања које предходи слободан је закључак, да скок динара не може имати неповољан утицај на стање наше земаљске радиности. Истина је да он смањује донекле тражњу за робом: — јер отпада она луксузна потрошња која се јавља код пада динара као резултат жеље да се човек отараси рђавог новца; истина је и то, да скок динара може смањити и производњу: — у колико је у питању оно лакомислено оснивање нових предузећа капиталима узетим на зајам, у жељи да се есконтује будући пад динара. Али ми мислимо да ће наш привредни живот бити много здравији, кад отпадну та два чиниоца, који стварају ненормалну пијачну коњукуру.

У жељи да отклонимо евентуалне недоумице морамо на завршетку, учинити још једну напомену.

Цело наше излагање ограничава се на цигло једно питање, на име: да ли је и у колико оправдана бојазан која се има

од поправке динара? Тврдило се да скок динара може имати и рђавих последица: оштетити дужнике; пореметити буџетску равнотежу: утицати неповољно на развитак домаће радиности, и ми смо себи ставили у задатак да испитамо, да ли ће такве последице заиста наступити или не. То испитивање довело нас је до закључка, да је горе истакнута бојазан посве неоправдана, и да је, према томе, неоснован захтев, да се акција на поправци динара обустави.

Друго је питање — које није било предмет нашег испитивања, и које није ни уколико прејудицирано горњим закључком — како би требало решити наш валутни проблем: да ли путем поправке динара до златног паритета (како су га назвали: пут дефлације), или путем девалвације, т. ј. стварањем једне новчане јединице на бази данашњег курса?

Ово питање, као што рекосмо, није било за сада предмет нашег проучавања; остаје, дакле, да се оно узме накнадно у рад

Ing. **Milan Marinović:**

Građevno drvo u našoj spoljnoj trgovini

Proizvodi šumarstva dolaze u statistici spoljne trgovine pod ovim tarif. stavkama: br. 10 (gljive); broj 59 i 76 (meso i koža divljači); broj 91—101 (glavni i sporedni šumski proizvodi); br. 223 i 230 (taninska kiselina i ekstrakti za štavljenje); br. 255—256 (destilati drveta); br. 269 (žičice od drveta); br. 404 i 414 (kotičarske izrade i obodovi za sita); br. 421—436 (izrade od drveta); br. 437 i 438 (pluta i zapašaći od plute) i konačno br. 447 (hartijina masa i celuloza od drveta).

Sumirajući sve te artikle prema podacima statistike spoljne trgovine, izdane po Ministarstvu Finansija Generalne Direkcije Carina, dobijamo za izvoz ove rezultate:

U god.	Vagona	U vred. mil. din.	Od celok. izvoza	
			% u vred.	% u težini
1919.	5.887	70,5	10 ^o / _o	20 ^o / _o
1920.	43.976	400,3	30,3	48 ^o / _o
1921.	43.443	243,3	10,0	27 ^o / _o
1922.	81.660	727,8	19,3	37 ^o / _o
1923.	133.278	1776,0	22,07	44 ^o / _o
1924.	173.005	2291,8	24,12	44 ^o / _o

Ove brojke pokazuju ogromnu važnost šumarstva za razvitak naše spoljne trgovine i za aktivnost trgovačke bilanse. Proizvodi šumarstva pokrivaju u prvih šest godina pet i pol milijarda deviza i prema tome doprinose šesti deo deviza za pokriće svega uvoza u tom razdoblju. Ova činjenica ima naročitu važnost usled okolnosti, da ti proizvodi nisu vezani o naklonost prirodnih faktora, koji se ispoljuju u dobroj žetvi. Ta neovisnost daje im karakter stalnosti u proizvodnji za razliku od žitarica, koje popravljaju trg. bilansu samo u rodnim godinama.

Zapreke, što ometaju pravilan razvoj izvoza šum. produkata nisu izvan dohvata čovečjeg, kao što je to slučaj kod prirodnih faktora. Čovek je u potpunoj mogućnosti da vlada onim faktorima, što uplivišu na izvoz šumskih produkata, te prema tome može da reguliše ovaj izvoz uklanjajući s puta sve, što mu smeta i pomažući sve ono, što ga unapređuje.

Poznato je, da izvoz šum. proizvoda u god. 1925. nije nastavljen u istom tempu kao u predašnjim godinama i da se šumska industrija i trgovina nalazi u krizi, koja još nije prošla tačku kulminacije. Sve će to uz druge mnoge nepovoljne učinke doći do izražaja i u ovogodišnjoj trg. bilansi.

To nam daje pobudu, da prikažemo eksport naših šumskih proizvoda analizom svih onih faktora, koji su od bilo kakovog uticaja za taj eksport. Na taj način moći ćemo prosuditi i zamašaj onih mera, koje su preduzimate za unapređenje izvoza, nadalje takovih, koje bi se još mogle preduzeti i to s kakovom nadom u uspeh.

Pogrešno bi bilo, kada bi kod toga uzeli sve šumske proizvode kao jednu celinu, jer svaki od tih proizvoda ima svoj specijalan način upotrebe, svoj krug potrošača i svoje tržište. Prema tome moramo uzeti u obzir kod svakog produkta naročite

prilike i faktore, koji su delovali na njegovu proizvodnju i izvoz, ne omalovažavajući kod toga činjenicu, da imade više faktora, koji su u jednakoj meri dejstvovali na sve šumske proizvode.

Ovaj put rasmatrat ćemo izvoz *građevnog drveta*, koje je najvažniji izvozni artikl od svih šumskih produkata. Građevno drvo iskazano je po tar. Br. 93. (drvo za građu i dalju preradu od četinara i listača u oblom, tesano i testerisano) te ga je izvezeno:

god. 1920.	za	310.6	mil. din.,	što čini	77 %	svih šum. proizvoda
„ 1921.	„	170,9	„ „ „ „	70,2%	„ „ „	
„ 1922.	„	543,2	„ „ „ „	74,6%	„ „ „	
„ 1923.	„	1286,2	„ „ „ „	72,0%	„ „ „	
„ 1924.	„	1620,2	„ „ „ „	70,2%	„ „ „	

Prema tome građevno drvo čini 3/4 sveukupnog izvoza šumskih produkata te između svih tih proizvoda vrši najveći upliv na aktivnost trg. bilanse.

Prije nego pređemo na analizu pojedinih faktora bacimo kratak opći pogled na razvoj naše šumske trgovine i industrije iza svetskog rata.

Razorno delovanje dugotrajnog rata imalo je za posledicu stvaranje vanredne konjunktive u prvim godinama mira. Građevna delatnost, taj najmoćniji faktor i ujedno barometar za razvitak drvne trgovine podigla je potražnju za drvetom do velike visine. Ova je potražnja bila to veća, što je ponuda najvećeg producenta — Rusije sasvim izostala.

Kapital, koji se brzo orijentiše u pravcu dobre konjunktive svratio je naročitu pažnju ovoj grani industrije i šumska preduzeća postaju najomiljeniji način ulaganja kapitala. Proces ove industrijalizacije odigrava se to većom brzinom, što se veće obilje novca stvara inflacijom. Usled tog obilja novca sve živi u nekoj iluziji o naglom bogaćenju i o nekom obilju kapitala. Novčani zavodi finansiraju preduzeća dajući kredite i bez obzira na pokriće. Jedna za drugom dižu se pilane, tvornice nameštaja, parketa, kola; stvaraju se eksploataciona preduzeća i t. d. bez obzira na to, dokle će trajati hosa i bez obzira na kapacitet šuma.

Na dražbama teraju se cene drvetu do neverovatne visine. Plaćaju se ogromne sume za drvo, samo da se osigura što više sirovina velikom broju novih preduzeća. Uz obnovu starih ugo-

vornih područja otvaraju se nova iznošenjem na dražbu velikih šum. kompleksa. To je bilo 1920-22. g.

God. 1923. započinje deflacija i porast dinara: Što dalje, sve se većma oseća nestašica i skupoća novca. Narodna banka skućuje kredite novčanim zavodima, a ovi preduzećima. Nema više novca ni za investicije ni za obrtni kapital, a u koliko se dobije, kamati su nepodnosljivi. Tome zlu pridružuje se pad lire i franka, ne daju se akreditivi izvoznicima, dolaze politički zapletaji na zapadu. Dinar raste i dalje, a produkcionim troškovi su jednaki ili još i rastu. Sve su oči uperene na Državu i traži se jeftin kredit, smanjenje poreza, carina, želj. tarifa, šumskih taksa. Ali i Ministarstva se bore za povećanje prihoda radi uvećanih izdataka i radi uravnoteženja budžeta, jer je jedan od glavnih faktora za stabilizaciju dinara: budžetska ravnoteža! Usled ovih razloga, teško se žrtvuju fiskalni interesi, radi čega opet stradava drugi stup potpornjak za stabilizaciju dinara: aktivnost trg. bilance.

Ovo je u grubim crtama razvoj događaja do današnje krize, što ćemo sve detaljnije promatrati u analizi eksporta građevnog drveta.

Da nam zaključci budu tačni, morali bismo izvoz podvrći što moguće detaljnijoj analizi tako u vremenskom kao i u stvarnom pogledu. Upoznavajući njegov puls čestim merenjem i prateći kritičkim okom svaku pa i najosetljiviju oscilaciju, možemo sa sigurnošću utvrditi uzroke promenama u ovom kretanju. U protivnom će slučaju izbeći našoj pažnji mnoga pojava, koja inače može biti od velikog upliva na razvoj naše spoljne trgovine, radi čega nećemo biti u mogućnosti, da za vremena predložimo potrebne mere za reparaciju.

U tom nas pogledu naša statistika ne zadovoljava. Ona nam doduše daje izvesne podatke o kretanju mesečnog izvoza, ali su ti podaci vrlo nedostatni, osobito za građevno drvo. Nije naime dosta znati, koliko je u jednom mesecu izvezeno građevnog drveta, već bi trebalo znati, je li to drvo četinara ili listača, šta više je li kod listača hrastovo ili bukovo, nadalje je li prerađeno ili je u oblom stanju. Koliko je od jednog i drugog izvezeno u ovu ili onu državu.

Poznato je, da druge države, pa i naši susedi — konkurenti, izdaju detaljne mesečne publikacije o izvozu i uvozu po prilici

Pregled

Izvoza građevnog drveta od 1919.—1925. godine

RAZDOBLJE	Jed. mere	Količina	Vrednost dinara
1919. god.	kgr.	11,498.470	5,840.879
1920. god.			
I. polug.	kgr.	62,099.332	26,604.323
	m ³	302.468	176,175.825
III. tromes.	kgr.	59,582.769	33,834.865
	m ³	66.142	16,571.365
IV. tromes.	kgr.	90,066.473	53,306.872
	m ³	7.942	3,087.135
Svega u god. 1920.	kgr.	211,748.574	113,746.060
	m ³	376.552	196,834.325
1921. god.			
Januar	kgr.	19,855.121	10,388.299
	m ³	3.964	1,090.600
Februar	kgr.	17,007.707	8,839.274
	m ³	3.298	871.180
Mart	kgr.	16,520.183	8,683.659
	m ³	1.909	420.275
April	kgr.	23,772.152	11,822.825
	m ³	3.831	842.820
Maj	kgr.	19,274.918	9,453.000
	m ³	3.977	1,187.800
Juni	kgr.	37,511.596	19,142.320
	m ³	2.177	696.600
Juli	kgr.	31,390.816	16,037.753
	m ³	3.225	889.875
Avgust	kgr.	22,600.794	11,832.896
	m ³	3.160	948.000
Septembar	kgr.	27,207.740	14,289.730
	m ³	1.242	406.510
Oktobar	kgr.	31,441.930	16,276.220
	m ³	3.013	957.660
Novembar	kgr.	32,576.856	16,820.895
	m ³	3.789	1,095.100
Decembar	kgr.	33,152.163	7,311.135
	m ³	2.259	606.200
Svega u god. 1921.	kgr.	312,311.876	160,911.006
	m ³	35.844	10,012.620

RAZDOBLJE	Jed. mere	Količina	Vrednost dinara
1922. god.			
Januar	kgr.	43,120.333	36,193.011
	m ³	4.795	1,576.953
Februar	kgr.	36,624.620	29,573.746
	m ³	1.927	913.715
Mart	kgr.	57,738.861	49,285.955
	m ³	2.438	1,067.750
April	kgr.	54,363.462	59,919.312
	m ³	2.501	51,109.300
Maj	kgr.	64,738.677	59,678.655
Juni	"	65,473.247	59,871.250
Juli	"	59,133.380	50,377.697
Avgust	"	63,392.351	59,908.298
Septembar	"	41,562.711	36,704.713
Oktobar	"	37,478.255	30,698.775
Novembar	"	48,703.586	40,873.738
Decembar	"	39,745.737	35,437.466
Svega u god. 1922.	kgr.	612,075.220	538,522.616
	m ³	11.661	4.667.718
1923. god.	kgr.		
Januar	"	49,687.267	43,171.220
Februar	"	63,545.357	52,294.443
Mart	"	66,349.815	56,949.884
April	"	79,644.585	88,315.573
Maj	"	77,045.084	132,176.343
Juni	"	79,390.181	150,295.867
Juli	"	76,633.575	141,758.327
Avgust	"	84,129.372	141,552.766
Septembar	"	85,324.109	140,620.541
Oktobar	"	71,436.783	120,560.840
Novembar	"	57,921.525	104,258.745
Decembar	"	63,489.565	114,281.217
Svega u god. 1923.	kgr.	844,597.218	1.286,235.766

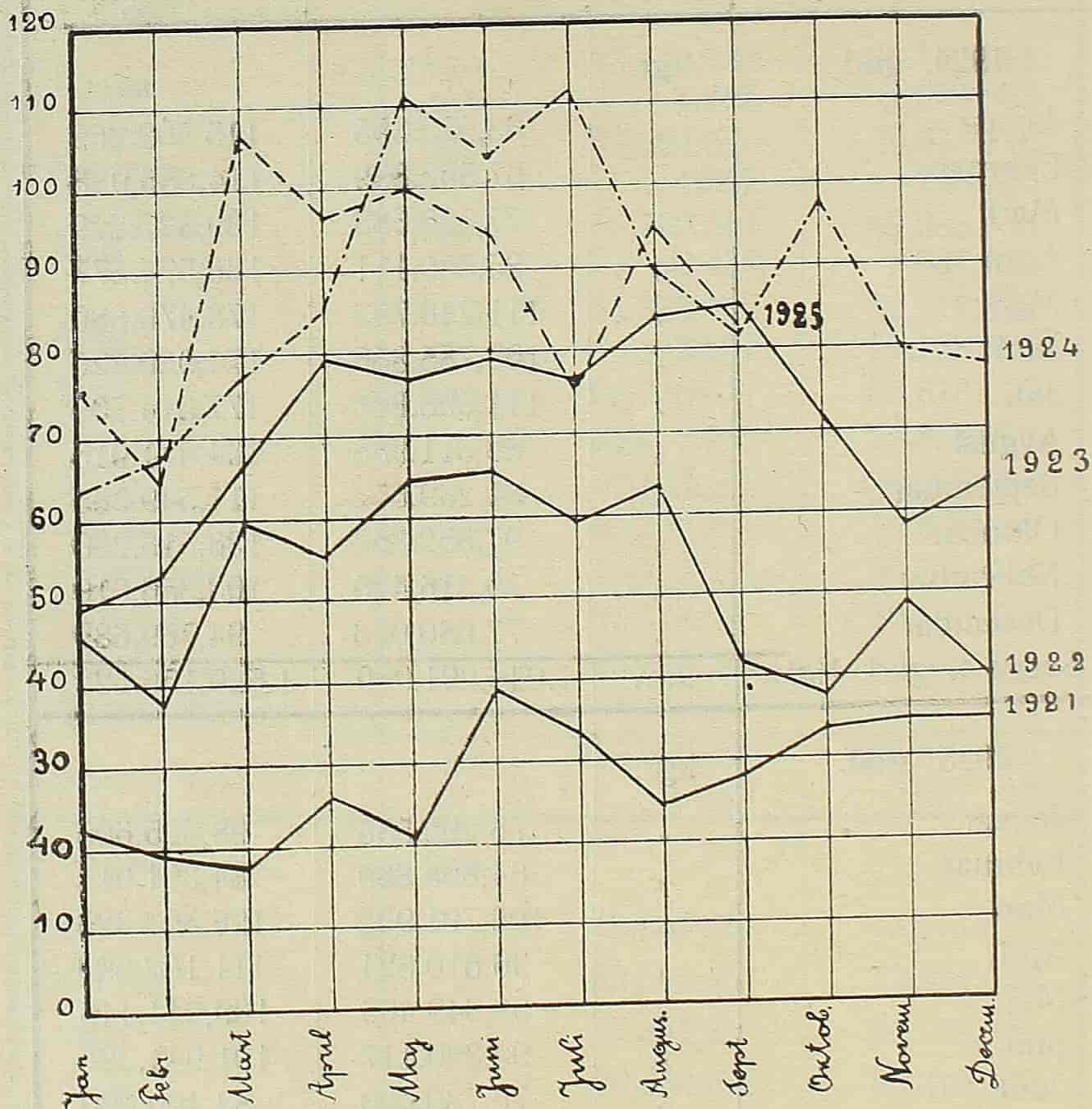
RAZDOBLJE	Jed. mere	Količina	Vrednost dinara
1924. god.	kgr.		
Januar	„	63,523.595	115,502.269
Februar	„	67,562.899	114,856,928
Mart	„	77,520.683	139,537.229
April	„	85,359.111	136,574.577
Maj	„	111,240.743	178,476.680
Juni	„	103,785.856	174,930.820
Juli	„	111,598.800	177,514.709
Avgust	„	89,611.985	134,571.015
Septembar	„	81,239.652	111,549.565
Oktoibar	„	97,852.367	138,516.230
Novembar	„	79,316.425	103,356.010
Decembar	„	77,680.073	94,769.689
Svega u god. 1924.	kgr.	1.046,291.989	1.620,156.622
1925. god.	kgr.		
Januar	„	76,292.556	98,365.605
Februar	„	64,898.889	84,391.011
Mart	„	106,701.932	126,803.323
April	„	96,610.521	111,102.099
Maj	„	99,949.406	109,944.446
juni	„	94,390.117	101.941.326
Juuli	„	76,730.000	83,400.000
Avgust	„	95,029.000	98,900.000
Septembar	„	83,500.000	79,500 000
Svega u 9 meseci 1925 god.	kgr.	794,102.421	894,347.800

onakove, kao što su naše godišnje (n. pr. Čehoslovačka); šta više, objavljuje se i nedeljno kretanje spoljne trgovine (v. „Holzmarkt“ Wien).

Samo ovakovo često i detaljno objavljivanje statističkih podataka može postići svoju najglavniju svrhu: dati privrednom svetu tačnu orijentaciju i potaći ga na pravovremenu intervenciju.

Mesečni podaci naše statistike pokazuju ovo kretanje izvoza građevnog drveta (vidi tabelu na str. 18.) Ti su rezultati predo-

čeni na diagramima, od kojih prvi prikazuje količinu izvoza u tonama, a drugi vrednost u dinarima.*)

Izvoz grad. drveta u god, 1921-25. (Po težini).

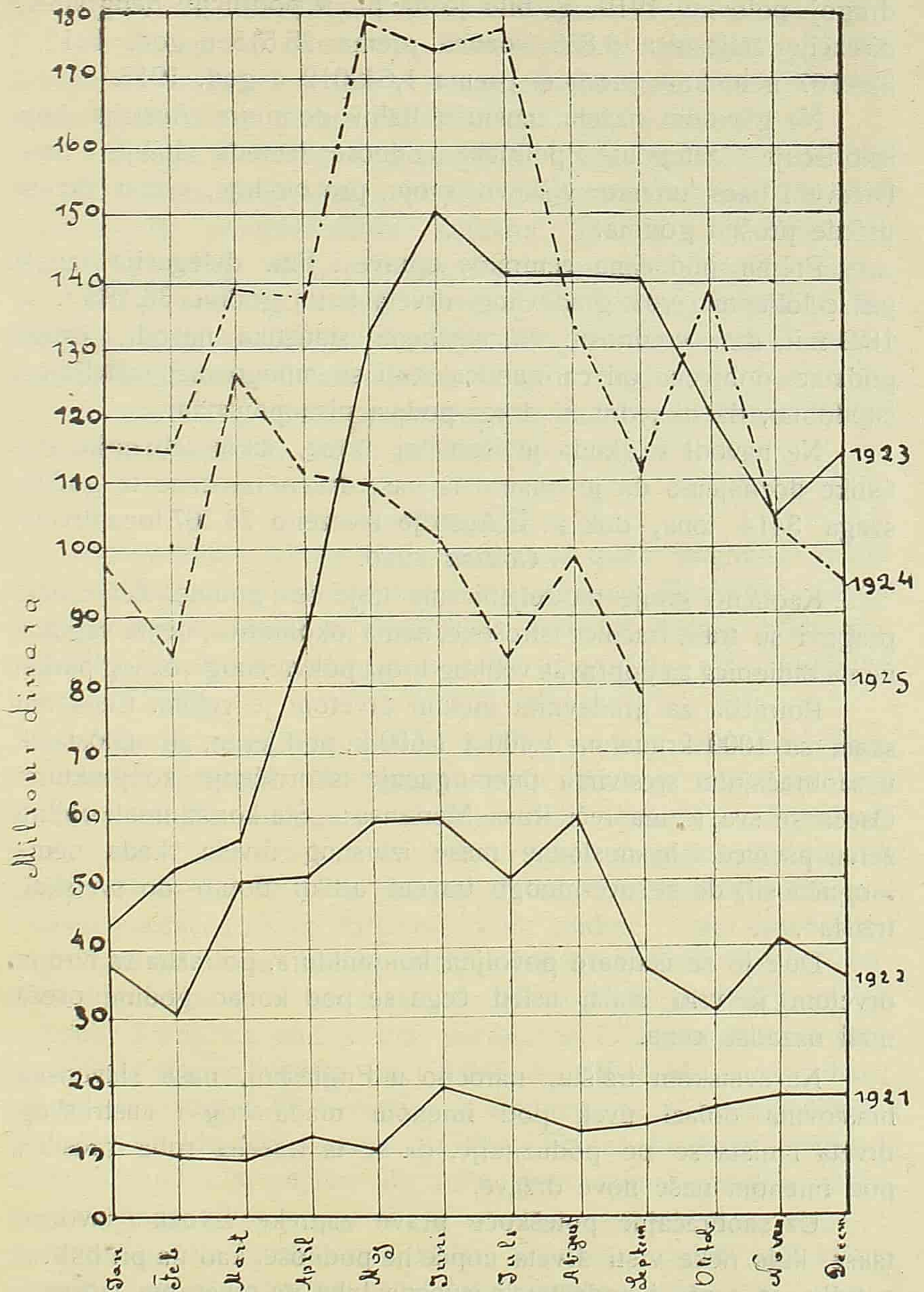
Godina 1919.

Rat je dovršen i sad se tek vidi njegovo razorno delovanje. Tekovine ljudske kulture na mnogo su mesta razorene ili zpuštene. Kroz sedam godina ništa se nije popravljalo; na sve strane oseća se potreba za novim gradnjama i popravcima onoga, što je istrošeno i rasklimano.

Ali građevna delatnost ne počinje odmah. Privredni život je u početku ukočen; koncentrišu se sile prema novoj orijentaciji,

*) Ovi su diagrami uzeti iz materijala, koji se sprema u Ministarstvu Šuma i Rudnika, Odseku za Šum. Trgovinu i Industriju za veću publikaciju o kretanju izvoza šumskih produkata. Op. pisca

jer je rat porušio stare granice i stare puteve, pa treba neko vreme da se trgovina akomodira novim prilikama. Usled razorenih pruga

Izvoz građevnog drveta u god. 1921—25. (po vrednosti).

naročito u južnim krajevima saobraćaj se vrlo slabo odvija. To se najbolje vidi iz ovih podataka. Prema službenim podacima u drugoj polovini 1919. g. bilo je na pr. u području beogradske direkcije željeznica 8.825 vozova prema 25.515 u god. 1912. i 324.167 neto tone prometa prema 1,632012 u god. 1912.

Na glavnom našem tržištu u Italiji dominira Austrija, koja iskorišćuje zategnute političke odnose između Italije i naše Države i baca onamo viškove svoje proizvodnje, većim delom uštede prošlih godina.

Prema podacima centralne uprave i Fin. delegacija iznosi naš celokupni izvoz građevnog drveta u toj godini 36.183 t. sa 18.2 mil. din. vrednosti. No službena statistika navodi i druge podatke, dobivene od carinarnica, koji su mnogo niži izjavljujući istodobno, da ni jedni ni drugi podaci nisu pouzdani.

Ne navodi se, kuda je išao taj izvoz, ali iz talijanske statistike doznajemo da je onamo iz naše države izvezeno te godine svega 3414 tona, dok je iz Austrije izvezeno 78.367 tona drveta.

Godina 1920.

Kaotično stanje na željenicama traje cele godine. Željeznički pragovi su truli, tračnice istrošene, nema lokomotiva, nema vagona, nema radionica za popravak velikog broja pokvarenog voznog parka.

Potražba za građevnim mekim drvetom je velika. Cena mu skače sa 1000 kruna na 1.400 i 1.600 k. pod jesen, ali nedostatak u saobraćajnim srestvima onemogućuje iskorišćenje konjunktura. Oseća se sva težina reči Rusa Mertensa: „Šta koristi imati obilnu žetvu pšenice i basnoslovne mase izvrsnog drveta, kada nema mogućnosti, da se ovi mnogo traženi artikli doture do svetskog tržišta“.

Dok je za četinare povoljna konjunktura, potražba za tvrdim drvetom je vrlo mala, usled čega se pod konac godine oseća mali nazadak cena.

Na svetskom tržištu, naročito u Engleskoj, naša slavonska hrastovina dolazi uvek pod imenom mađarskog i austrijskog drveta i ništa se ne poduzimlje, da se ta tražena roba prestavi pod imenom naše nove države.

Uz saobraćajne poteškoće prave zapreke izvozu i izvozne takse, koje neke vrsti drveta uopće ne podnose, kao na pr. bukva, a teško se oseća i nedostatak izvozne luke na severnom Jadranu.

Općenito se opaža na tržištu tvrdog drveta neka suzdržljivi-

vost; potrošači očekuju snižavanje cena svim proizvodima, pa i drvetu. Naprotiv opet trgovci ne žele dati robe bez velikog dobitka i radije gomilaju zalihe drveta, kupljenog uz dosta povoljne uslove, što im omogućuje čekanje s verom u bolju konjunkturu.

U toj godini prestavlja izvoz šumskih produkata 30·3% sveukupne vrednosti izvoza u iznosu od 400·3 mil. din. što prema tadašnjoj vrednosti dinara čini 86·3 mil. din. u zlatu.

Od toga je izvedeno građevnog drveta za 310·6 mil. din. Na talijanskom tržištu još uvek drži prvenstvo Austrija. Mi izvozimo najviše polupreradevine četinara (333.952 t. za 268·7 mil. din.) od čega ide 90% u Italiju, ostalo najviše u Egipat i Grčku.

Od prerađenog tvrdog drveta 62.576 t. za 38.431.170 din. ide 42% u Italiju, 31% u Austriju, 15% u Francusku, za tim po redu u Švajcarsku, Čehoslovačku, Belgiju, Englesku i t. d.

U oblom se izvozi proporcionalno malo (za 2·3 mil. din.) i to najviše u Austriju, zatim u Nemačku, Italiju i t. d.

Godina 1921.

Na svetskom tržištu vlada stagnacija usled političkih događaja. Neizvesnost u odnošajima antante prema Nemačkoj, zastoje u građevnoj delatnosti u Engleskoj i kroz to nastala besposlica upliviše i na drveno tržište, koje je uz to prepuno robe, kupljene uz visoke cene.

Kod nas se političke prilike donekle sređuju donosom ustava, ali izmena krunskih novčanica i dalje tiskanje banknota ruši vrednost dinaru. Količina novčanica diže se sa 3·3 milijarda u januaru na 4·5 milijardi u decembru. Dinar (jugokruna) notira u Cirihu 4·0 — 5·0 šv. c. u januaru, da se sroza na 1·50 u oktobru i nešto popravi (1·8 — 2·0) pod konac godine. I ako cene nazađu, ipak konvenira izvozu visoki tečaj lire i nizak tečaj dinara. (Dok lira notira 6 — prodavale se jelove daske po 300 l. što je iznosilo 1.800. k.; kad je lira porasla na 7·5, pala je cena roba na 250 l., što je iznosilo opet 1.875. k.). Više ide meko drvo, kojega se izvozi 2.207.1 vagona u vrednosti od 114·8 mil. dinara. U Italiju ga ide 85%, zatim u Grčku, Egipat, Mađarsku, Siriju i t. d. Zanimljiva je pojava, da naše drvo otima pomalo tržište Sredozemnog mora i Levanta, te istiskuje švedsko drvo, koje je prijašnjih godina zauzelo ova tržišta, a sada se povlači radi krize, u koju je zapala Švedska usled finske konkurencije.

Tvrdo drvo, naročito hrastovina i bukovina nema dobre konjunktura. U Francuskoj vlada rezerviranost, jer se očekuju liferacije iz Nemačke premda cene radi visokog stanja franka konveniraju.

Prateći mesečne podatke vidimo, da se diagram vrednosti u glavnom podudara sa diagramom težine (vidi sl. 1. i 2.). Kulminacija je u junu, a depresije u maju i augustu, da se u septembru opet popravi i postepeno diže do konca godine, što se svodi na pad naše valute i oživljenje pijaca. Napetost je veća u diagramu težine, nego li u vrednosti u mesecu junu, što jamačno dolazi usled većeg izvoza mekog drveta u tom mesecu.

Gledajući sveukupnu vrednost izvoza 1921. opaža se znatan nazadak t. j. sa 400·3 mil. din. 1920. na 243·3 mil. din. 1921. Ovaj je nazadak samo prividan. Usled toga naime, što se 1/3 deviza morala ustupiti Ministarstvu Financija, ispunjavali su izvoznici mnogo nižu vrednost. Osim toga vrednost je manja i zato, što su cene pale. Inače je po količini izvezeno gotovo jednako kao i u god. 1920. t. j. 43.443, vagona prema 43.967 vagona u 1920. g. Naročito se opaža nazadovanje izvoza kod četinara. God. 1920. izvezeno je 33.395 vagona u vrednosti od 268·6 mil. din. (poprečno po 1 kgr. 0·80 din.). a god. 1921. 22.074 vagona u vrednosti od 114·8 mil. din. (poprečno po 1 kgr. 0·52 din.).

Sa strane državne vlasti počinju se davati neke olakšice, koje nemaju većeg upliva na izvoz. Najveći upliv vrši saobraćaj, koji se u leto za drvo poboljšava, naročito iza slabe žetve. Za prevoz trupaca daje se tarifa Kl. C. mesto Kl. B. od 1-IV-.

U carinskoj politici dolazi u toj godini više promena. Tako se 19-II- smanjuju carine kod izvoza oblog drveta za 50%. Za četinare se naprotiv povisuje. Kod polufabrikata znatno se smanjuje izvozna carina. Zakonom od 23-IX- 1921. g. ukida se uopšte izvozna carina osim na hrastove željezničke pragove.

U toj godini oseća se velika delatnost u šumskoj industriji. Diže se čitav niz novih preduzeća kao što je na pr. tvornica vagona, tvornice pokućstva, drvenih kuća, papira, velik broj novih pilana i t. d.

Pod konac ove godine pobuđuju senzaciju rezultati jesenskih dražbi slavonskih hrastova, na kojima se preplaćuje preko 100% iznad izklične cene, što se svodi na tri okolnosti: pad valute,

veliku vrednost hrastovog drveta i pouzdanje u bolju budućnost, čemu mnogo doprinosi i konferencija u Vašingtonu.

Godina 1922.

Nekoliko važnih momenata u razvoju političkih i privrednih prilika imalo je znatan uticaj i na razvoj drvne trgovine. Tu je obveza Nemačke, da na račun reparacije daje količine drveta, koje su prelazile moć njezine produkcije te je porasla potreba uvoza naročito okruglog drveta (u našem izvozu oblog drveta dolazi Nemačka 1922. god. na drugo mesto). U isto vreme javlja se manji interes za drvo u zemljama, koje očekuju drvo od Nemačke.

Ova godina beleži pad novčanica mnogih dažava. Tu je Nemačka, Austrija, Mađarska u najvećoj meri, tu je naša Država, pa Italija i Francuska.

U Italiji, koja je za nas najvažnije tržište pojavljuju se unutarnje borbe stranaka, finansijske poteškoće, nestašice novca, nezaposlenost i druge neprilike, koje se odrađuju u celom ekonom. životu, pa i u drvnoj trgovini. Pad lire u jeseni odražava se i u diagramu našeg izvoza u depresiji sept.—oktobar.

Kriza Čehoslovačke šumske industrije dostiže kulminaciju u toj godini. Tamo, kao i u Austriji cela šumska privreda zahteva, da se prekine s fiskalnim taksama, koje otežavaju izvoz i krizu čine nesnošljivom. Produkcijoni troškovi u svim zemljama rastu radi opšteg porasta cena i na sve strane čuju se glasovi o restrin-giranju i obustavi prometa.

U našoj državi ima više pojava, koje učvršćuju naš unutarnji i vajnski položaj, u prvom redu ženidba Nj. V. Kralja. S druge opet strane ima više momenata, koji preče razvoj privrednog života. Tu je riječko pitanje, koje već preko 3 god. visi kao Damoklov mač i otežava eksport u severnom Jadranu. Tu je saobraćajno pitanje, koje je jedan od glavnih uslova za nesmetan izvoz. Usled reparacija povećava se doduše veličina voznog parka, ali su na dnevnom redu ograničenja pa i obustave prometa. Nemajući podataka za ostale direkcije navodimo primer beogradske direkcije željeznica, gde je broj kola porasao sa 4.298 god. 1920 na 15.009, god. 1922. Broj vozova u isto vreme od 29.392 na 86.595, a broj neto tonskih kilometara od 159,337.185 na 445,437.077. Strojevi su loši i mnogo je vagona na opravci, pa redovno funkcionisanje kod svakog većeg saobraćaja zataji. Osim toga čuju se tužbe na

dugotrajnu vožnju, stanice su zakrčene i roba se vrlo polagano pomiče napred.

Izvoz otežava i povišica želj. tarifa u toj godini.

Slaba žetva ove godine uzrokom je velikom porastu cena šivotnih namirnica, radi čega produkcionim troškovi dostižu veliku visinu. Niska valuta omogućuje doduše izvoz, i cene konveniraju, ali je porast cena drveta u velikom nesrazmerju sa padom valute. Radi toga *faktično pada vrednost robi*, ako na oko i raste.

Privrednici se tuže na nove socijalne zakone (zakon o zaštiti radnika i inspekciji rada), koji donose nove terete na industriju. Nejednako porezno opterećenje, isto je tako težak teret. Oscilacija valute otežava mogućnost kalkulacije, a nadležna ministarstva stanovitim odredbama još pogoršavaju situaciju. Tako se ukida povlastica za prevoz trupaca, a nova izvozna tarifa od 6-VII opet uvodi carinu na izvoz nekih sirovina i bukovih željezničkih pragova.

U diagramu izvoza pokazuju se oscilacije uzrokovane valutarnim promenama. Dok se u martu izvoz naglo diže pomognut padom naše novčanice, dotle u septembru naglo pada usled pada lire, da se s popravkom lire u novembru i decembru opet popravi.

Meko drvo, koje je u leto plaćeno po 190 lira diže se u septembru na 270 lira.

Te godine vodimo na talijanskom tržištu. Naš je uvoz drveta onamo znatno veći od Austrije (336.055 t. prema 282.082 po talijanskoj stat.), koja se obraća prema Nemačkoj. Izvezeno je polupreradevina *lišćara* 28.043 vagona u vrednosti od 254.5 mil. din. od čega u Italiju 55%. Ove godine dolazi Francuska već na drugo mesto sa 10%, pred Austriju, koja nazaduje na 9%, zatim u Nemačku, Mađarsku, Švajcarsku, Belgiju i t. d. *Četinara* se izvozi 29.140 vagona za 256.3 mil. din. Od toga u Italiju 81%, 4% u Mađarsku, 4.8 u Grčku, za tim u Egipat, Francusku, Englesku, Tunis, Rijeku (zahvaljujući otvorenju riječke luke) i t. d. Izvozi se i dosta *lišćara u oblom* (1.548 vagona u vrednosti od 8.3 mil. din.) Italija (59%), Nemačka, Austrija, Mađarska, Holandija i t. d.); manje *četinara* 327 vagona za 1,5 mil. din. (što se sve ima pripisati slobodnom isvozu do 6-VII).

Tako količina kao i vrednosti nisu sasvim pouzdane. Carinarnice uzimaju vrlo niske faktore za preračunavanje m³. a trgovci naznačuju u deklaracijama niske vrednosti. To se najbolje vidi odatle, da je poprečna vrednost lišćara po kgr. 0.9, kod četinara

0,88. što odgovara poprečnoj vrednosti od 800.— do 900.— za polupreradevine liščara, a to je naročito kod hrasta vrlo niska vrednost.

Godina 1923.

Od važnijih političkih događaja spominjemo sporazum u Sv. Margeriti, iza kojeg se očekuje brzo otvorenje sušačke luke, što međutim nije usledilo.

Situacija za izvoz dosta je povoljna. Austrija stalno nazaduje na talijanskom tržištu (naš izvoz čini 450.334 t. prema 376.958 t. austrijskog drveta). Javlja se i Rumunija s 36.228 t. ali je opasnost ove konkurencije — radi velike udaljenosti — za nas dosta malena. Dok u Austriji kriza i dalje traje, dotle u Čehoslovačkoj jenjava, te ova država izvozi od početka te godine već po 30.000 vagona drveta mesečno.

Zabunu u naš izvoz unosi talijansko-austrijski ugovor kao i pad lire u proleću i letu, ali nizak kurs dinara omogućuje izvoz u velikim količinama. Italija ne uvažava samo za svoje potrebe, već vrši i ulogu posrednika naročito kod izvoza bukovine za Španiju, gde naše drvo kod izravnog izvoza naplaćuje sirtaksu kao i ostale zemlje slabe valute. Izvozi se svega:

Polupreradevina od liščara 54.847 vagona u vrednosti od 712.6 mil. din. Italija je na prvom mestu sa 61%, Francuska 7%, Engleska 6%, Mađarska 4%, Švajcarska 4%, za tim Austrija, Grčka, Nemačka, Belgija, Tunis i t. d.

Četinara se izvozi 35.083 vagona za 533.3 mil. din. u Italiju ide 80%, u Francusku 9%, u Grčku 2%, u Mađarsku 2%, a ostatak u Švajcarsku, Nemačku, Rijeku, Englesku i t. d.

Oblog drveta liščara izvozi se 2.708 vagona u vrednosti od 37.8 mil. din. Italija izvozi 39%, Austrija 19%, za tim Nemačka, Mađarska, Švajcarska, Holandija i t. d.

Oblo drvo četinara izvozi se 320 vagona za 2.4 mil. din. (najviše u Italiju, za tim u Švajcarsku, Nemačku, Austriju i t. d.).

Mesečni izvoz kreće se ovako (vidi diagram):

Zahvaljući padu dinara u januaru i njegovom postepenom snaženju u prvim mesecima, izvoz se odvaja sa stalnim porastom. Pad franka i lire u februaru i martu ne sprečava porast izvoza; ali kasniji oporavak tih novčanica u aprilu i maju daje izvozu velik zamah. Najveći porast po težini pokazuje u martu i aprilu

(što je u ostalom redovna pojava i u drugim godinama). Od aprila do septembra pokazuje diagram količine neznatne oscilacije od nekoliko stotina vagona sasvim obratno od diagrama vrednosti. Najveću napetost pokazuje mesec april i maj. U maju raste vrednost sa 88.3 mil. din. na 132.1 mil. din., dočim se u isto vreme količina smanjuje sa 79.6 na 77.8 mil. din.

Ova se pojava može tumačiti na sledeći način: u prvim mesecima izvoze se četinari i manje vredno bukovo drvo, u maju se počinje izvoziti u većoj meri vrednije drvo — hrast. Drugi uzrok može biti u tome da, je Generalna Direkcija Carina možda baš od tog vremena počela provoditi u deklaracijama korekturu vrednosti.

Kulminacija izvoza postignuta je te godine u junu sa 79.4 mil. t. i 150.3 mil. din. Od onda pada vrednost, a raste količina, što je znak, da se četinari izvoze u većoj meri od lišćara, (čemu je opet uzrok pad francuskog franka). U oktobru i novembru pada izvoz i po količini i po vrednosti, što je analogna pojava s drugim godinama: sezona izvoza građevnog drveta je prešla! Jedan od uzroka ovom nazadovanju leži i u povišici željezničke tarife. U decembru se radi porasta cena drveta na stranim tržištima situacija opet popravljala.

Pod kraj godine sve se jače oseća težina novčane krize usled popravka dinara, koji ima i jače oscilacije, ali ipak pokazuje tendencu porasta. Sve većma prevlađuje vera u dinar i njegovo jačanje, samo se oseća nezadovoljstvo radi nestalnosti, koja otežava kalkulaciju. Poslovi iziskuju mnogo novaca, naročito radi investicija za otvaranje kupljenih šumskih kompleksa, ali je novaca sve manje, a kamatnjak ide sve većma u vis.

Godina 1924.

Nakon sklopljenog sporazuma s Italijom otvorena je Delta i Baroš, što ima veliko značenje za eksport drveta na severnom Jadranu. Prema statistici tršćanske trg. komore izvoz drveta iz Jugoslavije preko Trsta nazadovao je god. 1924. za 17%, prema god. 1923. t. j. 970.836 t. prema 1,161.808 t. u god. 1923.

Cene su povoljne i prvi meseci pokazuju dobre znakove naročito kod izvoza mekog drveta. Jedino je oslabio izvoz u Francusku za prva dva meseca usled pada franka, ali se s popravkom

franka popravilja i situacija u mesecu martu. Italija potražuje naročito drvo III. kl. koje plaća do 200 lira.

Prema diagramu količine izvoz raste sve do maja, da u junu krene neznatno natrag usled pada lire i franka. Istovremeni pad dinara ipak omogućuje izvoz uz povoljne cene, i u julu postiže *kulminaciju mesečnog izvoza svih godina sa 111.598 t*,

Diagram vrednosti u glavnom se podudara sa diagramom količine, ali u pojedinostima pokazuje diferencije. Tako u aprilu neznatno nazaduje prema martu, po svoj prilici radi veće količine izvoza drveta III. kl. na štetu vrednijih vrsta. Osim toga postiže *kulminaciju mesečnog izvoza svih godina* u maju sa 178.4 mil. din., dok je u julu, kad kulminira izvoz po količini, nešto manji t. j. 177.5 mil. din., što se može svesti na veći izvoz četinaru na štetu hrasta.

Od tog meseca naglo pada izvoz tako po količini, kao i po vrednosti. *Taj se pad nastavlja i više se ne vraća na ovu visinu ni u sledećoj godini.* Uzroka je više.

Latentna kriza izbija sve više i više na javu. Nagao porast dinara u avgustu ne zaustavlja se, već se postepeno diže. S tim porastom ide na žalost uporedo pad lire i franka i to nezavisno od porasta dinara.

Težina situacije leži u tome, što s porastom dinara ne raste i cena drveta na stranom tržištu. Ako se cena usled pada lire neznatno i podigne, odmah nastupaju države konkurencije, naročito Austrija, koja je već prebrodila krizu, smanjila glavne zapreke izvozu, sklopila povoljan ugovor s Italijom i na željeznicama dobila znatne olakšice (jadranska tarifa!), usled čega može davati drvo na talijanskom tržištu za 15-20 lira jeftinije, nego li naši izvoznici. To se najbolje vidi iz statistike po kojoj nas je u godini 1924. Austrija skoro dostigla (te godine diže se njezin uvoz u Italiju na 459.559 t. prema 496.668 t. našeg drveta).

Pojavljuje se i Rumunska konkurencija sa 28.369 t. prema 15.689 t. u godini 1922, Ta je konkurencija naročito opasna u Levantu i ostalim zemljama Sredozemnog Mora.

Da nas istiskuju druge države sa naših glavnih tržišta ima se tražiti uzrok još i u tome, što kod nas uporedo s dizanjem dinara na strani ne raste i njegova vrednost kod kuće. Cene životnih namirnica u stalnom su porastu, što dolazi do isražaja u neprestanim povišicama radničkih plata. Za šumsku industriju

potreban je je velik investicioni i obrtni kapital, a novac je sve skuplji. Kamatnjak, koji je u godini 1919/20. iznosio $6\frac{1}{2}$ — $7\frac{1}{2}$ ‰, penje se u godini 1921. na 10—14‰, u god. 1922/23. na 14—16 $\frac{1}{2}$ ‰, da u godinu 1924. postigne visinu od 25‰.

Težinu ove skupoće novca osećaju najviše one firme, koje su uzele na sebe obvezu otvaranja šuma, pa ih tišti amortizaciona tangenta. No dok veće firme nalaze neki izlaz u dovođenju stranog kapitala, male firme ne mogu da podnesu težinu kamatnjaka i sve ostale terete krize, *pa su krahovi šumskih preduzeća na dnevnom redu.*

Uz skupu nadnicu i velik kamatnjak dolaze na teret produkcionih troškova još i oni tereti, kojih regulisanje stoji u rukama Države, kao što su razni porezi, takse, željeznički podvoz, carine i t. d. što se ne smanjuje uporedo sa porastom dinara, nego još više raste.

U oktobru se posle londonske konferencije oseća neki popravak u diagramu izvoza, koji je u vezi sa većom potražnjom Engleske i Francuske za drvetom, a donekle i s malim nazadovanjem dinara.

Pod konac godine je austrijska i rumunska konkurencija oborila cene u Italiji i ova je dosta rezervisana prema našem drvetu, očekujući pad dinara i s tim u vezi popuštanje od visokih cena. Ove godine nažalost *nije zasebno evidentirano prerađeno drvo četinara i listača*, već je u statistici skupa iskazano. Ukupno je izvezeno 1,023.991 t. u vrednosti od 1.595.8 mil. din. Od toga u Italiju 73‰, u Mađarsku 5‰, u Francusku 5‰, u Grčku 3‰, u Englesku 2.7‰, zatim u Švajcarsku, Austriju, Egipat, Alžir, Belgiju i t. d.

Drveta u oblicama od lišćara izvezeno je za 21 $\frac{1}{2}$ mil. din. (Italija 41‰, Mađarska 15‰, Nemačka 12‰, Švajcarska 10‰, zatim Austrija, Čehoslovačka, Grčka i t. d.).

Drvo u oblicama od četinara izvozi se za 1,85 mil. din. (Italija 55‰, zatim Grčka, Švajcarska i t. d.).

Godina 1925.

Videći krizu, u koju je zapala drvna industrija i refleksi te krize na sve slabijem uspehu licitacija u šumama državnim i korporativnim, Ministarstvo Šuma i Rudnika *uzima u svoje ruke inicijativu* za pomoćnu akciju šumskoj industriji.

Dana 12. I. održaje se u Beogradu anketa pod predsedavanjem Ministra Šuma i Rudnika, na kojoj se utvrđuju glavni uzroci krize i traži hitno rešenje ovih pitanja: kreditnog problema, sniženje carinskih i željezničkih tarifa, te pomoć sa strane pojedinih Ministarstava kao: Ministarstva Šuma i Rudnika, Socijalne Politike i Agrarne Reforme.

Godina počinje u velikoj hosi dinara, koji se kasnije spušta i do konca maja kreće se oko 8.5 šv. c. da se posle toga digne na 9,20 šv. c. na kojem se kursu stabilizuje sve do konca godine. Diagram izvoza u januaru zadovoljava, ali u februaru pada. Ovaj je pad u vezi sa padom lire i franka kao i u konkurenciji Rumunske i Austrije u Italiji i u zemljama Sredozemnog Mora, gde je drvo iz ovih država jeftinije od našeg.

Sa strane Države i ostalih posednika šuma čine se u proleće neke manje olakšice drvnoj industriji naročito kod otplata kupljenih seča, a franak i lira počinju prelaziti u tendencu porasta. Iza malog zastoja na talij. tržištu te nakon neuspelih pregovora sa stranim inporterima počinju se cene u Italiji dizati, a naši izvoznici opet popuštaju u cenama i nalazi se neki modus vivendi. Mestimice prodaje se i sa gubitkom samo da se zadrže veze i sve živi u nadi, da će se ubrzo pokazati faktični rezultati januarske konferencije i da će se gubitak paralizovati sniženjem tarifa i carina. Usled toga oživljuje u martu eksport. Izvozi se ponajviše meko drvo i visina je izvoza u tom mesecu 106.701 t. sa 126.8 mil. din. vrednosti. To je ujedno *kulminacija ove godine*. Iza ove kratkotrajne hose dolazi neprestana besa. Krivulja eksporta pokazuje uz male iznimke stalan pad te ide daleko ispod godine 1923. i 1924. *Jedan pogled na diagram pokazuje žalosnu sliku krize našeg eksporta drveta i naše drvne industrije.*

Ovaj pad izvoza paralelan je s ponovnim padom lire i franka, nasuprot kojemu vidi se stalan porast dinara, što znatno otežava izvoz. Austrija i Rumunska iskorišćuju situaciju i u prvih pet meseci pokazuje ta statistika ove rezultate:

Austrija	uvozi	307.049 t.	prema	205.229 t.	u isto vreme	1924. g,
Jugoslavija	„	263.423 t.	„	206.085 t.	„	„
Rumunska	„	22.943 t.	„	9.029 t.	„	„

Austrija, koju smo u prvašnjim godinama prestigli dolazi opet pred nas sa 16°/_o. —

Dva su načina, da se nađe pomoć u ovoj situaciji. Jedan je *u rukama šumske industrije*, a drugi *u rukama Države*. Ne sme

se sve očekivati od državne pomoći, već treba i vlastitom snagom rešavati krizu. Ključ za to rešenje leži u sniženju *produkcioni*h troškova.

Naša industrija oseća u punoj meri pritisak današnjeg načina eksploatacije, kod kojeg je na kupca svaljen sav teret otvaranja šuma pomoću izgradnje šumskih prometala novcem, {koji je vrlo skupo plaćen, ili ga uopće nema u dovoljnoj meri. Oseća se nadalje teret visokih nadnica i traži se odušak u spuštanju radničkih plata, što dovodi do štrajkova u najvećim preduzećima Bosne i Slavonije. Sad se konačno osvećuje i ona lakoumnost i špekulacija na pad dinara, usled čega su sirovine prošlih godina skupo plaćane, a danas su cene polupreradevina pale, pa se ne nalazi računa kod prodaje prerađenog drveta. Osvećuju se još i trošenje svih prihoda za vreme dobre konjunktore bez ikakvih ušteta na račun slabijih godina.

Sasvim je razumljivo, da je u takovoj situaciji teško snižavati produkcione troškove i menjati čitav sistem proizvodnje, pa se krivo sva pomoć očekuje od Države. Ali ovoj pomoći stoje na putu velike poteškoće, u prvom redu finansijska politika, koja je bazirana na ravnoteži državnog budžeta te se iz fiskalnih razloga zavlači s takovim merama, koje bi poremetile ravnotežu drž. budžeta. Usled toga je donekle zakasnila pomoć Države.

Od 15.-IV uvađa se ponovo deklasifikacija trupaca za domaće pilane; uvodi se popust za izvoz drveta iz Slovenije preko Karlovca; od 20.-VI dolazi nova carinska tarifa, koja se od 16.-VII snižuje za 50%; od 1.-VIII daje se oko 30% za izvoz drveta, a od 1.-X stupa na snagu nova železnička tarifa koja predviđa znatne olakšice drvnoj industriji. Sve te olakšice dolaze do izražaja u diagramu izvoza kod meseca avgusta i oktobra, ali nisu same po sebi dosta jake, da diagram podignu na prijašnju visinu to više, što su ti popusti došli u vreme, kad je već izvozna sezona bila na izmaku.

* * *

Iz svega ovoga vidimo, da je eksport drveta, koji je u pred-ratno vreme bio u prvom redu funkcija konjunktore, postao u poratno vreme funkcija valute. a tek u drugom redu funkcija konjunktore. Vidimo nadalje veliku važnost izvoza šumskih produkata u pojačavanju aktivnosti naše trgovačke bilanse, radi čega moraju svi pozvani faktori nastojati, da se kriza spreči i izvoz šum. produkata unapredi. Sva je sreća, da je ova kriza došla u doba dobre

žetve, što je omogućilo ipak aktivnu bilansu. Ovakova kriza u *doba rdave žetve mogla bi biti katastrofalna za oba faktora*, koji su osnov stabilizacije dinara, a to su: aktivni trgovački bilans i ravnoteža budžeta.

Smernice za rešenje krize bile bi u glavnom ove:

I. Sa strane Države;

1. Ispravna carinska politika;
2. Uređenje saobraćaja i valjana tarifalna politika;
3. Pomaganje interesa šumske industrije kod trgovinskih pregovora (naročito sa Španijom, Grčkom i Mađarskom);
4. Rešenje kreditnog problema i nabavka jeftinog kapitala za šumsku industriju, naročito za manja domaća preduzeća;
5. Rešenje valutnog problema i stabilizacija dinara u vezi sa porastom kupovne snage dinara u zemlji;
6. Racionalno iskorišćavanje šuma i uvođenje takovog načina eksploatacije, kod kojega će se troškovi za otvaranje šuma preneti na vlasnika šume. U vezi s tim: reorganizacija državne šumarske administracije na trgovačkom temelju (komercijalizacija).
7. Veće diferenciranje šum. produkata u statistici spoljne trgovine i češće obelodanjivanje podataka.

II. Sa strane šumske industrije:

1. Sniženje produkcionih troškova i to ne samo obaranjem nadnica kod radništva, već i općom štednjom na svim linijama proizvodnje, kao i redukcija nepotrebnih investicija;
2. Intenzivisanje proizvodnje u vezi sa reorganizacijom uprave;
3. Valjana kalkulacija, koja se neće upuštati u hazardiranje, već će računati na realnoj bazi.
4. Ograničenje produkcije za vreme krize;
5. Eliminiranje nestručnjaka, koji su došli posle rata i
6. Više pažnje i opreza kod osnivanja novih poduzeća.

ЧЛАНЦИ

Рад и ритам

Још последњих година XIX века је изишло изврсно научно дело Карла Бихера: *Рад и ритам*. То је дело, доцније, доживело неколико издања и неколико пута је увећано новим допунама. Оно преставља научну радњу првога реда, и има интереса особито за нас, пошто у нас није сасвим престао *стари* начин рада, с *особијим* ритмом, праћен извесним певањем, које ритмом својим савршено одговара ритму самога рада.

Како се, несумњиво, примећује очигледна равномерност у кретању руке или ноге (зависи од тога што је у покрету, чиме се, управо. ради), па и у кретању целог тела, а у ритму песме дотичнога радника то се код разноликих радника, који имају разнолик ритам у раду, мора опазити и разнолик ритам у певању. Јер, на пример, копач ће имати један ритам у подизању и спуштању мотике, према томе и *одговарајући* ритам у певању; преље ће на прелима имати други ритам у раду, па и други ритам у певању; радници ће на јавним радовима (обично на тако званом кулуку) имати трећи ритам у раду, па и трећи ритам у певању; жетвари ће, особито на мобама, имати четврти ритам у раду, па ће и четврти ритам имати у певању песама:

1.

На крај, на крај, моја силна мобо,
На крају је вода и девојка,
Вода ладна, а девојка млада:
Воду пијте, девојку љубите,

2.

Навал', мобо, ја и моја жена:
Жена спава, а ја воду носим.

3.

На крај, мобо. на крају је торба,
И у торби паучљива проја.
Навалите, мобо моја, под вече,
Биће вама шугав јарац до вече.

Једну исту песму ће певати на један начин ковач, на други обућар, на трећи бачвар, на четврти рудар: сваки према ритму којег има у раду. Треба само слушати поједине раднике у разноврсним занатима, па запазити ту разлику, која је тако очигледна.

То се, у осталом, види и по једној *терзијској песми* коју је *Кића* донео и за коју вели: *омиљена песма коју терзије певају кад шију*, и забележену у Клењу, у Мачви. Та је песми иначе позната као једна од севдалинки; али је она, додацима што су у њој учинили терзије да би је боље дотерали у хармонију са ритмом у својему раду, добила сасвим други и друкчији ритам, него што га има у обичном певању; као што ће се то, на први поглед, осетити и на самом читању песме:

Које ли је доба ноћи?
Ој мени, ој теби,
Ој меника тужној и жалосној!

Рече драги да ће доћи;
Ој мени, ој теби,
Ој меника тужној и жалосној!

Рече доћи па га нема.
Ој мени, ој теби,
Ој меника тужној и жалосној!

Чеках њега до по ноћи,
Ој мени, ој теби,
Ој меника тужној и жалосној!

До по ноћи певајући,
Ој мени, ој теби,
Ој меника тужној и жалосној!

Од поноћи плакајући.
Ој мени, ој теби.
Ој меника тужној и жалосној!

Интересантне су, особито, и друге песме што их певају терзије и абације, нарочито њихове *специјалне* песме.

Од нарочитог је интереса слушати како певају опанчари: ритам њиховога певања потпуно одговара ритму кретања њихових руку, ритму преплетања опанака.

Слушао сам, међутим, певање специалних песама кожухарских и ћурчиских: то су, и по садржини и по особитоме ритму који одговара ритму рада, изванредно лепе песме, те ми је особито жао што их нисам побележио. Али, рад кожухарски и рад ћурчиски још није свуда изишао из првобитних својих облика, те ће се те песме и данас на многим странама чути, па ће их заинтересовани бити у стању забележити.

А ми држимо да је крајње време настало кад се наши музичари треба да заинтересују занатлиским песмама и занатлиским певањем. Та је област за нашу народну музику од изванреднога интереса, као што је и за науку потребно тај материал побрати. Међутим, у место мотиком сад се копање врши плугом, жетеоце замењује машина жетелица, занати делом пропадају, а делом се отпочињу обрађивати машинама, те и специалних песама и специалног певања занатлиског доста брзо нестаје; крајње је време заћи бар по местима, у којима се типичан првобитни занат још одржао, те побележити и песме и њихов разнолик ритам.

Интересантна је, међутим, ствар, да су неки наши песници покушавали конструисати шивачке песме, па им је то, чак, и полазило, донекле, за руком.

Свакојако је за ритам у песми и у игри интересно запазити: да се, по Вуку Стеф. Караџићу, разнолико игра коло по једној песми у Мачви и у Јадру, истоветној песми, у осталом, која се брже игра у Мачви уз само један припев, који чини ритам сличан ритму коња, док без припева певана и играна песма у Јадру одговара ритму оваца.

Како су нарочите песме певане и с особитим ритмом при туцању бунгура у ступи, млевењу жита на ручноме жрвњу, цеђењу грожђа на примитиван начин, предењу вуне, ткању, па онда при шивењу, ковању и разноврсним занатским радњама, тако, сасвим сигурно, све те песме и сва та певања одговарају ритмичком карактеру рада.

Драгиша Лапчевић.

Европски царински споразум*

Пројекат резолуције констатује у суштини, у првом ставу своме, да економске границе деле данас народе у Европи тако јако, да у ствари „спречавају општи напредак“ човечанства и представљају „перманентну опасност за конфликте“ — и у другом ставу опет констатује: да је „првенствени интерес европских произвођача“ добити за своје производе „обезбеђену прођу и пијаце“, чиме би се „смањили и трошкови производње и ризик беспослице“.

Стога известилац Интерпарламентарне Конференције сугерира „стварање царинског споразума“ између свих европских земаља или „бар *једног броја* ових земаља“.

Већ на први поглед да се видети, да у овом питању има два момента: један племенит, човечански и више политички а други: материјални, економски. И због првог, ради уклањања политичких конфликта предвиђају се у пројекту економске мере — међусобне материјалне жртве и сугерира се царински споразум. И цела би ова теза, у начелу, била прихватљива и за нас, Краљевину СХС, да није у трећем ставу додато: да царински споразум може обухватити *евентуално и само један део, један број европских земаља!*

Ту ми Краљевина СХС, а мислим са разлогом и цела Мала Антанта, морамо бити на опрези, да се некако кроз домене економске политике не склизне на домен чисте политике, да се из тога пројекта о царинском споразуму не изроди доцније каква политичка „средње-европска заједница“ т. ј. да се под видом једног општег европског економског проблема не уђе у ствари у решавање и стварање у последње време тако често потрзане Дунавске Конфедерације.

На ову нашу обазривост побуђује нас у првоме реду — баш пред саму Вашингтонску Конференцију — непосредно вршена проаганда и акција Републике Аустрије у Швајцарској, Холандији и Немачкој. Ту мислим на декларације тако ауторитативних аустријских политичара, као што су др. Сајпел, бив. председник владе и др. Матаја данашњи министар иностраних дела у Аустрији.

* Експозе Др. Велизара Јанковића, на Конференцији Интерпарламентарне Уније, у Вашингтону, октобра 1925, год.

Тако је др. Сајпел у Швајцарској доказивао сву штетност и рђаве економске последице од уговора мира, тврдећи да су њима створене од једне Аустро-Угарске, од једне моћне економске целине — више малих Аустрија, раскомаданих делова и то сваки са две своје мане: са својим мањинама и својим економско-финансијским незгодама. Затим је др. Сајпел доказивао да је аустријска индустрија одвећ велика за данашњу Аустрију, јер је у главном сконцентрисана око Беча „изгубила и своје пијаце и потрошаче“. А др. Матаја подвукао је 10. јуна у Женеви између осталог у својим изјавама да „Аустрији треба обезбедити тржишта и пијаце а њеним незапосленим људима — послове“, како би могла као самостална држава егзистирати.

Као што се види, по форми, аустријска господа траже исто што се тражи и у пројектованој резолуцији Вашингтонске Конференције: „обезбедити прођу и пијаце и смањити беспослицу“ н. пр. путем царинског споразума. Ми се међутим бојимо, да горње иначе разумљиве аустријске економске тежње могу бити и много даље и много замашније. Ово се нарочито бојимо, ако би замишљени царински споразум имао да се ограничи и спроведе само у једном делу европских земаља. У том случају, ако би он дакле обухватио само средње-европске или боље рећи само дунавске државе — а то би се по пројекту резолуције евентуално могло десити, јер се ту предвиђа царински споразум евентуално и само за један број европских држава — за нас би такав ужи царински споразум био, ево одмах изјављујем, неприхватљив. Јер у том би се случају, у ствари, пред интерпарламентарном конференцијом оживела и почела остваривати позната идеја: васпо­стављање једне економске заједнице само дунавских земаља, наследница бивше аустро-угарске монархије; питање у коме је и моја земља веома јако заинтересована. Због тога нека ми буде дозвољено, да на ово питање бацим мало више светлости и тако расветлим га и са наше тачке гледишта.

Ова идеја о стварању једне дунавске заједнице, у којој би Беч у ствари био попет на ранг једне пословне престонице, наилази сасвим разумљиво на велики отпор код нас, па и на другим странама. Наилази на отпор зато, јер се оваквим предлогом пре свега вређа и Сен-Жерменски Уговор о Миру,

крњи суверенитет наше Краљевине и доводи у питање слободни и несметани економски развитак наше националне, великим жртвама уједињене државе свих Срба, Хрвата и Словенаца. Ако се мисли на којој страни, да ће се таквим комбинацијама моћи пружити помоћ аустријској републици, онда је то, у колико се и на нас рачуна, једна велика заблуда. Јер суверенитет једне државе, колико је важан у политичком погледу, толико је исто важан, а можда и још значајнији у економском погледу. И због тога при истраживању путева и начина, да се омогући успешан економски развитак Аустрије, чему би се и ми веома радовали и на чему смо иначе готови и да активно сарађујемо — мислимо, да је боље избегавати све оно, што би ма у коме правцу могло да значи сужавање суверенитета других држава, наследница територије бивше аустро-угарске монархије.

Што се тиче повреде Сен-Жерменског Уговора о Миру, она је тако флагрантна, да то не треба ни доказивати. Али нека нам се допусти неколико речи о довођењу у питање наше економске независности стварањем оваквог, ужег, средње-европског или подунавског царинског аранжмана. Ми признајемо да у ствари и збиљи има извесних привредних, саобраћајних и других економским узрока, који упућују све државе наследнице, да одржавају што боље и живље узамне односе међу собом. Али по нама целокупни комплекс тих питања може добити задовољавајућу солуцију једино закључењем погодних и што ширих т. зв. тарифних трговинских уговора у опште и посебних конвенција. Ну и тада сви се такви уговори и конвенције имају строго придржавати само оних општих начела, која важе за добре и уредне трговинске уговоре и сличне конвенције у опште,

Ту у првом реду мислим на начела, која поштују у истој мери обостране интересе и које имају за основу познату догму *do ut des*. Јер само на таквој бази по нама може да се заснује здрава трговинска и опште привредно-саобраћајна веза између Аустрије и других наследних држава, веза трајног карактера и користи по обадве стране. По нама само тим путем и таким аранжманима који би водили рачуна о привредним интересима обе земље, које уговор закључују; може се ићи и помоћи Аустрији, уз нашу сарадњу, јер су то

путеви и начини једини у границама стварности и једнакости. Више од тога, ако би се тражило, значило би несумњиво привилегисање једне државе на рачун других, а то нити је у начелу оправдано, нити је у пракси изводљиво. Најмање разлога има у осталом да се жртвују баш оне државе, које су и саме у таквом положају да имају да се озбиљно брину о својој привреди, о својој индустрији и своме финансијском положају, као што је то случај и са Краљевином СХС.

Из до сада изложенога, мислим, да јасно излази, зашто је за нас неприхватљив „европски царински споразум“, ако би био *ограничен само на један део европских држава*, односно само на државе дунавске, па ма се тај споразум збиља замишљао само и у чисто економском смеру. Мислим, међутим, да није потребно нарочито чак ни истицати, да је за нас још мање прихватљив евентуални *царински савез* дотичних земаља, односно т. зв. „*дунавска конфедерација*“, које за нас и надаље остају прости утопије, а који би несумњиво резултирали у крајњој линији из царинског споразума, ако би се он само ограничио — на дунавске земље.

Ова наша зебња од овако уже замишљеног споразума, старијег је датума, пошто и сама теза оваквог ужег споразума — није нова. Она је управо постала онога часа и још онда, када је уговором о миру распарчана аустро-угарска монархија. Још тада се 1919. г. на конференцији мира у Паризу породила брига Европе, због економско-финансијских незгода нове аустријске државе и других новостворених националних држава. Још тада су свима нама били сугерирани специјални царински и економски аранжмани „бар за прво време“. Тако су тада Чеси и Пољаци приморани ондашњом ситуацијом, као после новостворене националне државе, пристали на изузетан и специјални аранжман са Аустријом, за промет угљем, за прве три године (чл. 224. Сен-Жерменског Уговора). А Чеси су чак примили тада још и специјални царински режим са Аустријом за први пет година, са изузетним, узајамним, повластицама за промет чешко-аустријске робе. (Чл. 222. Сен-Жерменског Уговора).

Па и доцније, на конференцији свих наследних држава бивше аустро-угарске монархије 1921. г. у Порто Розе, покушало се постићи сличан циљ : рестаурација економске целине

бив. аустро-угарске монархије. Том је приликом био чак и закључен читав низ специјалних конвенција: трговинских, саобраћајних, поштанских итд. (23. новембра 1921. г.). Тако су, по трговинској конвенцији у Порто Розе у чл. 1. биле чак оборене и све забране и сва ограничења при увозу и извозу робе између респективних држава. Међутим, из истих горе наведених разлога, та конвенција, код нас, у Краљевини СХС, као и код неких других држава, наишла је на велику опозицију, те зато није — ни ратификована.

На послетку, ни Ђеновска Конференција, сазвана 1922. г. за све европске државе, у циљу економске реконструкције Европе није у овом правцу: стварање специјалног царинског режима за дунавске аемље, ништа позитивно постигла. Познато је да су закључци конференције у Порто Розе, у погледу на трговинско-политичке клаузуле, на чијем је животоворењу Ђеновска Конференција енергично настојавала, остали и надаље само — на папиру. Још на самој Ђеновској Конференцији и Краљевина СХС и цела Мала Антанта, у друштву са Пољском, једном заједничком изјавом, коју сам ја имао част у Ђенови на конференцији дати, категорички су одбили: да им једна општа међународна конференција наметне некакав изузетан царински аранжман, који би важио само за један део Европе, само за наследнице бив. аустро-угарске монархије. Али смо још и тада изјавили, да и ако смо одбили наметање нашим независним сувереним државама изузетне специјалне царинске обавезе, које иначе не важе за целу Европу, да у случају, да ако Европи треба као целини трговинских и царинских олакшица међу државама, да би се добили повољнији услови за што слободнију међународну трговину, т. ј. за што приступачнију ширу међународну пијациу — да нисмо у начелу ни ми против *генералних* економских и царинских обавеза, које би важиле за све остале европске државе или бар за већину њихову.

* * *

Дозволите ми сад да пређем на само конкретно питање царинског споразума европских држава, ако се оно презентира овако, као једна *генерална* обавеза, једна генерална мера за трговински међународни промет свих или бар велике већине европских земаља, без разлике њиховог географског положаја.

По пројектованој резолуцији овакав генерални царински споразум европских држава у прво време, т. ј. „за почетак“ имао би се манифестовати односно почео би се реализовати прво у виду *смањења увозних царина* на неопходно потребну робу и друго у виду *уклањања, аболирања и свих других прејрека* слободној међународној трговини.

Нека ми је дозвољено овде пред Конференцијом, да пре свега изнесем, бар само са неколико речи, шта смо, управо колико смо ми, у Краљевини СХС, до сада, и пре овога апела конференције, показали напора у раду на приближењу наше привреде слободној трговини и колико и какве смо све тешкоће имали на томе путу, да савлађујемо.

Почетком светског рата 1914. године, престали су важити код нас у Србији, сасвим природно, сви трговински уговори, са свима тада непријатељским земљама. А падом Србије по окупацији њеној 1915. г. престали су важити и остали трговински уговори, т. ј. и они са савезним земљама. После ослобођења и уједињења свих Срба, Хрвата и Словенаца затекли смо нашу нову привредну област сасвим измењену: проширену, већу и са другојачијом привредном физиономијом, са јачом индустријом у северном делу њеном, у Хрватској и Словеначкој, а после опустошену у јужном делу њеном, у Србији. Отуда су се наметале, као прве царинске и трговинске мере 1918. и 1919. г.: унификација царинског поступка за све делове Краљевине СХС, регулисање првих спољних трговинских односа, без којих је Краљевина СХС уопште била, и енергичан рад на исхрани и обнови земље, нарочито Србије. И тако су одмах простом изменом нота рестаурирани предратни трговински уговори Србије са савезним државама и аплицирани на целу територију нашу, с једне стране, а с друге стране је одмах аутономно забрањен извоз целокупне хране, док је увоз хране био потпуно слободан. Остале увозне царине и оне из трговинских уговора мењане су такође аутономно, према тадањој потреби. Све су ово предратне уговорне државе толерирале: једне што су и саме увиђале да је овде био случај *force majeure* а друге, што су и оне саме по невољи то исто практиковале. Може се рећи, да је свуда у то доба била општа карактеристика царинске

трговинске ситуације (1918. г.): фаворизирање увоза, а отежавање и забрањивање извоза.

Тако је код нас увоз многе земаљске потребе за исхрану и снабдевање или сасвим ослобођен или подвргнут само ниским минималним царинама, без обзира на увозне ставове трговинских уговора, односно чак без обзира и на порекло робе. (Решење Министарског Савета ЦБр. 17392 од 23. септембра 1919. г.) Један једини изузетак код увоза био је у 1920. години код чисто луксузне робе. Тада је њен увоз био забрањиван из чисто фискалних разлога, јер се у тешкој валутној кризи, када је динар нагло почео падати, хтело отежати одлив здраве валуте из земље. Иначе, ишло се стално на фаворизирање увоза. За доказ поред и поменутог решења Мин. Сав. од 23. септ. 1919. г. нека послужи и доцније решење Економско-Финансијског Комитета Министара ЦБр. 55590 од 1920. г. и ЦБр. 61602 од 22. септембра 1920. г., којима су дате најшире повластице без рока и без обзира на порекло робе за увоз артикала потребних за обнову и потпору земаљске индустрије. (На пр. за сва производна средства грађевински и хемијски материјал, сва подвозна средства и све сировине и полупрерађевине.) Напомињем да је ова олакшица трајала код нас пуних пет година, енергично помажући полет народне индустрије у целој територији СХС и привредну обнову опустошене Србије, и да је она укинута тек ове 1925. године решењем Мин. Савета од 19. јуна.

Због тешке исхране и обнове земље и ради олакшице у узајамној помоћи са иностранством у првим годинама после рата (1919. и 1920.) закључени су и први нови трговински уговори са Чехословачком и Аустријом у форми компензационих односно контингентних уговора. Али одмах после две године у 1921. и 1922. г. успели смо закључити у интересу олакшане међународне трговине читаву серију нових нормалних трговинских уговора као оних пре рата, сви са највећим повлашћењем. У интересу што веће олакшице за међународну трговину и царински промет, ми смо у исти мах 4. јуна 1921. г. сами аутономно мењали т. ј. смањивали и минималне ставове у нашој општој аутономној царинској тарифи, често чак и испод уговорених ставова. А у 1924. г. и 1925. г. ушла је Краљевина СХС у сасвим нормалну фазу уобичајених

предратних потпуних тарифских трговинских уговора са иностранством. Такве смо уговоре закључили и већ у снагу ставили са Италијом и Аустријом.

Што се тиче извоза он је и у Краљевини СХС, у прво време, одмах после рата, 1918. и 1919. године, био делом сасвим забрањиван, а делом путем извозних царина и изузетних индивидуалних дозвола отежаван. (Решење Мин. Савета од 5. новембра 1919. г.).

Подвлачим пак да су ове мере биле тада код нас диктоване апсолутном нуждом, јер су — као што је познато — у територији Србије па и целе Краљевине СХС после рата 1918. до 1920. г. владале тешке неприлике око исхране и снабдевања популације, а у 1921. и 1922. г. имало се борити са ондашњом неродицом. Нарочиту су бригу задавали т. зв. пасивни крајеви као Црна Гора, Херцеговина, Далмација итд. Уз то су долазиле и фискалне невоље, које су токођу утицале на завођење извозних царина.

Али већ доцније, почев од 1923 г. почиње код нас смањивање и укидање извозних царина и то надаље тако иде све ближе, пуном либерализму. То смањивање и укидање извозних царина вршило је се код нас у више махова и у ширем обиму. Тако је оно први пут извршено у јачој мери 1923. г. а доцније такође у ширим размерама 11. септембра 1924. г. Овом су приликом јако смањене извозне царине код свих житарица, а потпуно су укинуте, аболиране, код брашна. Доцније пак решењем Мин. Савета ЦБр. 34410 од 11. јула 1925. г. смањене су постојеће извозне царине просечно за читавих 50% код цереалија, стоке, меса, говеђих кожа и дрва за грађу. Уз то је у исти мах смањен и ажијо на златан динар од 1200% на 1100%, т. ј. један златан динар обрачунава се на царинарницама са 11 папирних динара.

Последњим пак решењем Мин. Савета од 11. августа 1925. г. ЦБр. 39.203 укинута је сасвим извозна царина на извоз говеда и свиња било живих, било у закланом стању.

За доказ наглог редуцирања односно анулирања постојећих извозних царина почев од прошле године у Краљевини СХС најбоље ће нам послужити та чињеница што су приходи од извозних царина у њој (у 1924. г.) изнели свега 223,1 милиона динара, док су у 1923. г., пре извршеног јачег

смањења и укидања извозних царина, износили свих 357,3 милиона динара, а то ће рећи за 134,2 милиона динара више и ако је извоз у 1924. г. био релативно знатно већи.

Ове наведене чињенице утврђују да смо ми у краљевини С.Х.С. још од пре две године почели осетније напуштати послератни режим ограничавања спољне трговине, режим широких забрана, компензација и контингентирања и све се више враћати нормалним међународним трговинским односима са све јачим формирањем извоза. То доказује у осталом и статистика наше међународне спољне трговине.

Тако док је увоз износио у:

1919. г. 1920. г. 1921. г. 1922. г. 1923. г. 1924. г.

2,98 3,46 4,12 6,44 8,30 8,22 милијарде

динара; дотле је извоз још рапидније скакао, наиме он је износио:

1919. г. 1920. г. 1921. г. 1922. г. 1923. г. 1924. г.

0,68 1,32 2,46 3,69 8,04 9,53 милијарди

динара.

Та иста статистика уједно утврђује још један други за Краљевину С.Х.С. повољан факат. Наиме, да смо ми већ у 1924. години, дакле већ после пет година иза рата, постигли поред свих тешкоћа повољан т. ј. активан трговински биланс.

Нека ми је на овом месту дозвољено да поменем још једну чињеницу, која такође јасно илуструје сву либералност акције Краљевине С.Х.С. у правцу ублажавања препрека међународној слободној трговини. Ту мислим на олакшице и упрошћење нашег царинског поступка у међународној трговини. Наиме, и Краљевина С.Х.С. долази у онај ред европских држава, које су као чланови Друштва Народа, потписале и прихватиле „Међународну Конвенцију за упрошћење царинских формалности“ закључену 1923. г. у Женеви, иницијативом Лиге Народа. Ово нарочито помињем зато, што са задовољством могу констатовати, да је већина одредаба из поменуте Женевске Конвенције у Краљевини С.Х.С. била још раније практикована у интересу што слободније међународне трговине, нашим унутарњим царинским законодавством.

Свима овим досадашњим констатацијама ми нећемо да кажемо да смо у погледу либерализирања наше спољне трговине, а специјално у колико се то извоза тиче, рекли своју

последњу реч. Напротив, ми увиђамо да и наш данашњи царински извозни режим треба ревидирати тако, да се дефинитивно укину и још оно неколико извозних царина, колико их још има, јер нам то налажу сви економско-политички обзири. Фискални интереси као провизорна мера код извоза могу се још донекле одржати у финансијски слабијим земљама, али несумњиво треба се свим силама старати да се оне упуте што пре на друге праве чисто фискалне изворе земље.

* * *

Из овога најповршнијег историјског прегледа, мислим, да се јасно види, шта је све учинила и колико је напора показала Краљевина С.Х.С. у правцу уклањања, аболирања извозних препрека слободној међународној трговини, а чије аболирање пројектована резолуција Конференције сугерира.

Што се тиче нашег становишта у главном питању, које резолуција покреће у питању *смањења увозних царина на неопходно потребну робу*, оно се састоји у следећем.

Питање смањења увозне царине на неопходно потребну робу, несумњиво је у пракси много компликованије и теже, но питање чак и дефинитивног аболирања извозних царина. Тешкоће његове у свима земљама час се манифестују у економском, а час у финансијском облику, негде јаче у првом, а негде јаче у другом, како где.

Уз то се мора имати на уму, да су — како изгледа — у овом питању јаче погођене аграрне земље но индустријске јер су по среди у главном и у већини случајева артикли исхране и аграрни производи у опште. А кад су по среди аграрни интереси они су познато је, свуда врло осетљиви, о чисто или претежно аграрним земљама и да не говорим. Али, и у земљама више индустријским, врло често су аграрци толико моћни, да и тамо, не само да смањење аграрних царина наилази на велики отпор, него се тамо чак тражи и повећање царинске и аграрне заштите, па чак и кроз законодавство енергично спроводи. Најбољи пример високих аграрних царина, пружила нам је, пре рата, немачка царевина, из које је пошао 1900. године онај огромни заштитни талас, који је преплавио читаву Европу. Па и после рата, и данас, немачки парламенат, изгласао је, баш пре неколико месеци, читав низ закона,

чисто заштитног, царинског карактера, у области аграрних производа.

Што се пак тиче специјално аграрних земаља, у које долази и Краљевина С.Х.С., оне у овом питању смањења увозних царина на неопходне артикле, могу бити утицајем природе, као првог и есенцијалног фактора производње, стављене у две разне ситуације.

При рђавој жетви, аграрне земље, услед већег скакања цена аграрних производа, могу лакше прихватити и спроводити политику смањења увозних царина. Могу зато, јер ће и оборене цене, које несумњиво резултирају из смањења увозних царина, бити лакше у земљи примљене односно брањене.

При доброј жетви пак, кад су цене аграрних производа већ и иначе мање и кад падају, несумњиво ће се много теже, или се неће чак моћи никако ни примити, ни бранити, ма каква смањивања увозних царина. Опозиција аграраца овде постаје опозиција већине народа и она је у поменутом случају несаломљива.

Отуда, по нама, привредни интереси Краљевине С.Х.С. као претежно аграрне земље, говоре више за то, да држава задржи себи и резервише неограничено право аутономног смањивања царина према приликама, од случаја до случаја, од жетве до жетве, т. ј. да у овом питању не везује себи руке никаквим преалабилним обавезама. Ово у толико пре, што се оваква генерална смањења увозних царина донекле дају постићи и путем везивања редовних, обичних, тарифних, трговинских уговора, односно путем закључених највећих повлашћења у њима.

Сем овога при третирању овога питања о смањењу увозних царина на неопходно нужне артикле, не треба сметнути с ума, да овде велику улогу игра и фискални интерес дотичне земље, који се не да, ни тако брзо, ни тако лако заменити и накнадити другим изворима.

На послетку не малу тешкоћу, код овог питања смањења увозних царина на неопходно потребну робу, чини и сама неодређеност, непрецизност и права еластичност самог појма: „неопходно потребна роба“ појма, који је био без сумње врло релативан. Јер, што је неопходно потребно у једној земљи у другој није. Зато би било нужно у сваком случају, баш и

ради саме правилније дискусије, тачно прецизирати овај појам, т. ј. таксативно набројати артикле, који би под овај појам у опште имали да уђу.

Из свих горе наведених разлога, нама се чини, да ће се тешко, врло тешко, моћи доћи до једног генералног, али ипак конкретног задовољавајућег решења по овом питању.

Да би пак Конференцију упознао како се Краљевина С.Х.С. у својој законодавној пракси и царинској политици, у питању увозних царина на неопходне артикле држала и колико је у том погледу била релативно либерална, нека ми је дозвољено, да овом приликом изнесем неколико чињеница. Поред онога, што је за потврду горњег већ до сада у мојем предњем излагању било изнесено, ја скрећем пажњу Конференцији и на ту чињеницу, да су у Краљевини С.Х.С. решењем Мин. Савета ЦБр. 29.294 од 19. јуна 1925. г., дакле баш пре неки месец дана, новом општом царинском тарифом, смањене аутономно увозне царине за следеће неопходно потребне артикле из свих уговорних земаља.

Тако :

увозна царина на пиринач	смањена је од 16 на 7 динара на 100 кг.
„ „ „ варива и поврће	„ „ 15 „ 7 одн. од 10 на 6, одн. од 6 „ 4 на 100 кг.
„ „ „ воће	„ 40 и 20 на 20 и 14 дин. на 100 кг. одн. од 96 и 60 на 20 и 35 „ „ „ „
„ „ „ брашно од 10	на 8 дин. на 100 кг.
„ „ „ уље	„ 50 и 30 дин. на 30 и 20 дин. на 100 кг.
„ „ „ свеће	„ 90 на 70 дин. на 100 кг.

Најновијим пак решењем, од 13. августа 1925. г. ЦБр. 39.202, увозне царине на неопходно потребну робу, смањене су још у знатнијој мери. Тако данас износи у Краљевини СХС увозна царина :

на пшеницу свих врста свега	2,20 динара на 100 кг.
„ јечам и овас	„ 1,50 „ „ „ „
„ кукуруз	„ 1,25 „ „ „ „
„ зелено вариво и главно поврће свега	3.— дин. на 100 кг.
„ кромпир	„ 2.— „ „ „ „
„ брашно свих врста жита	„ 4.— „ „ „ „
итд. итд.	

* * *

Све ове чињенице, горе наведене, мислим, да ми дају право, да могу слободно констатовати, да је Краљевина СХС и у питању смањења увозних царина на неопходно потребну робу, као и у питању аболиције других тешкоћа, извозне царине итд. у међународној трговини — и поред свих огромних неприлика, које су јој на путу стајале, као држави у великом светском рату тешко погођеној, — показала похвалне напоре и релативно врло повољне резултате. Несумњиво је, да Краљевина СХС иде систематски и ако можда нешто споро, све ближе режиму слободне трговине.

Али да би Конференцији показали наше, искрене тежње, да на томе путу хоћемо и да истрајемо. ја изјављујем, у име делегације Краљевине СХС:

Да је Краљевина СХС готова и даље ићи у правцу све већих олакшица у међународној трговини, и да је готова заузети благонаклон став према свима оним царинским обавезама и респективним клаузулама и формулама, које се у резолуцији Конференције напомињу, али под условом:

да оне не иду против битних економских интереса Краљевине СХС.;

да се могу помирити са фискалним интересима њеним;

да носе на себи карактер генералне примене тј. да се примењују у свима или у највећем делу европских држава; у сваком пак случају у државама источне и северне Европе и на свршетку:

да се крећу увек на бази реципроцитета и бази међународне једнакости и правде.

Др. Велизар Јанковић.

Државна угледна пољопривредна добра

Законом од 1922. год. претворена су сва дотадашња пољопривредна добра и економике, која су била под управом Министарства Пољопривреде и Вода у Државна угледна пољо-

привредна добра. Овим законом је предвиђен и њихов циљ и правац рада. Ради доцнијих излагања и јасности закључака сматрамо потребним, да са неколико речи пређемо, главне идеје законодавца.

Разлози оснивања:

1. подизање и унапређење пољопривредне производње и пољске привреде у опште;

2. Одржавање и даље усавршавање опробаних и успешних пољопривредних култура и увођење нових;

3. Производња семена ратарских, градинарских, пићних и индустријских биљака с обзиром на климатске, теренске и остале производне факторе и потребе дотичног краја па и целе земље;

4. Култура на појединим добрима изводиће се по специјалном плану, који израђује Министарство Пољопривреде;

5. Ради повећања рентабилности у газдовању уводи се и производња и гајење чистокрвне живине ради снабдевања пољопривредних установа и раздавања народу као и гајење музне стоке за прераду млека, размножавање ове и спровођење селекције у циљу повећавања млечности.

6. Према приликама и потребама могу се засновати и друга одељења са другим циљевима.

7. Крајњи разлог остаје чисто практична страна пољске привреде, рентабилност рада и капитала до врхунца могућности, како би могла одиста послужити за углед, јер се на крају у приватном газдовању ипак све своди на материјалну страну, рентабилност.

Средства:

1. Земља у површини од 50 па навише хектара;

2. Живи и мртви инвентар; држан и употребљиван по најсавременијим принципима модерне пољске привреде;

3. Трошкови у газдовању изузимајући личних издатака за указно особље подмирују сопствени приходи;

4. Газдовање је слободно у границама плана а у начелу приватних газдинства т. ј. што мање средстава и што већа чиста добит.

5. Сви приходи и расходи се спроводе кроз рачунске књиге;

6. 49⁰/₀ годишњег чистог прихода припада државној каси а 49⁰/₀ служи за стварање обртног фонда.

7. Овај обртни фонд служи, пошто достигне утврђену висину, за сва финансирања у газдинству изузимајући плате указног особља;

8. За нарочите мелиорације и инвестиције предвиђају се ванредни кредити;

9. Докле обртни фонд не постигне потребну висину, уносе се потребне суме за газдовање у државни буџет.

Ако се неуказно особље и стална послуга неби могли плаћати из сопствених прихода уносиће се све до 1. јануара 1925. год. потребне суме и за ово у државни буџет.

10. Добрима управљају управници уз припомоћ особља и стручњака. 2⁰/₀ чистог прихода дели се на управника и остало особље и то (:)

Ово су у главном идеје, које законодавац спроводи кроз овај закон.

Јасно је, да су овде заступљена два момента. Прво, да се једном за свагда скину са државног буџета сви трошкови и знатни издатци газдовања и да о томе води рачуна само газдинство и друго, да се модерно газдовање учини потпуно приступачним средњем, мањем па и малом поседу и избегну уређења и постројења, која су по себи често врло лепа али са економске тачке гледишта нерентабилна. Па не само то већ смањују ренту добра или су за мањи и мали посед не пријемчива. Уз ово иду и остали атрибути: као одгајивања у биљној и сточној производњи, пуштање у народ оплемењених производа, свестрани утицај на развој модерне пољске привреде, истраживања и проучавања на практичној основи и т. д.

Пада у очи, да законодавац оставља на терет добрима само трошкове око газдовања а од 1925. године и неуказно особље. Указно особље остављено је стално на терет државног буџета. У доношењу ове одлуке законодавац је се свакако руководио временом, када је закон донет. У ствари о добрима ове врсте само може бити речи, ако се она сама у сваком погледу издржавају и доносе одговарајућу ренту. Могуће, да је се законодавац руководио поред времена, у коме је закон доношен и другим мотивима као пласирање на

добрима јаким стручних снага, чији је рад ту преко потребан. У противном би газдинство у многоне изгубило од свог постављеног принципа. Ми ћемо се доцније још једном вратити на ово. За сада нека је довољна само ова констатација.

Као што се види, идеја законодавца је и лепа и необично корисна по напредак пољске привреде а положај добара врло деликатан.

Створено је пет угледних добара, она и данас постоје. Шесто угледно добро Топчидер претворено је у парк. За четири угледна добра имамо података. За нашу сврху је то довољно. (Види таблице на стр. 51.)

Бројним стањем мртвог инвентара не располажемо. Али из пројекта буџета за идућу 1926. год. предвиђају се 315.201 дин. за набавку нових и оправку старих справа, машина и алата и т. д. Дакле за један хектар земље траже се просечно 110 дин. Ово ће рећи да добра у главном располажу потребним машинама и алатима за културу.

Пројектом буџета за 1926. год. предвиђене су две и оволике суме: (Види таблицу на стр. 52.)

Из изложеног прегледа површине види се да Косанчић има највише деоница у округлом 614. за овим долази Добричево 483, Мркоњић 286 а Божјаковина 232 хектара. Уз ово иду мање површине за башту, утрине, паркове, воћњаке и т. д. Под шумом има Добричево 590 а Божјаковина 114 хектара. Према изнетом прегледу Добричево је највеће по површини са 1189 а најмање Мркоњић са 340 хектара. Све су ово површине, на којима се даје много чега доброга урадити и у погледу техничком и економском. Укупна површина граница свију добара сем Хиртевца износи 1617 а општа укупна површина 2843 хектара.

Разматрање живог инвентара пружа интересности. На укупној површини ораница од 1617 хектара и 380 хектара ливада и пашњака има свега 148 крава. Ипак се бројно издваја Божјаковина и Косанчић. Прва са 60 а друга са 40 грла. Добричево са 483 хек. ораница и око 96 хектара ливада и пашњака има само 28 крава и 10 бикова. Држање оволиког броја бикова је необјашњиво за једно угледно добро. У подмлатку се такође истиче Божјаковина и Косанчић. Док прва са својих 60 крава и два бика има 75 грла подмлатка

ПОВРШИНЕ:

Државно угледно пољопривредно добро	Оранице	Ливаде	Пашњаца	Башта	Парк	Воћњак	В. расад- ник	Виноград	Л. расад- ник	Шума	Врбик	Рибњак	Утрине	Укупно
Добричево	483.63	81 —	15.27	4 —		8 —				590.94			7.15	1189.99
Косанчић	614.75	92.16		6.32*						1.40			28.14	742.77
„Петар Мркоњић“ (Модрич)	286.71		20 —	0.50	0.73		10 —	0.3				**)	9 —	340.39
Божјакovina	232	172 —		15 —	7 —	4 —	4 —	13 —	5 —	114 —	1 —	3 —		570 —
Хрушевац	Нема још података — али цело добро није веће од 100—200 хектара.													
Свега	1617.29	345.16	35.27	25.82	7.73	12	14	13.3	5	706.34	1	15.95	44.29	2843.15

ЖИВИ ИНВЕНТАР:

Државно добро	Краве	Бикови	Волови	Мазге	Јунак и теглад	Кочи	Жребад	Непасте	Крмаче и товљене свиње	Свиње до 1 год.	Овце и јагњаци	Живина	Укупно
Добричево	28	10	44	4	27	31	11	3	25	84	76	165	504
Косанчић	40	3	14	29	69	39	20	8	33	184	195	20	625
„Петар Мркоњић“ (Модрич)	18	1	16		41	18	14	1	12	48		50	219
Божјакovina	60	2	4		75	54	33	2	40	100			370
Хрушевац	2	1	16		2	4		1	3	10			39
Свега	148	17	94	33	214	146	78	15	113	426	271	235	1757

*) Салаш са двориштем.

**) Мочваре.

Добро	РАСХОДИ					Приходи	Биланс
	Управни		Економски	Лични	Свега		
Добричево	196.000	432.000	1,008.911	1,436.911	380.000	-1,056.911	
Косанчић	140.000	761.000	162.365	1,063.365	1.215.000	+149.835	
„Петар Мрко- њић (Модрич)	49.211	483.952	129.225	662.388	539.670	- 122.718	
Божјаковина	252.076	3,204.616,50	214.520	3,671.212.50	3,884.285	+213.072.50	
Хрушевац	40.000	116.000	93.236	249.236	105.940	-143.296	
Укупно	677.287	4,997.568.50	1,608.257	6,883.112.50	6,124.895	-960,018,50	

а други са 40 крава и 3 бика 69 грла подмлатка, дотле Добричево са 28 крава и 10 бикова има само 27 грла подмлатка. Петар Мркоњић стоји у том погледу најбоље. Са својих 18 крава и једним биком он има 41 грло подмлатка. Овде не мислимо ни на какве аномалије у одгајивању и размножавању, већ и на бригу, која се указује подмлатку. По бројном стању Хрушевац је тек у развоју.

У погледу радне стоке, у што убрајамо волове, коње и мазге овако стоји: Добричево са 483 хектара оранице има 44 вола, 31 коња и 4 мазге, Косанчић са 614 хектара оранице има 14 волова, 39 коња и 29 мазги, Петар Мркоњић са 286 хектара има 16 волова и 18 коња и Божјакovina са 232 хектара има 4 вола и 54 коња. Дакле Божјакovina са 58 грла разне стоке свршава послове на својим површинама од 232 хект. оранице, Петар Мркоњић на 286 хект. оранице са 34 грла, Косанчић на 614 хектара оранице са 82 грла, Добричево тек на 483 хектара оранице са 79 грла. Мора се претпоставити да се на добрима од Управе држи потребан број запрежне стоке. Овде додајемо да у броју коња треба разумети и кобиле, које служе и за приплод и рад ма које врсте. Из овога излази, да у Добричеву на једно грло долази 6,12 хектара, Косанчићу 7,48 хектара, Петру Мркоњићу 7,64 и Божјаковини 4 хектра.

Овако разноврсно држање радне стоке може имати и разноврсног објашњења. Може доћи у питање квалитет земље и саобраћајне прилике и моторни рад. Сва добра у погледу површина, које долазе на једно радно грло приближно се слажу. Изузетак чини Божјакovina. Према оваквом стању ствари добија се овакав закључак са истим односима, добро Косанчић даје један извесан апсолутни плус, док су Добричево и Мркоњић у апсолутном минусу. Божјакovina има засебно место.

Број свиња на укупној површини 1617 хект. оранице и 79 хектара пашњака и утрине износи укупно 554 брава. Када се узме у обзир продуктивност свињчета, долази се до закључка, да економска страна њена није ни уколико одмерена. Тек на три хектара ораница долази просечно по један брав, који у овом случају може бити чак и назиме али ако се узме природа свињчета, онда се могу слично горњим по-

вршинама додати и површине шума од 706 хектара. Ово би укупно изнело 2402 хектара. Ово опет значи, да на простор од 4.35 хектара долази тек једно свињче. Слично овоме стоји и код крава. На простор од 13.49 хектара ораница ливада и пашњака долази тек по једна крава. Ово се не може сматрати као здрав однос за рентабилно газдовање. И ако баш са те тачке гледишта размотримо поједина добра добићемо овај однос:

	крава на	свиња на
Добричево	20,67 хектара	10,5 хектара
Косанчић	17,65 „	3,26 „
П. Мркоњић	16,65 „	5,21 „
Божјаковина	6.73 „	3,64 „

Као што се види код свиња Косанчић стоји најбоље а код крава Божјаковина. Добричево губи сваки резон. Ми разумемо, да изолованост Косанчића много омета стварање повољнијег односа код крава али ипак сматрамо да би била грешка остати при оваквом односу.

Ако се размотре пројектовани буџети, налази се да ово стање стоји у потпуној хармонији са пројектованим приходима. Не тврдимо, да су то једини разлози али се у овоме огледа начин управљања и схватање појединих момената у газдовању, који морају имати реперкусију на крајњи резултат.

О овцама се нема шта рећи у угледним добрима ове врсте. Што их је мање, у толико боље. И овде је бројно стање жива слика управљања. Божјаковина их нема, Косанчић само 20 брава али Добричево их има 165, дакле управо онако као и пројектовани буџети, очигледно погрешно.

Држање извесног броја живине је свакако опортуно али за ова добра нема никакав иоле већи значај. Оно на крајњи резултат не може утицати.

Да расмотримо пројекте буџета:

Добричево тражи за трошкове око управљања 196.000 дин, за укупну површину од 1189 хектара и свима инсталацијама, за економске т.ј. праве продуктивне трошкове 432.000 дин. и 1,008,911 дин. личних расхода. Ово значи да на један хектар тражи:

Управних трошкова у округлом	464	дин.
Економских " " "	360	"
Личних " " "	872	"
Укупне површине или оранице ливаде, пашњаке и баште у округлом	730	дин.

Целокупни приход са те површине даје у суми од 380.000 дин. или по једном хектару у округлом 319 или без шуме и утрине 642 дин. Дакле укупно потраживање је по хектару 1396 или 1766 дин. а давање 319 односно 642.

За Косанчић истим путем налазимо да тражи:

Управних трошкова по хектару у округлом	188	дин.
економских " " " " "	1010	"
личних " " " " "	280	"
	<hr/>	
укупно	1478	"
и даје	1632	дин.

Мадрич тражи:

Управних трошкова по хектару	144.70	"
економских " " "	1423.35	"
личних " " "	380	"
	<hr/>	
укупно	1.948.05	"
даје	360.90	"

Божјаковина тражи:

Управних трошкова по хектару	438.70	"
економских " " "	5622	"
личних " " "	358.80	"
	<hr/>	
укупно	6419.50	"
даје	6814.50	"

Хрушевац тражи: (претпоставка 200 хект. површине)

Управних трошкова по хектару	200	дин.
Економских " " "	580	"
Личних " " "	466	"
	<hr/>	
укупно	1246	"
даје.	529.70	"

Посмајрана сва добра у укућносци:

Укупни трошкови по хектару	238	"
Економски " " "	1757	"
Лични " " "	565	"
	<hr/>	
укупно	2560	"
Просечан губитак " "	337.80	"

Као што се види у крајњем економском ефекту неактивна добра гутају активна и државна каса због тога трпи дефицит из године у годину.

Посматрано ово са гледишта приватног газдовања, практично, без обзира на економске принципе, могло би се само говорити о висини зараде, у колико она постоја или би постојала. Ту лични издаци припадају ипак господару, који води газдинство. Мора се претпоставити да му је у вођењу послова извесна помоћ ипак потребна. Можемо претпоставити ипак, да би половина тих издатака остало сопственику. Према томе би предњи пројект буџета у укупности био тек уравнат приближно. Издатци би покривали само трошкове. Сопственик за свој рад и уложени капитал не би добијао ништа. Тако би се то могло можда практично у животу посматрати у опште али овде је сопственик у мало неугоднијем положају. То је Држава. Личну зараду не прима она већ чиновници. Она се појављује само као финансијер и сопственик без удела у добити, управо као да све то постоји ради чиновника. Другим речима изгледа, као када би неки сопственик имања довео управу у лицу неколицине, дао им да наплате личну зараду за коју он стоји добар не тражећи да му и они буду обавезни одговарајућом зарадом у његову корист.

Да расмотримо напред изнете чињенице.

Доброчево својим буџетом предвиђа по хектару:

Управне трошкове	164 дин.
Економске „	730 „
Личне „	872 „
	укупно 1766 „
Принос по хектару	642 „

Стварно су ови трошкови већи по хектару. Ово долази од употребе сопствених запрега, машина и ђубрета али задржимо се на овоме што нам бројеви у пројекту говоре.

Када би се један хектар посматрао за себе било би не само много већ право чудо, да се један хектар оптерети са 164 дин. због газдиних трошкова око управљања рецимо из администрације, али овде је у питању целина и зато се оволики трошак у интересу те целине мора одобрити. Не налазимо да је ова цифра мала али с обзиром на садашње прилике ипак је одобравамо. 730

дин. представља прави мотор у производњи на хектару у садашњим приликама ова цифра овако изложена је и сувише мала. Управо какав мотор онакав и рад. Такав би се добио утисак. Али она је стварно много већа. Употребом сопствене запреге и машина ова се цифра пење на око 1700—2000 дин., па и преко тога. То је капитал унет у продукцију по хектару. Лични трошкови износе 872 дин. Ако се ова цифра посматра према цифрама у пројекту, она је прави парадокс. Ту је лично оптерећење по јединици површине веће од самог покретача продукције за 142 дин. Ако бисмо узели у обзир машине и запрегу, онда би било ово оптерећење ипак око половине правог продукционог улога. Као што се види, односи су потпуно нездрави. Али то није све. Сва предња улагања у продукцију по пројекту не доносе више по хектару од 642 дин. Да ово мало анализирамо. Ради лакшег проверавања узимамо опет само оранице у разматрање. На добрима се гаји кукуруз, пшеница, јечам, овас, нешто ражи, граорица луцерка, шећерна репа и т.д. Узмимо да је земља од средње каквоће, ма да је пре првокласна но осредња. Један хектар под пшеницом нека у најнезгоднијем случају донесе 10 товара пшенице око 2700 дин. не урачунавајући ту и сламу. Један хектар под кукурузом са 20 товара приноса по садашњој цени без шаше доноси 2400—2700 дин. Један хектар под репом са приносом од 120 товара доноси око 3000 до 3600 дин. Један хектар под јечмом са приносом од 15 товара по садашњој цени доноси око 2200—2700 дин. без сламе. Један хектар луцерке са приносом од 4000 кгр. сена доноси 2500—3000—3500 дин. и т.д. Из овога излази да би требало један хектар оранице да донесе просечно најмање око 2800 дин. Предвиђена сума од 642 динара је око четири пута мања. Ако бисмо узели и најгоре случајеве газдовања што на угледном добру не сме бити, ми бисмо могли свести принос по хектару на 1400 дин. И ова је сума више него два пута већа од пројектованог приноса. Ако бисмо урачунали и запрежну радну снагу у виду издржавања, приход би се кретао ипак око 1000 дин. Али ако бисмо узели нормално стање, како треба да је, онда би просечни принос сведен на пшеницу имао да буде око 15—20 товара. Ово по садашњој цени износи око 4050—5400 дин. Али нађене цифре по хек-

тару, треба да су стварно још много веће, кад се има у виду положај Добричева, његов непосредни додир са фабриком шећера, уновчавање хектарске продукције кроз живи инвентар, далеко бољи квалитет земље, но што смо рачуном предвидели и т. д.

Косанчић је прави контраст Добричеву. Управни трошкови су готово као и код Добричева. Али продукциони трошкови готово четири пут већи од личних. Док на Косанчићу са знатно већом површином ораница они износе 280 дин. по хектару, дотле у Добричеву са мањом површином ораница износе 872 дин. Ефекат оваквог односа се и види. Он исплаћује чак и целокупни персонал и пружа државној каси без мало чистих 200 дин. по хектару. Његов пројектовани принос по хектару оранице износи 1632 дин. И ако је Косанчић активан ипак његова актива није ни близу довољна. То се лако даје уочити из напред нађене просечне цифре од 2800 дин. приноса по хектару. За Косанчић је ова цифра далеко већа због веће продуктивности земље. На њему се може рачунати 15—20 тавара пшенице по хектару и у толико одговарајуће веће производње осталих усева. Поред тога Косанчић производи у великој количини пиринач, који још увек има добру цену. Косанчић има одличне краве сименталске расе и одличан подмладак. Косанчић ради са депутатлијама, те му је радна снага осигурана и т. д. Још је мали принос који Косанчић даје, Ми бисмо могли можда бити задовољни бар са 2800 дин. по хектару, колико би државна каса стварно добивала.

Код Мркоњића имамо приход око 360 дин. по хектару, дакле слично као и код Добричева. Природно је, што је и крајњи резултат посве негативан. Ми не разумемо калкулације, да се улаже 1423 дин. по хектару па да тај хектар донесе 360 дин. Улог је по јединици површине далеко већи него код Косанчића па опет је принос по јединици површине готово четири пута мањи и ако је однос употребљеног капитала на солидној основи.

Бажјаковина заузима нарочито место у погледу примене обртног капитала у ужем смислу да се тако изразимо. 5622 дин. представљају знатну суму и интензитет. Одговарајући том интензитету је и принос по хектару. Али на жалост и

овде не постоји, чини се, права хармонија. Изгледа да величина уношеног капитала гута крајњи добитак. Он не износи више по хектару од 395 дин. дакле близу два пута толико, колико даје Косанчић са 1010 дин. Могуће, да су овде по среди депутати. Расподела капитала је на економској основи. У сваком случају требало би очекивати ипак већи чист принос. Према досадашњем излагању лако је извести закључак и за Хрушевац.

Поред тога, исто се из изнетих чињеница јасно види, како се и где спроводе основни економски принципи, колико је и како спроведена идеја законодавчева; види се још једна врло важна основна чињеница наиме угледна добра су још увек на државном буџету. Она нису ни до данас у смислу закона створила свој обртни фонд, нити је, чини нам се, још утврђено, колики су ти појединачни фондови. По нашем мишљењу ово је била основица за спровођење ове лепе идеје. Обртни фондови стварају финансијску независност добара и дају могућност газдовању у правом смислу речи. Овако они и данас још зависе од државног буџета, његових дванаестина и изложена су и свима каламитетима оваквог начина финансирања, са којим пољопривредна производња никако не иде руку под руку. С друге опет стране државни се буџет и даље оптерећује са неколико милиона, који су на крају у свом ефекту негативни, а намена им је баш активност, продуктивност.

У колико је спроведена идеја о производњи семена о одгајивању и стварању нашег најбољег у биљној продукцији и сточарству, у колико су примењиване најсавршеније и уз то економски најпрактичније методе у производњи, у колико су расправљана још нејасна и нерасправљена питања у погледу повишавања продукције или и примењена расправљена питања, није нам познато. Судаћи пак по пројекту буџета, даје се закључити, да и ту исто тако стоји.

Ми се одавде неможемо упуштати у многа разматрања и разноврсне околности, због чега је то све тако. За ово је потребна нарочита студија. Изнели смо само, како то питање сада стоји. Али узевши све скупа наше је мишљење, да је потребна само јака директива код пасивних добара, други распоред капитала, појачање продуктивног капитала у опште

смањивање непродуктивног до корисне границе, тамо, где је потребно постављање здравог односа код живог инвентара, расчишћавање са непотребним или чак и штетним, у кратко организовање и стварање обртног фонда, па да се основна и врло лепа и корисна идеја и на делу врло лако и лепо оствари на корист наше пољске привреде.

Да се вратимо са неколико речи на моменат да указно особље стоји на терет државног буџета. Начело приватног газдовања је, као што се и законом документује, што мање средстава и што већа чиста добит. Али у приватном газдовању сопственик мора водити рачуна о учешћу своје снаге и рада око вођења послова и производње. То има да плати газдинство као и сваку другу радну снагу. Логично је, да се газда и издржава том својом личном зарадом. Према томе излази, да би овде било делом само слободно газдовање, јер се добро ослобођава једног оптерећења. Оно добија бесплатно водећу радну снагу. Али да законодавац донесе овакву одлуку имао је и разлога. Оснивање угледних добара пада још у години 1922. у времену, када су се још и сувише осећале ратне последице. Да се стави у покрет продукција у пуном смислу те речи потребно је времена, а још више времена, да се доведе та продукција на врхунац рентабилности. Добра запуштена, нека готово потпуно руинирана тражила су обнову. Потребна су била велика улагања, која по природи ствари првих година морају компромитовати идеју чистог прихода. Поред тога мора се претпоставити, да на добру морају бити запослени првокласни, искусни, печени стручњаци. Да се има овакав водећи персонал мора му се осигурати и потребна и пристојна награда. То добра нису могла у почетку да издрже. Логично је дакле, да је свеколики тај персонал пао на терет државног буџета. Све се ово по себи разуме. Али баш зато, што је то и што ће тако морати и остати поред тога и због многих законодавчевих идеја, законом утврђених, појављује се потреба рентабилног пласирања водеће радне снаге, управо дозвољена рентабилна штедња. У садашњем стању добара најлазимо на необичне различности, тако оптерећење личним издацима по јединици површине је код:

Добричева	— — — — — — — — —	872 дин.
Косанчића	— — — — — — — — —	280 „

Модрича	— — — — —	380	„
Божјаковине	— — — — —	358	„
Хрушевца	— — — — —	466	„

Логично је, да велика оптерећења личним издатцима односе свеколику добит. Ово се види и из ових и раније изнетих цифара. Косанчић и Божјаковина дају неку извесну добит по принципу слободног газдовања. Остала су добра пасивна. Ова пасивност стоји у правом односу са личним издатцима. Ако бисмо ово изразили обичним језиком, а с обзиром на приватна газдинства, могли бисмо рећи, да дотични газда троши више но што заради, управо он потроши за свој живот оно, што није зарадио.

Наше је мишљење, да развијање ових добара треба постепено спроводити остајући увек у границама ренте. Само тако она имају као таква свој резон. Верујемо, да би то ишло лагано али смо исто тако уверени, да би било на посве чврстој основи добро и корисно. Уводити ново само онда, кад зато има могућности и смисла.

На крају морамо додирнути још једно питање. Појам о чистој добити је јасан. Законом није прецизирано, шта је чиста добит. Чл. 8 каже: „сви трошкови за газдовање на дотичним добрима изузимајући све личне издатке за указно особље подмириваће се из сопствених прихода“. Даље се вели, на закључку овога члана: „што већи чисти приход“. У члану 9. говори се опет о чистом приходу и т. д. Није у закону прецизирано шта се има да разуме под чистом приходом под оваким нарочитим околностима, на име дали треба узимати при калкулацији у обзир и личне издатке или не. Ово има значај за образовање обртног фонда. За крајњи резултат ово свакако нема значај, јер ће у државну касу на крају крајева стварно ући само оно, шта је у ствари вишак преко свију трошкова.

Мита Ђ. Николић.

Трговина дуваном

Нема земље на кугли земљиној у којој се не пуши дуван. Услед тога је потрошња дувана у свему врло велика. Али све земље, сразмерно броју свога становништва, не троше

дуван поједнако. Богатије, економски јаче троше га више. Богате Сједињене Америчке Државе троше дувана двадесет пута више од Финске. Исто тако средње-европске државе: Немачка, Белгија, Холандија, Швајцарска, троше више од Румуније, Шпаније, Италије.

Колика је потрошња дувана у појединим земљама види се из следећег дијаграма. (Види таблицу на стр. 63.)

Највећи произвађачи дувана у Европи су: Русија, Немачка, Југославија, Бугарска, Мађарска, Грчка, Румунија; у прекоокеанским земљама: Сједињене Америчке Државе, Британска Источна Индија и т. д. Од њих годишње производе дувана:

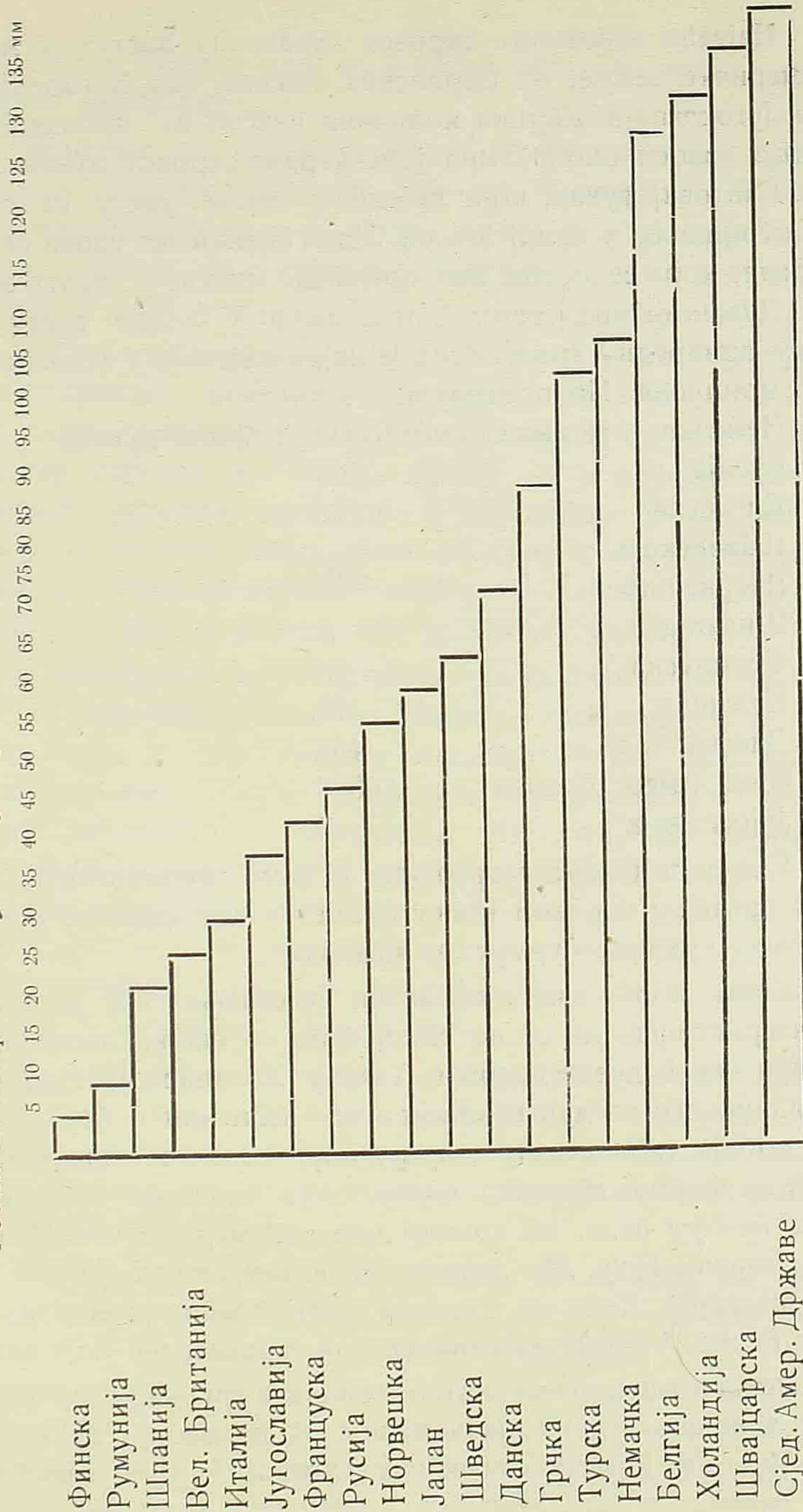
Сједињене Америчке Државе	—	300	милијона кграма
Британска Источна Индија	—	250	” ”
Холандска	”	60—70	” ”
Русија	—	60—70	” ”
Бугарска	—	30	” ”
Југославија	—	20—30	” ”

Главни увозници дувана су европске државе, јер је већи део међу њима које више троше, него што производе дувана. Неке од ових уопште не производе дуван, већ само троше. Увоз дувана према извозу креће се у појединим земљама овако:

Земље.	Увоз			Извоз		
	количина дувана у листу у милио- нима килограма			количина дувана у милионима ки- лограма		
Немачка	—	—	30 мил. кгр.	—	—	3 мил. кгр.
Енглеска	—	—	26 ” ”	—	—	4 ” ”
Француска	—	—	29.5 ” ”	—	—	0.2 ” ”
Шпанија	—	—	9.5 ” ”	—	—	— — —
Белгија	—	—	14.7 ” ”	—	—	0.12 ” ”
Холандија	—	—	13.7 ” ”	—	—	2.7 ” ”
Данска	—	—	3.4 ” ”	—	—	— — —
Швајцарска	—	—	3.3 ” ”	—	—	0.1 ” ”
Шведска	—	—	2.7 ” ”	—	—	— — —
Норвешка	—	—	1.8 ” ”	—	—	— — —
Русија	—	—	1.5 ” ”	—	—	— — —
Југославија*	—	—	0.5 ” ”	—	—	4 мил. кгр.

*) Све наведене цифре су предратне, изузимајући Југославију.

Годишња потрошња дувана у појединим државама од главе:

Размера: 1 мм = 20 грама на главу; 5 см = 1 килограм.

Највећи извозници сировог дувана (у листу) су Азијске и Америчке земље, од Европских земаља, пак, Бугарска, Грчка и Југославија. Укупна количина извоза из произвођачких земаља износи око 260 милијона кграма сировог дувана.

Сав овај дуван, који поједине земље увезу са стране, не потроши се у самој земљи. Један велики део увози се ради прераде, који се потом као прерађен извози у друге земље.

Дуванска индустрија представља у целом свету врло важну привредну грану. Она је најразвијенија у земљама, где нема монопола. По предратној статистици

Немачка	је имала око	15000	фабрика	дувана
Русија	„ „ „	300	„	„
Енглеска	„ „ „	430	„	„
{Шведска и				
{Норвешка	„ „	166	„	„
Шпанија	„ „ „	8	„	„
Француска	„ „ „	19	„	„
Италија	„ „ „	18	„	„
Данска	„ „ „	435	„	„
Сјед. Амер. Државе	„	16000	„	„
Југославија*)	„ „	7	„	„

Предмет дуванске трговине је само ферментиран (преврео) дуван, у сировом стању (у листу) или прерађен (цигаре, цигарете, крижан, бурмут, за жвакање).

Свака земља има свој начин паковања. Он је толико карактеристичан, да се по самој бали — споља, може одмах познати какав дуван садржи. Тако у Холандској, Индији и Бразилији, где се дуван класира по величини и боји лишћа, бала добија т. з. *главну марку*, која означава плантажу и утоварну фирму, *споредну марку*, која означава квалитет, и најзад *нумеру бале*. На пример дуванска марка: *Deli Mu (M)₃ X B₃*, значи: *Dely Mu* чувено плантажерско друштво *Delj Maatschappu* у Дели на Суматри, *(M)₃* трећи утовар из дотичне бербе *X* трећа дужина листа и *B* затворене боје лишће.

Овакво маркирање знатно олакшава трговину, јер фабриканту довољно је да означи марку, па да добије дуван који потребује. Тај је исти случај и у Турској. И тамо свака про-

*) Стање после рата.

венијенса, и класа у њој, носи своју нарочиту марку, по којој се може распознати.

Трговина са прекоокеанским дуванима чији су главни центри у Европи холандске вароши Амстердам и Ротердам а у немачкој Бремен и Хамбург, овако је на пример организована. Специјално узимамо за пример трговину дуваном у Бремену и Хамбургу.

Постоји *импортер* (увозник) и *друга рука*. Између њих стоји посредник — *маклер*. Импортер, који је са прекоокеанским произвођачким центрима у директној вези, износи преспелу партију на берзу, пошто је рефлектантима дао предходно прилике да виде и разгледају робу. Маклери *друге руке*, од које имају налог да купе робу, чине понуду импортеру. Роба се теслими ономе ко највише нуди, или је импортер скида са пијаце, ако је понуда ниска.

У Амстердаму и Ротердаму, где је главно тржиште дувана из холандске Источне Индије, трговина се води на другој бази, на т. з. систему *писмене понуде* (*Einschreibung* — уписивањем). Понуде се напишу и у затвореном коверту предају импортеру — продавцу. Импортер их сам отвара, без присуства рефлектанта (понуђача). Понуђачи су на овај начин лишени могућности да своје понуде повисују. Шта више понуђачи, ако хоће неку партију дувана да имају, која им је неопходно потребна, морају унапред дати тако високе цене, да су конкуренти искључени.

На овај начин холандски импортери постижу ексорбинантне цене, које дуванским конзорцијама са Суматре омогућавају баснословне дивиденде са преко 100%. Често се трговина врши и *аукцијом* (јавном лицитацијом) али то већином за оштећене партије.

Између *друге руке* и фабриканта, преко које овај искључиво купује и набавља себи дуване, постоји извесно патријархално — старинско поверење. Фабрикант је, у већини случајева, принуђен да своме лиферанту верује, јер није у могућности да сваку балу испитује. С друге стране, опет, лиферанту је у интересу, да свога старог муштерију не оштети, који годинама стално код њега дуван купује. Ово има са свим други значај код дувана, који је своје врсте

артикал, него например код жита, које се свуда и у свако доба може продати, па чак и са нешто спуштеним ценама.

На *Леванџу* (Турска, Тракија, Грчка, Бугарска) је сва трговина дуваном, као и у Холандији и Немачкој, крупних капиталиста и банака. Банке имају у свима важнијим дуванским центрима своје филијале и стоваришта, преко којих дуван купују непосредно од произвођача, и где га сређују и манипулишу на начин како се у трговини тражи.

Да би обезбедиле себи довољне количине дувана, оне преко својих калауза у виду давања предујмова, закупљују од произвођача целе бербе. Да се при томе врше и злоупотребе, само се по себи разуме, јер сам начин закупљивања — акапарисање, или како се по народски каже: куповање на зелено, не може бити користан по произвођача.

Целокупна берба једног произвођача са једне њиве зове се: *максул*. Под максулом се врло често разуме у ужем смислу и део бербе доброг квалитета, према делу бербе рђавог квалитета, званом *рефуз* (од француске речи: *refus*) *коџра* или *шкарџ*.

Откуп дувана од произвођача почиње рано с пролећа, пошто је произвођач, као што поменусмо, још половином прошлог лета, а можда и раније, примио капару за своју бербу. Људи који посредују између купаца и произвођача, називају се *маџраџи*. Дуван је код произвођача сређен у виду *басме*, *џасџал* (невезан), или у виду *башибали* (калуп), подељен у главном у две *руке* у *џрву руку*, где долазе добри дувани — *максул*, која износи најмање 70—80% од целокупне бербе, и *другу руку*, *рефуз*, где долазе рђави, искрзани повређени и нездравни дувани, која износи 20—30% од целокупне бербе.

Врло често се дешава, да један трговац не купује целу бербу, већ један купује максул а други рефуз. У првом случају купац максула одбацује један извесан део дувана, који се назива *манџан* (одбитак). Процент мантане зависи од тога како је произвођач сортирао и средио своју бербу,

Осим ових назива, сусрећемо у трговини и друге низиве, који су чисто изум трговаца, како би што боље могли необавештене и наивне произвођаче држати у заблуди и експлоатисати их. Тако, например, у околини Ксантија употребља-

вају се називи *сирайасџал* и *арди—сурме*. У овом дуванском центру сваки има свој нарочити начин класирања бербе. Тако: а) у крају *Јаки*¹, *максул*, који износи 15 до 20% добре бербе, прва је класа: *сир—јасџал*. 80—85% добре бербе, друга је класа, и *рефуз*, који од ресто бербе која се не рачуна у *максул*, износи 20—30% и представља трећу класу. Исто је, класирање и у крају *Ова*²). У крају *Џебел*³), *максул* је прва класа, *сир-пастал* је друга, где спада и *рефуз*. У крају *Сован Јака*⁴) *арди—сурме* обухвата прву и другу класу, а *рефуз* трећу.

Врло често трговци купују дуван од произвођача несређен, на низи, и тада се говори о продаји на *куунџе*, или купују класиран сређен невезан и тада се говори о продаји на *јасџал*.

Откупљени дуван од произвођача сређује се за трговину у трговачким магацинима, под надзором и по упутству нарочитих стручних људи и извежбаних радника. Начин сређивања и паковања разликује се од начина наше Монополске Управе.

Дуван се од произвађача купује по месту где је произведен, и назив места задржава све до ферментације. После ферментације дуван се манипулише и тада добија нове — трговачке називе.

Манипулисани дувани деле се у главном у две групе: у *басму* (невезан) и *дамибали* (калуп).

Под *басмом* се разумеју дувани, који се не везују у калупе, већ се лишће ређа једно на друго по величини, боји и каквоћи у виду ниске дуката.

Басму представљају најплеменитије и најбоље провенијенсе.

Најбоља је басма *Јака* и *кармијека*, које носе име по месту где се производе. За тим *Кир-басма*, или *Кир-јака* или

1) Крај западно од Ксантија (Скече):

2) *Ова*, значи поље, равницу.

3) *Џебел*, значи брдо, планински крај.

4) *Сован-Јака*, или *Соган-Јака* је крај на падинама Родопа, источно од Ксантија, који је некада био чувен са производњом црног лука, који се турски назива *соган*.

Махала, Ђубек-басма или просто *Ђубек, Драма-басма*, у коју долазе најбољи дувани из околине Дrame, *Зихна-басма* и т. д.

Најфинија басма (као Ђубек, Кир, Махала) пакује се у мале бале, које се зову *бомча*. Отуда често име за фину басму *бомча дуван*.

Бамибали дувани задржавају и у трговини имена места где су произведени. Најчувенији су бамибали: *Пурзичан*, (Порасачан), *Кирамиково, Невракој. Бук, Џума, Султан-јери, Правишки дувани* и т. д.

Сви се македонски (тракијски) дувани пакују у бале. Код бољих дувана бале су увијене у саргије од платна, а код простијих у саргије од јуте, као и у Југославији. Свака бала носи на „диреку“ почетна слова фирме, провенијенсу (порекло). Бале се транспортују у дрвеним сандуцима, да не би се ломиле и дуван у њима трошио.

По квалитету Македонске дуване деле у трговини у пет група: *најфинији, фини, средње фини бољи, средње фини слабији* и *ординарни* (прости) дувани.

Према овој подели долазе:

1. У *најфиније*: Јака (у бошчи), каршијака, ђубек (у бошчи), Махала (у бошчи), кир-басма, зихна I-III.

2. У *фине*: Ђубек шкарт, Махана шкарт; ђубек басна I и III, покадкaд и IV; Драма басма I-III, покадкaд и IV.; Кир-басна, Серез-басма I-III, Зихна (басма) III и IV, Пурзилан, Кирликово I-III, Сира-пастал.

3. У *средње фине боље*: Ђубек басма IV, евентуално V; Зихна-басма IV.; Драма-басма IV, евентуално V; Пурзилан и Кирликово IV; Драма I-III, Џума I-III, Македонија I-III, Неврокоп I-III, Порај I-III, Султан-јери I-II, Скопље I-III, Дојран I-III, Бук I-III, Штип (Брегалница) I-III.

4. У *средње фине слабије*: Ђубек V-VI, Зихна V-VI, Драма басма V-VI, Пурзилан I-II; IV и V класа разних башибали дувани.

5. У *ординарне* (просте): IV и делимице V класа и сви башибали шкарт.

Ова подела није учвршћена. Разлика у берби, као и разлика у сортирању од стране појединих трговаца, затим већа или мања, количине резерви, које се у стовариштима налазе, мењају знатно ову шему.

При куповини ових дувана, треба да буде јасно за купца, да се на трговачко сортирање не сме ослонити. Да се избегну рекламације, спорови и евентуална штета, најбоље је при куповини прегледати робу, и то сваку балу посебице. То је најбољи излаз да купац не буде преварен и оштећен. Тако раде сви купци који на Леванту дуван купују.

Др. Ур. М. Стајић

ПРИВРЕДНА ХРОНИКА

Из праксе Државног Савета по Фин. споровима

(Наставак)

З. Н. Н., банка из Београда, поднела је тужбу Држ. Савету противу решења Министра Финансија (Генералне Дирекције Непосредних Пореза) од 7. јула 1925. год. Бр. 10157, због разреза пореза, па је молила Државни Савет да исто решење поништи као противно закону. Отужбено решење гласи овако:

„Н. Н. Банка из Београда жалила се противу разреза пореза за 1922. год. који јој је извршило Београдско Пореско Одељење, према поднетом билансу за ту годину, па је молила да се овај разрез пореза као неправилан поништи.

Генерална Дирекција Непосредних Пореза размотрила је како жалбу и жалбене наводи жалиоца тако и акте овог предмета па је нашла да је разрез пореза, противу кога је жалба изјављена, на закону основан, јер је извршен правилно према поднетом билансу.

Кирија локала није ни показана у билансу, те зато је неумесан захтев да се то одбије од прихода“.

Наводи тужилачке Банке су следећи: „Пореско одељење порезало је суму од 41.235 динара, колико је банка издала у име пореза, а то је погрешно, јер

1) исплаћени порез не представља никако добит радње, већ напротив један издатак везан са обављањем радње, а како се по чл. 49. Закона о непосредном порезу од бруто добити имају одбити сви трошкови радње, то се банци ни сума исплаћеног пореза није могла порезати.

2.) осим тога и сам г. Министар Финансија стоји на истом гледишту, да порез не представља чисту добит, већ

трошак везан са обављањем радње, а то се види из његове одлуке од 30. априла 1924. године, Бр. 12327, којом је одобрио општини београдској увођење општинских такса, јер се у тар. Бр. 410., који говори о такси, коју општина наплаћује од акционарских друштава и новчаних завода од чисте добити по билансу, изрично вели ово: „Под чистом добити има се узети она сума, која остаје кад се од бруто приноса одбије: кирија локала и додаци на скупоћу, огрев-осветлење, канцелариски материјал, плаћена амортизација зграде, намештаја и прибора, порез и т.д., о чему за доказ доносим то решење одштампано у општинским таксама, и

3.) И Државни Савет је својим одлукама, од којих помињем одлуку од 3. јуна 1905. године Бр. 4015, био мишљења да „издатак на порез као неоспорни губитак по завод, никако не може представљати један ма колики део чистог приноса.“

Истина је, да порески закони, који у другим покрајинама наше државе важе, садрже одредбе, по којима се плаћени порез не сматра као трошак везан са обављањем радње, али се у овом случају има да примени закон који у Србији важи, а тај је закон у погледу порезивања знатно блажи но порески закони других покрајина.

Сем овога пореско одељење је погрешило, што нам од прорачунате бруто добити није одбило 60.000.— динара, колико је порески одбор оценио да износи кирија од наше циглане, ма да смо ми то у пријави тражили. Као што се из наше пореске пријаве и њених прилога види, банка има циглану, са којом ради, но како је та циглана банчина својина и на кирију исте банка је засебно задужена порезом по пријави Пор. Бр. 4478/24., то је према чл. 49. тач. 1. закона о непосредном порезу пореско одељење требало да банци кирију ову призна као трошак радње и одбије од бруто зараде банчине, а одељење то није учинило.

Да је одељење доиста требало, да банци ову кирију призна као трошак радње и за њен износ да смањи чисту добит, види се по овоме:

1., По чл. 49. тач. а зак. о непосред. порезу од утврђеног бруто приноса код свих пореских обвезника, који су поменути у чл. 46. истог закона, од бруто приноса радње има да се одбије кирија локала, у којима се радње или занимања обављају, без обзира на то, да ли су то њихови локали или су узети под закуп. Па како су у чл. 46. поменуте и банкарске и све остале радње то је онда јасно, да се ова одредба односи и на случај, који је у питању, и да је при одређивању чисте добити требало одбити кирију локала наше циглане.

2.) Као што смо напред поменули, на суму од 60.000.— динара, колико износи кирија циглане, по процени пореског

одбора, банка је задужена порезом на зграде. И сад, ако се ова сума банци не би одбила од бруто добити, већ би се и она сматрала као саставни део чисте добити, па би се та сума порезала и порезом на радњу, онда би банка на ову суму од 60.000 динара била два пута порезана — једанпут порезом на зграде, а другипут порезом на радњу, а то по закону не може да буде.

3) И Генерална Дирекција Непосредних Пореза одлуком својом од 7. децембра 1921. године Бр. 27657/20. године, коју у овереном препису под 2 подносим, стала је на исто гледиште, када је по жалби Заложне Банке поништила разрез за 1919. годину извршен Заложној Банци поред осталог и за то, „што од прихода нису одбијене кирије за локале, у којима је радња док је банка задужена на ту суму као на принос од зграда.“

Генерална Дирекција у своме решењу вели, да је неуместан захтев банчин, да се кирија локала одбије од бруто прихода стога, што та кирија није показана у билансу, а порезивање акционарских друштава има да се врши по билансу. Али је такво резонување Дирекције погрешно, а ево по чему.

По чл. 51. закона о непосредном порезу за одређивање пореза код акционарских друштава меродаван је биланс, а то значи, да о појединим цифрама изнетим у билансу не може доносити оцену порески одбор, већ да исте пореска власт мора да прими као тачне. Али питање које ће се суме из биланса сматрати као чиста добит, а које као трошак радње, то не одређује биланс, већ пореска власт на основу чл. 49. пореског закона.

Кирију од циглане банка није показала у своме билансу ни на страни прихода, ни на страни расхода само стога, што се по § 8. трг. зак. и по чл. 71. закона о акционарским друштвима у биланс може уносити само онај приход, који је фактички примљен, и онај расход, који је фактички учињен, а у овом случају банка није примила ништа у име кирије, нити је коме шта издала, већ је сама зграду и локал употрељавала, те се за то вредност кирије није ни могла да определи и у биланс унесе. О вредности кирије имао је да донесе оцену по чл. 91. и 96. пореског закона, да би се знало која сума има да се пореже порезом на зграде, а у исто време да би се знало колика се сума има да сматра као трошак код пореза на радње.

А да се доиста по прописима књиговодства кирија сопствених зграда не може и несме уносити у биланс, најбоље се види из буџета државних прихода и расхода, који садржи државни биланс, јер се у њему нигде ни на страни прихода ни на страни расхода не показује суме кирије од зграда, које су државна својина.

Најзад одредба чл. 49. пореског закона је општа и као таква она се односи на све радње без разлике, како оне, које се порезују по оцени пореског одбора, тако и на оне, које воде уредне трговачке књиге и које се порезују по билансу, па се према томе по њој мора поступити и у случају банке, која је овде у питању.

Са свих ових разлога молим Државни Савет, да решење Генералне Дирекције изволи поништити“.

Решавајући овај случај по тужби, Државни Савет поништио је горње решење Министра Финансија, пресудом својом од 20. новембра 1925. год. Бр. 41906 са ових разлога: „да отужбено решење не одговара закону, у колико се односи на разрезивање пореза банчине циглане на принос од радње, пошто се из акта овог предмета види, да је тужилачка банка задужена на исту циглану порезом на принос од зграда. Према томе, тужилачка банка није могла бити задужена двема врстама пореза на принос на један исти порески објекат. без обзира на то, да ли је тужилачка банка кирију од зграда унела у биланс као расход или не. Остали наводи у тужби су неумесни“.

Као што се из ове пресуде Државног Савета види, он се, сасвим правилно, није ни упуштао у расправу питања, да ли је тужилачка банка кирију од своје сопствене зграде показала по билансу било на страни расхода било на страни прихода, већ је као главно питање у овом конкретном случају расправио само то, да ни један исти порески објекат може бити у исто време задужен двема врстама пореза на принос. Грешка пореске власти баш се у томе и састојала, што је она главно питање у овоме случају схватила питање које се односи на унашање извесних позиција расхода у биланс, а није схватила као главно питање ово у погледу којег постоје жалбени односно тужбени наводи, и које је Државни Савет сада овом пресудом расправио. Овом приликом скрећемо пажњу само на то, да је Државни Савет у својим ранијим одлукама, већ у начелу расправио то питање, како се има узети у погледу порезивања код акционарских друштава. плаћени порез на принос од сопствених зграда, тумачећи смисао чл. 47, 48, 50 и 51. зак. о непосредном порезу за Краљевину Србију.

IV — Г. К књижар из Београда поднео је тужбу Државном Савету противу решења Министра Финансије (Генералне Дирекције Непосредних пореза) од 16. јуна 1925. године Бр. 15330, којим му је решењем одбијена жалба противу разреза пореза на пословни промет за 1923. год., извршеног на основу оцене пореског одбора при београдском пореском одељењу, па је молио, да се исто решење Министра Финансија поништи као противно закону. То решење гласи: „Гене-

рална Дирекција Непосредних Пореза расмотрила је како жалбу и извршени разрез пореза, тако и све акте овог предмета па је нашла, да је разрез порезе, противу кога је жалба изјављена на закону основан, јер жалилац по обавези из чл. 10. става II. закона о порезу на пословни промет, није водио књигу промета, нити редовно свакога тромесечја подносио пријаву на промет и по њој порез плаћао — чл. 10. став 10. пом. закона, — те му је порески одбор на основу чл. 10. става 11. наведеног закона, сам по своме нахођењу оценио величину учињеног промета, према којој је и порезом задужен“. Из тих разлога је Министар Финансија, његову жалбу противу решења пореског одбора, одбацио као неумесну.

У своме одговору на тужбу, коју је Д. К. поднео Државном Савету противу истог решења, Министар Финансија износи следеће разлоге: „Одредбом чл. 15. став последњи закона о порезу на пословни промет, прописано је, да су решења Ген. Дир. Непосредних Пореза и Делегација Министарства Финансија донета по жалбама противу разреза пореза на пословни промет и других одлука првостепених пореских власти, заснованих на пом. закону *извршна*.

Према овоме, решење Ген. Дирекције Бр. 15.330/295. г. противу кога је тужба поднета, као извршно по пом. законском пропису не подлеже више ничијем разматрању и оцени па ни Државног Савета.

Да се наведени законски пропис има овако разумети (и тумачити) и примењивати и Државни Савет је стао на то гледиште у својој одлуци Бр. 35741/924.

У одговору на наводе тужиоачеве Дирекција остаје при својим разлозима изложеним у пом. решењу“

Тужбени наводи су следећи: „Из разлога решења Генералне Дирекције Непосредних Пореза види се да је Генерална Дирекција одбацила моју жалбу, а разрез пореза на пословни промет за 1923. г. оснажила *нейушшајући се у оцену жалбених навода*, о законитости оцене и правичности разреза пореза. Ово је Дирекција учинила прво зато, што вели се, нисам водио књигу обављеног промета а друго зато, што нисам подносио тромесечне изјаве, те је порески одбор вели се даље, био овлашћен, да ми одреди порез на пословни промет по својој оцени и сазнању. Једна од ових чињеница, *она прва не стоји*, а друга опет нема ослонца у закону као што се види из ових разлога:

1) Генерална Дирекција *произвољно шврди*, да нисам водио књигу обављеног промета. Ово Дирекција не зна и не може знати, међутим доказа за ово своје тврђење у актима нема, јер ме порески одбор у смислу чл. 10. и 11. закона о порезу на пословни промет (види чл. 116. финанс. закона за 1922/23 није ни звао да поднесем књигу обављеног промета

и друге доказе за правилну оцену промета моје радње, којом би приликом порески одбор констатовао, *да ли водим књигу промета обављеног или не.*

С обзиром на напред изложене разлоге, тврђење Дирекције да не водим књигу обављеног промета у *ствари је произвољна прешћоставка*, и као таква, она је у решењу један разлог без вредности.

2) Други разлог, што нисам подносио тромесечне пријаве, не оправдава Генералну Дирекцију, да касира једну незакониту оцену и један неправилан разрез не упуштајући се у оцену жалбених навода, а то у толико пре, *што постоји моја пријава за пореску 1923. годину, по којој је порески одбор имао донети оцену за целу пореску годину а не само за три месеца.*

По X ставу чл. 10. закона о порезу на пословни промет: „сви порески платци по овој уредби дужни су на крају сваког тромесечја по књизи *израчунаћи и плаћити овај порез, а на позив пореске власти поднети пријаву*, за коначно одмеравање овог пореза“. Из овога законског прописа јасно је, да се свака *три месеца не мора подносити пријава, него се мора плаћити порез*, у противном пореска власт да може наплатити егзекутивним путем, и пошто претходно по правилу из чл. 11. закона о порезу на пословни промет прегледа књигу обављеног промета и утврди суму учињеног промета за протекло тромесечје, међутим пореске власти, без обзира на то, је ли порез плаћен или није, дужне су на крају године позвати пореске обвезнике да поднесу пријаве ради коначног одмеравања годишњег пореза, а *таква моја пријава постоји јер сам за коначно одмеравање овог пореза и без позива у почешку пореске године поднео пореску пријаву*, те је пореска власт била дужна одмерити ми годишњи порез, пошто ме претходно у смислу чл. 11. закона о порезу на пословни промет, позове, да поднесем књигу обављеног промета и остале доказе о висини учињеног промета.

Порески одбор противно чл. 10. и 11. закона о порезу на пословни промет донео је 4 оцене, од којих једну на мојој пријави поднетој за коначан разрез годишњег пореза, а три по реферату државног заступника, према чему *порески одбор није ценио годишњи промет, моје радње и није донео одлуку за коначно одмеравање пореза на пословни промет моје радње за 1923. годину*, а такав поступак пореске власти у датом случају противзакон је, те га Дирекција није могла одобрити и потврдити.

3.) По ставу 11. чл. 10. закона о порезу на пословни промет може порески одбор по својој оцени и сазнању одредити порез на пословни промет, али у томе случају пореска власт оцену има да поднесе по „постојећим законима“,

што значи, да свака оцена пореског одбора подлежи по жалби разматрању Дирекције, ако она није донета у духу постојећих закона.

Мој случај није ни један од оних случајева побројаних у поменутом зак. пропису, те ми порески одбор није могао одредити овај порез пре него што ме у смислу чл. 11. закона о порезу на пословни промет позове, да дам податке за правилну и закониту оцену, па ако утврди да пријављено стање не одговара стварно обављеном промету, онда тек да приступи слободној оцени.

Како је дакле по пом. зак. пропису порески одбор био дужан, да своју оцену и разрез овог пореза саобрази „постојећим законским прописима“, а он то у овом случају није учинио, јер није предходно поступио по чл. 11. пом. закона, то оцена одбора није донета у духу постојећих законских прописа, те је и са те стране *незаконитӣа*, то је Дирекција није могла одобрити на основу изнетих разлога у приложеном решењу, који не стоје и немају ослоњаца у закону.

Најзад, ако би се и стало на гледиште Дирекције, да порески одбор има права, да слободно одреди овај порез, ономе, који не поднесе тромесечне пријаве, ипак у датом случају Дирекција није могла одобрити разрез за целу 1923. годину, када постоји моја пријава, на коју се ни у ком случају није могао применити одељак 11. чл. 10. закона о порезу на пословни промет, о чему Дирекција није водила рачуна при решењу ове ствари.

Схватила се постојећа моја пријава као тромесечна пријава, или као пријава за коначан разрез у смислу чл. 10. закона у сваком случају порески одбор по њој није могао поднети своју оцену пре, него што ме позове да одбору покажем књигу обављеног промета и друге доказе о промету моје радње.

Државни Савет решавајући овај предмет по тужби, пресудом својом од 26. новембра 1925. г. Бр. 37303 одбацио је горњу тужбу са ових разлога: „Државни Савет је претходно нашао да и поред одредбе чл. 15. закона о порезу на пословни промет, има места разматрању ових решења управне власти, пошто је чл. 15. закона о Државном Савету и Управним Судовима, као доцнији закон поставио опште правило, дакле општу клаузу, да све одлуке управне власти подлеже административно-судској контроли. Прелазећи на оцену главне ствари Државни Савет је нашао. да је тужбено решење на закону основано из разлога у њему изнетих, а тужбени наводи неумесни“.

Одредбе закона о порези на поновни промет су сувише формалне. Према томе, порезна власт није погрешила, кад је тужнику разрешила порез на пословни промет, потпуно по

своме слободном нахођењу и познавању ствари, пошто тужилац заиста није испунио све обавезе које се траже по напред поменутом закону. Овако поступање пореских власти је у самој ствари санкција за случај, кад појединци не поступе по прописима напред поменутог закона, било у циљу да прикрију стварно стање обављеног трошка, било да то не учине из чисте немарности. Оно, на што је Држ. Савет имао овом приликом да пази јесте то, да ли је управна власт тачно применила све законске прописе. Па како је то у актима утврђено, то је са тога разлога и тужба одбачена.

Д-р Д. Д.

Албанска Народна банка¹⁾.

Пре кратког времена, основана је Албанска Народна Банка. Овом догађају њени оснивачи нису хтели дати јачег публицитета из разних разлога. Они су желели првенствено да им концесија за оснивање ове Банке, коју су од албанске владе добили са доста тешкоћа, не пропадне, а то би се можда десило да је се са више јавности радило. Јер, поред свега тога, што је Албанија земља за сада још недовољно стабилизована и необезбеђена од разних унутрашњих револуција, ипак њен географски положај — она држи један од два кључа Јадрана — и њено рудно богатство и петролеумски извори, мајдани угља и др. — учинили су, да се европске силе за њу заинтересују. Било је ту и сентименталних и платонских разлога, — хтело је се да се један народ организује у своју националну државу, — али интересовање Европе за Албанију налази свога разлога првенствено у положају географском и рудном благу њеном.

Како је Албанија, после покрета под Ахмет-Бегом, ушла у прилично редовну фазу своје националне егзистенције, то је природно да јој треба дати и банкарску организацију, а првенствено дотирати је са емисионим институтом. У Албанији, земљи где је папирни новац готово био непознат, или бар није имао ни близу ону вредност коју има метални новац, емисиони институт је велика новина. Његов успех је

¹⁾ Banka Kombëtare e Shqipnis: Procès verbal de l'Assemblée de constitution de la Banque Nationale d'Albanie. — Rome 2. Septembre 1925.

Banka Kombëtare e Shqipnis — Banca Nazionale d'Albania: Statut — Statuto.

велико питање, јер поред тога што ће се морати почети сасвим из почетка са васпитањем публике и стварањем вере у хартију и папирни новац, имаће емисиони институт, сам или са својом потпором, да ствара друге банке, којих у опште и нема у Албанији. Међутим, како се може замислити један такав емисиони институт без банака, без реесконта, без наслона на друге банке?

И ако основана 2. септембра 1925. год. Албанска Народна Банка има своју историју. Њено оснивање тражили су сами Арбанаси још у јуну 1923. год. од финансиске секције Друштва Нација, сматрајући да је моменат дошао, да се Народна банка оснује. Друштво Нација понуду ову примило је са пажњом и понудило разним државама, нарочито Енглеској Француској и Италији, да партиципирају у оснивању ове Банке. Како пак ове две прве земље нису показале интерес за ову институцију, то је Италија у споразуму са Белгијом и Швајцарском и доцније и са нашом земљом, примила понуду Друштва Нација и привела је недавно у дело.

Ма да је Италија приступила послу одмах, ипак догађаји независни од њене воље учинили су, да она своју мисију изврши тек септембра 1925. год. Узрок зу разне револуције у Албанији. Пошто је Ахмет-Бег Зогу изгнан из земље, дошао је владика Фан Ноли, који је опет и сам морао бежати испред Ахмет-Бега. Једанпут настањен у Албанији и можда стално, Ахмед-Бег је се дао на посао. Његовој жељи треба приписати садашње оснивање Албанске Народне Банке, пошто један пут земља бар привремено спасена од револуција, мора приступити својој унутрашњој организацији.

Италијанска група, којој на челу стоји г. Марио Алберти, закључила је са представником албанске владе г. Муфид Бег Либоковом, Министром финансија, на дан 19. марта 1925. г. Конвенцају ради оснивања Албанске Народне Банке. Ова Конвенција садржи у себи будући статут Банчин и са својим диспозицијама јесте од велике важности. Она садржи деветнајест тачака, и одређује :

1). Да ће италијанска група основати Народну Банку у року од 90 дана по ратификацији ове Конференције са капиталом од 12,500.000 златних франака, подељеним у 495.000 обичних акција по 25 зл. франака свака и на 100.000 оснивачких удела по 125 зл. франака сваки. 2.500.000 зл. франака ће се одмах уписати и Банка ће почети рад одмах пошто поднесе доказе албанској влади да је сума од 2,500.000 зл. франака положена у једну првокласну Швајцарску банку.

2). Албански грађани могу учествовати при упису Банчиног капитала до 49%.

3). Седиште управе Банчине биће у престолници Албаније.

4). Трајање Конвенције је 50 година.

5). Банка ће се конституисати сходно државним законима и моћи ће оснивати филијалу у Албанији и иностранству.

6) Банка ће имати права, да врши све банкарске операције; да једино она издаје новчанице које ће имати у Албанији законски курс и бити платежно средство; да кује и пушта у оптицај метални новац; да прима у оставу државне папире и да за албанску државу врши разне послове око трезора; да преговара о зајмовима за рачун државе и општина,

7). Банка ће моћи да увози све предмете потребне за своје бирое без царина.

8). Није могуће узабранити ствари и новац код Банке без правилне судске одлуке.

9). Централна управа налази се у албанској престолници, и биће састављена од два члана италијанска и два члана албанске народности. Председништво са пресудним гласом припада увек италијанском члану. Албанске чланове наменује влада. Док се банка не развије, у Централној управи могу бити два члана, један италијански а други албанске народности, са пресудним гласом италијанског члана.

10). Албански Министар Финансија наименоваће при Управном одбору Банчином једног од чланова и цензора.

11). Банка има да створи своју металну подлогу у кованом новцу или у златним и сребрним полугама, која ће бити равна трећини новчаница у оптицају, Банчина правила ће утврдити, према установљеним принципима од Друштва Нација, како ће бити састављена подлога преко ове.

12). Влада узима на себе да пролунгује потребне законе ради правилног функционисања Банке и остваривања једног нормалног монетерног система, као и да донесе законе којима ће се регулисати трговачке трансакције, облигације, хипотеке и т. д.

14. Ова концесија се даје на апсолутан и неопозив начин са сваким искључењем давања сличне концесије ма ком другом.

14). Банка ће бити ослобођена свих држ. дажбина изузимајући 10% од чистог прихода што се даје албанској држави и пореза на приход.

15). Банка ће се управљати, у колико је то могуће, према обичајима и правилима који важе у кредитним институцијама италијанским. Годишња скупштина, на којој ће свака акција давати право на један глас, одржаће се сходно италијанском закону о акционарским друштвима,

16.) Управни одбор, који може заседавати било у Албанији или у Италији, донеће све одлуке у погледу поделе добити и стављања извесних сума у резервне фондове, пре него што их подносе Скупштини акционара.

17.) Акционари се обавезују само онолико колико су по акцијама положили.

18.) Персонал Банчин ће се узети, и то половина оног из друге и треће категорије, међу албанским поданицима.

19.) Ма какав спор, који би се појавио по предмету примене ове Конвенције, расправиће се путем арбитраже. Арбитражни Суд ће се састојати од три члана, од којих двојицу бирају Банка и албанска влада, и то свака по једног. Трећег бирају сами арбитраи. У случају неспоразума, трећег арбитра бира председник највишег суда Швајцарске Конфедерације.

Сходно овој Конвенцији, албански парламенат је донео и примио основни закон за Албанску Народну Банку, и то

Доњи дом 23. јуна 1925. год. и Сенат 5. јула 1925. год. Закон је овај веома потпун — садржи 60 чланова, — израђен је по угледу на сличне законе у другим културним државама и по својој стилизацији лако разумљив. Он је сасвим у складу са Конвенцијом и у многоструку, као и сама Конвенција, јесте наклоњен италијанској групи.

Главне диспозиције из овог закона су следеће:

Оснива се емисиона банка под именом Албанска Народна Банка и биће режирана по овом закону и статутима Банчиним. У колико не би било одредаба у овим прописима, Банка ће се уравнивати према одредбама италијанског законодавства о трговачким друштвима.

Централна дирекција биће у Албанији, а средиште Управног и Надзорног Одбора може бити и у иностранству. О томе ће правила Банчина одлучити. По одлуци Управе могу се образовати филијале Банчине у унутрашњости земље и у иностранству. Трајање Банчино је утврђено за 50 година.

Капитал Банчин одређен је као у конвенцији. Предвиђени су разни случајеви који могу настати услед неисплате дужних сума за акције и др. Акције гласе на доносиоца а могу бити и на име. Акције су недељиве.

Банка ће радити све послове у конвенцији побројене; она ће нарочито реесконттовати менице које треба да садрже најмање два потписа лица, предузећа или друштвава ноторно солвентних. Рокови не могу прећи 4 месеца, а за банкарске операције које од земљорадње потичу, рокови могу бити и 6 месеци. Обавеза потписника је солидарна. Банка може као гаранцију за издате новце узети нарочите обезбеде, предмете, покретности и непокретности, и продати их на осам дана по року на јавној лицитацији без икакве могуће опозиције од ма кога. Продаја се никако не може обуставити.

Банка ће издавати новчанице као што је то у Конвенцији назначено. Метално покриће Банчино мора бити најмање по једну трећину од новчаница у оптицају. По одлуци Управног одбора Банчиног, Банка ће моћи, највише до две трећине свога металног покрића, своје покриће имати у стабилним вредним папирима и новчаницама из иностранства, Исплата новчаница ће се извршити по виђењу, било у злату албанске државе, било у страним новчаницама које циркулишу у држави или се могу претворити у злато, било најзад у чековима, или вирманима по текућим рачунима код страних банкара.

Годишња Скупштина акционара представља све акционаре и против њене одлуке не може се никакво правно средство употребити. Остале одредбе као у Конвенцији. Скупштине могу бити редовне и изванредне

Редовна скупштина, чији ће се сазив објавити у службеним новинама албанским, на 15 дана најмање пре дана одређеног за скупштину, расправљаће, поред дневног реда још и о билансу и подели добити, о наименовању чланова Управе и цензорима. Прва редовна скупштина пуноважно ће решавати ако дође преставника за најмање четвртину акционарског капитала. Ако не буде оволико акционара претстављено на првој редовној скупштини, друга ће се скупштина одржати са онолико акционара колико их буде дошло.

Сваки члан има онолико гласова колико има акција или оснивачких удела. Одлуке ће се доносити са већином гласова. Одлуке се скупштинске стављају у записник.

Број чланова Управе ће се у статутима утврдити. Они ће се наименовати за шест година са могућности поновног избора. Управа се сама конституише. Она води послове Банке, обавезује Банку и у њено име преговара и доноси најшире одлуке у погледу функционисања Банчиног.

Централна дирекција заседава у Албанији и састављена је као што је у Конвенцији назначено.

Банка се обавезује само са два потписа од којих један ставља председник или подпредседник Управног одбора а други члан Управе. Само је председник овлашћен да банку преставља пред судом.

Управа се састаје, решава већином гласова присутних чланова, и prima за то одређену награду.

Цензорски колеж (Надзорни одбор) наменује се за шест година са правом поновног избора и јесте надзорна власт за све чланове Управе, без права мешања у послове и управу Банчипу.

Банка саставља биланс сваке године који за Банку почиње 1. јануара а свршава се 31. децембра. Биланс је састављен по општим принципима, са знаком шта сачињава активу а шта пасиву Банчину.

Чиста добит се дели на тај начин, што албанској влади припада 10%, а 10% најмање иде у резервне фондове. 5% припада Управном одбору а 5% Комитету административном. Остатак добити ће се поделити међу акционаре.

У погледу пореза, Банка ће плаћати онако како је у Конвенцији назначено.

Ликвидација ће се Банке моћи извршити по општим принципима који важе у свима законодавствима за ликвидацију Банке.

То би биле најважније одредбе из основног закона о Албанској Народној Банци. Оне су добро смишљене, а нарочито одстрањују утицај албанске државе на послове банчине, што је врло добро. Банка функционише аутономно и не дозвољава никоме да јој се у послове меша. Њина Управа, треба ли нарочито нагласити, личиће на Управу какве италијанске банке, јер, и ако није тако видно истакнут карактер италијански ове институције, ипак он се свуда осећа. Италијани нису пропустили да у чл. 1. овог закона кажу, да у случају да извесне ствари нису предвиђене у закону и статуту Банчином, важе прописи из италијанског законодавства о трговачким друштвима. Кад то један стран парламенат у овом случају албански — прими, онда значи да је он своју емисиону банку готово поверио једном страном законодавству. Ипак, ова се одредба може правдати тиме, што албанска држава, тек конституисана, није стигла да донесе законодавство о трговачким друштвима, али у том случају погрешено је што се важност ових италијанских прописа о трговачким друштвима није ограничила само дотле док се албанско законодавство о овоме не изради и не изгласа.

Остале одредбе су израђене аналого одредбама из сличних закона у осталим државама. Путотни карактер Банчин је

јако изражен, државна контрола сведена на минимум. Отуда могућност злоупотребе није искључена, али је бар обезбеђена Банка од ометања у раду од стране албанске државе.

Истога дана, Доњи дом и Сенат изгласали су и закон о монетерном систему у Албанији. Тај закон у пуном смислу јесте новина за Албанију и први је ове врсте. Он предвиђа, да је законска монета у албанској држави златан франак, и да је Албанска Народна Банка овлашћена, да кује новце и то: златне од по 100, 20 и 10 франака и сребрне од по 5, 2, 1 и 0.50 франка са тачним назначењем милиметарског дијаметра, тежине у грамовима и толерацијом за више или мање милиграма при изради новца. Никлени новац је „лек“ одговарајуће вредности 0.20 франка, а бакарни новац је 0.25 и 0.05 од „лека“ т.ј. једнак по вредности 0.05, односно 0.01 франка.

Финоћа златног и сребрног новца јесте $\frac{900}{100}$ са толеранцијом 2 хиљадита дела више или мање, никленог са $\frac{100}{100}$ сребрног са $\frac{835}{100}$, бакарног са $\frac{260}{100}$ бакра, $\frac{40}{100}$ цинка.

Исплата у металном новцу и то златном и сребрном може се трпети до 50 франака, а никлени и бакарни новац примиће се као кусур од франка.

Излизани новци повући ће се из оптицаја и примиће их А. Н. Банка као металну смесу.

При уговорима и иначе, вредност ће се утврђивати у францима албанске монете.

Фалсификовање новца се кажњава заточењем од 3 до 12 година, а предвиђају се строге казне за оне који умање вредност новца као металне легуре, протурају га, као и чувају код себе справе за фалсификовање новца. У овом погледу, новчанице А. Н. Банке равнају се са металним новцем.

После овако потпуног законодавства, у правом смислу модерног, није било тешко приступити оснивању Албанске Народне Банке. Она је основана, као што је раније назначено, 2. Септембра 1925. год. а да би се нарочито подвукао италијански карактер саме Банке, акт оснивања учињен је сходно прописима италијанског законодавства о трговачким душтвима код нотара у Риму, те према томе, тај акт у ствари је нотарски акт италијански.

Тога дана, престали су нотару г. Франческу Стамеу, следећа господа: Војислав Антонијевић, опуномоћени Министар наше Краљевине у Италији, Екрем Беј Либокова, Министар Албаније у Риму, Теоринг-де Зонемберг, отправник послова Швајцарске конфедерације у Риму, Капетан Винченцо По Јаконо, представник Министра Иностраних Дела Италије. Маркиз Карло Дурацо, бивши отправник послова италијански у Драчу, Марио Алберти, представник Италијанског кредита са 115.000 гласова, Пиетро Фоноглио, пред-

ставник Италијанске Трговачке Банке са 30.000 гласова, Карло Да Клон, представник Народне Кредитне Банке са 30.000 гласова, Лино Да Стефани представник Римске Банке са 30.000 гласова, Ђузепе Бианкини, Амедео Гамбино, представник мањих банака са 20.000 гласова. Федерико Брунер преставник Базелске Трговачке Банке са 50.000 гласова, Роберто Рамбино, преставник Иностране Белгиске Банке са 25.000 гласова, Лале Зубер, преставник наших банака и то: Београдске Задруге из Београда, Српске Банке из Загреба, Јадранско-Подунавске Банке из Београда и Српско-Албанске Банке са Цетиња, са 50.000 гласова, Аџет Беј Либокова са 40.000 гласова, Екрем Беј Влора са 58.000 гласова, Нешет Паша Влора са 52.000 гласова, Уго Виали са 40.000 гласова, Винченцо Ацолина са 25.000 гласова, Масимо Аурели са 30.000 гласова.

Свега је дакле било заступљено 595.000 гласова што представља целокупан акционарски капитал Банчин и он је био распоређен на следећи начин: 280.000 гласова Италијанима, 190.000 Албанасима, 25.000 гласова Белгијанцима, 50.000 гласова Швајцарцима и 50.000 гласова нашим банкама. Како половина свеукупних гласова чини 297.500, а Италијани били представљени са 280.000 гласова, то значи да Италијановог пута нису били у већини. То је значајно констатовати, и ако се Италијанима није тешко споразумети са Албанцима, а са гласовима ових последњих, они престављају такву већину да је илузорно говорити о некој мањини и њеном преставништву.

Овај претходни збор акционара акламацијом је изабрао председника (Марија Алберти) и управни и надзорни одбор.

У Управни одбор ушли су: два италијанска преставника, и по један швајцарски, белгиски, албански и наш. Један је непознат а деветог бира албанска влада сходно чл. 38. Банчиних правила. У Надзорни одбор ушли су: два Италијана и један Албанез.

Тако је основана Албанска Народна Банка у Риму, где је њен италијански карактер у свој својој пластичности представљен. Тај карактер још јаче се истиче из Банчиних правила — статута, према којима ради банка и који су исто онако закон за њу као и албански основни закон о Албанској Народној Банци. Све диспозиције из конвенције и овог основног закона стриктно су пренесене у правила банчина. Тако на пример, важно је напоменути да банка има своју Централну управу у престоници Албаније а седиште Управе је у Риму. (чл. 2.) Њен делокруг рада је знатно проширен (чл. 15), позив на скупове акционара врши се у исто време и преко албанског званичног органа и преко италијанског (чл. 30), Централна управа у албанској престоници извршује одлуке Управе из

Рима (чл. 12.), што све даје несумњиво јачи изражај италијанском карактеру Банке и одредаба по којим се она управља.

Каква је будућност Банчина? То се у напред не може рећи. Главно је да је Банка по форми албанска а у својој суштини италијанска институција и да ће Италијани, више из политичких него ли из економских разлога, гледати, да је одрже у животу. Први основ Банчин је солидан: модерно законодавство које јој за базу служи гаранција је да би Банка требала да остане дуже времена. Али, није само добро законодавство потребно и довољно па да једна емисиона институција просперира. За то је потребно пре свега створити поље рада, широко, моћно, независно. С погледом на своја рудна богатства и вредноћу свога становништва. Албанија би требала са вером да гледа у будућност. Поред тога, без спољне а нарочито без унутрашње сигурности, Банка се не може развијати, јер, не треба заборавити, да је Албанска Народна Банка страна банка, и да странци, који су свој капитал у њу уложили и своје пријатељство Банци понудили, гледају са пажњом на унутрашњи развој политички у Албанији. Како је Албанска Народна Банка, поред свога економског значаја, још и са политичке тачке гледишта важна, то не треба губити из вида ту околност, да свака будућа политичка промена у Албанији, неминовно повлачи поремећаје у Банци.

Д-р Видан Благојевић.

Неколико података из статистике Бугарске.

Генерална Дирекција Статистике у Бугарској почела је редовно објављивање годишњака и месечних статистичких извештаја.

У последњем броју 9-ог септембра ове године налазимо следеће податке о кретању становништва и о површини.

година	површина	становника	по 1 кв. килом.
1881	97.985	2.880.800	29.4
1900	96.345	3.715.600	38.6
1913	96.345	4.496.700	46.7
1920	103.146	4.825.400	46.8
1925	103.146	5.057.800	49.0

Последице ратних невоља за становништво суседне нам државе нису дакле ни из далека тако тешке и страшне, као што је случај у нашој земљи.

Приликом пописа становништва од 31. децембра 1920 године утврђено је, да је у земљи било 917.252 домаћинства. Од 4 846.971 становника има 2.674.694 неписмених или готово 55.2%. Подела становништва по вероисповестима врло је повољна, пошто има 83.8% православних и само 14.2% муслимана.

Извештај наводи, да су приликом тога пописа у 1920. године забележени 142.307 избеглица, од којих су 119.602 означени као „бугари“ и то 91.789 са територије Грчке и само 13.218 са подручја наше државе.

Из података пољопривредне статистике вредно је забележити, да је засејана површина од 2 129.904 хектара у 1921 години порасла до 2.309.952 у 1925 години или за 8.4%. У 1925. години највише је било засејано.

пшенице	1.026.777	хектара
кукуруза	619.685	„
јечма	220.227	„
ражи	183.240	„
овса	143.149	„

Биланца Спољне трговине још увек је пасивна и износи у 1924 години:

увоз 387.243 тона у вредности од 5 557.311 хиљ. лева,
извоз 390.428 „ „ „ „ 4.902.226 „ „

За првих седам месеци 1925 г. стране државе учествују:
у увозу у Бугарску у извозу из Бугарске

Немачка	са 820 мил. лева	Немачка	са 710 мил. лева
Енглеска	са 574 „ „	Италија	са 45 „ „
Италија	са 572 „ „	Аустрија	са 253 „ „
Аустрија	са 408 „ „	Швајцарска	са 220 „ „
Француска	са 309 „ „	Грчка	са 207 „ „
Чехословачка	са 309 „ „	Француска	са 201 „ „
Румунска	са 237 „ „	Чехословачка	са 191 „ „
С. А. С. Држ.	са 184 „ „	Холандска	са 158 „ „
Белгија	са 167 „ „	Белгија	са 141 „ „
Краљ. С.Х.С.	са 167 „ „	Пољска	са 136 „ „

Па како је вредност извоза у Краљевини С. Х. С. означена са само 4.132.681 лева, то произлази да је биланца наше трговине са Бугарском за првих 7 месеци ове године врло повољна. У исто доба пак ваља подвући, да је Бугарска само за 7 месеци ове године извезла дувана у вредности од 1.563 мил. лева или 52% целокупног њеног извоза — један доказ више, да би и ми могли имати једну лепу активну позицију у нашој трговинској биланци, ако гајење и продаја дувана не би били укочени.

О кретању цена за продукте (храну, огрев, расвету и одело,) који су потребни у домаћинству од 5–6 особа све-

дочи следећи индекс (просечно за 12 окружних вароши), ако се узме да су цене 1913 године = 100,

1915	125
1919	1.265
1920	1.905
1921	1.958
1922	2.711
1923	2.527
1924	2.884
1925 јануар	3.137
1925 јули	3.041

Према томе у кретању цена на мало још није постао тај преокрет, који пружа доказ извесне стабилизације привредних прилика. Послератне тешкоће још нису преброђене.

Ал. В.

Народна Банка у 1925.

Биланс Народне Банке још није предат јавности у тренутку кад ове редове пишемо (средином јануара). Али је објављено осмодневно стање крајем децембра и из њега видимо већ неке промене, које ће наћи места у билансу. Остале позиције дају нам могућности да извршимо извесна упоређења, задржавајући право, да о пословању Народне Банке у прошлој години засебно проговоримо, кад буду публиковани завршни рачуни и извештај управног одбора за 1925.

Метално покриће знатно се смањило, у упоређењу са 1924, ма да је од априла па до септембра био приличан пораст. Крајем године износила је метална подлога:

	1922	1923	1924	1925
	(у милионима динара)			
Ковано Злато	64,0	68,8	72,3	75,9
„ сребро	16,5	18,8	17,5	17,4
Страна монета	1,1	3,1	4,6	1,0
Депои на страни и девизе	267,5	348,0	379,9	365,6
	<u>349,1</u>	<u>438,7</u>	<u>474,3</u>	<u>459,9</u>

Као што се види, звечеће злато повећало се, за годину дана, са 3,6 милиона. Напротив, сребро је остало непромењено, а страна монета опала је за 3,5 милиона. Највећа је промена код стока девиза. Докле је крајем 1924 било 379,9 милиона,

крајем прошле године не износе више од 365,6 милиона. Диференција је, дакле, 14,3 милиона динара на штету прошле године. Последњих месеца нагло се смањивао сток девиза услед државне интервенције на берзама. Тако је само у новембру месецу опао за 21,3 милиона (крајем октобра износио је 414,3 милиона), а у децембру за 27,4 милиона. Наглом продајом девиза држава је смањила свој дуг код Народне Банке — салдо разних рачуна — на 754,8 милиона. С обзиром на санкционисање овог поступка (куповање девиза на рачун резервних новчаница) кроз закон о буџетским дванаестинама, очекује се интересантна дискусија о овоме на збору Народне Банке.

Укупна сума зајмова у прошлој години знатно је мања, него ранијих година. Крајем године износили су зајмови по есконту и ломбарду у милионима динара:

	1922	1923	1924	1925
Менице у лисници	1421,2	1333,7	1289,2	1207,9
Зајмови на хартије од вредности	99,5	189,9	205,7	163,2
	<u>1.520,7</u>	<u>1.523,6</u>	<u>1.494,9</u>	<u>1.371,1</u>

Већ у 1924 години осетило се извесно олакшање на пољу кредита. У прошлој години говорило се чак о извесном обиљу новца. Код Народне Банке зајмови по есконту и ломбарду били су у септембру, за време извозне сезоне, знатно мањи него ранијих година. Према 1924, укупна сума зајмова мања је за 124 милиона, а према ранијим годинама и више. Незадовољство са кредитном политиком Народне Банке није се умањило ни у погледу територијалном (расподела кредита на поједине области) ни у погледу појединих привредних грана. Има још великих фирми, нарочито извозничких, које нису дошле до кредита и обрнуто мање важни привредни фактори уживају завидан кредит код новчаничне банке.

Прошла година обележена је и неколиким већим нагодама и падовима под стечај. Народна Банка је такође тангирана овим случајевима и тек из годишњег извештаја видеће се колико је отписано на рачун сумњивих потраживања, а колико краткорочних зајмова имобилисано за читав низ година стављањем хипотеке на некретнине дужникове.

У 1924 години смањен је дуг државин за откуп крунских новчаница са 21,8 милиона динара. Чиста добит — односно државно учешће у заради банчиној — износила је 32,9 милиона, али се од тога одбија државни удео у трошковима око израде новчаница. У 1925 години отписан је овај дуг са 33,4 милиона. Значи да је у прошлој години чиста зарада банчина нешто већа него 1924. Дивиденда ће како изгледа, и ове године износити 400 динара по акцији, ма да једна група чланова управног одбора стоји на гледишту да треба дати 500 динара по акцији.

Остале позиције државног дуга код Народне Банке (на бонове обртног капитала и по ванредним кредитима) остале су непромењене.

У прошлој години полагали су акционари четврту уплату по новим акцијама (576 динара од комада) и зато се капитал повећао од 25,4 милиона крајем 1924 на 28,2 милиона крајем 1925. Резервни фонд порастао је од 5,8 милиона на 7,2 милиона. Ово повећање не долази само од уплата акционарских него и услед разлике на курсу државних папира (7% зајам и ратна штета) као и од прихода самога фонда у 1925.

Циркулација новчаница износила је у милионима динара:

1922	5.039,8
1923	5 790,2
1924	6.001,5
1925	6.062,6

Крајем године повећање није тако велико, ма да је у току године циркулација достигала и већу цифру од ове.

Обавезе по жиро рачунима биле су у току године много веће, али су крајем године пале на 366,5 милиона, према 306,9 милиона у исто време 1924. Обавезе по разним рачунима износиле су 124,4 милиона (322,6 милиона у 1924).

Ово су, у главном, промене које се могу констатовати из упоређења стања од 31. децембра 1924. и 1925. Што се тиче промена за последњи месец дана, оне су у појединостима износиле:

За месец
дана

1925.

АКТИВА

30-XI—31-XII + или —

	1925.		
	30-XI—31-XII + или —		
МЕТАЛНА ПОДЛОГА:			
у кованом злату	75,3	75,9	+ 0,6
у кованом сребру	17,4	17,4	—
у старој монети.	1,3	1,0	-- 0,3
у депоима на страни у разним валутама	393,0	365,6	— 27,4
Укупно	487,0	459,9	— 27,1
ЗАЈМОВИ:			
на менице	1,092,0	1.207,9	+115,9
на хартије од вредности	165,6	163,2	— 2,4
Укупно	1.257,6	1.371,1	+113,5
ДРЖАВНИ ДУГ:			
рачун за откуп крунских новчаница	1.186,3	1.152,9	— 33,4
рачун приврем. и сталне размене	368,3	347,3	— 21,0
по зајму на бонове обрт. капитала	966,3	966,3	—
по зајму на бонове по ванр. кредитима	2.000,0	2.000,0	—
Укупно	4.520,9	4.466,5	— 54,4

ПАСИВА

Главница Дин. 50,000.000 у кованом злату			
од ове уплаћено	28,0	28,2	+ 0,2
Резервни фонд	6,4	7,2	+ 0,8
Новчанице у течају	6.017,1	6.062,6	+45,5
РАЗНЕ ОБАВЕЗЕ:			
по жиро рачунима	419,6	366,5	- 53,1
по разним рачунима	194,0	124,4	-69,6

Пада у очи врло велико опадање стока девиза и повећање зајмова. Тако исто карактеристично је, да су крајем године опала потраживања по жиро рачунима за читава 53,1 милиона, ма да у ово доба године већина новчаних завода тежи, да покаже што већу готовину. Све те појаве доказују, да смо далеко од обиља у новцу и да није још никако сувише расположивих капитала.

НОВЕ КЊИГЕ

Др. Богдан С. Марковић „Државне финансије и новчана реформа“ Привредна и финансијска студија новчаног проблема. Београд 1926. издавач књижара Време. Цена 25 динара.

Насупрот оптимизму који Министар Финансија испољава у својим говорима пред Народном Скупштином и изјавама у јавности, директор Државне Хипотекарне Банке г. д-р. Марковић проценио је хладно и објективно, може се рећи строго научно, све фазе наше финансијске политике и у предговору своје књиге на завршетку, као резиме, вели ово :

„И ако са извесним лепим програмом, у реалности без програма, у основи некоизеквентна, која данас демантује оно што јој је некада била догма, која догму и принципе мења према потреби ситуације та финансијска политика, говори да у њеном спровођењу нема увек принципа, нити довољно јасних мерила, нема искрене јавности, те мора улевати неповерење, јер не може бити залога за добру будућност. Јавност има права да на то укаже свом снагом и да тражи спровођење искреног и стварног принципа јавности у финансијама, јер на крају крајева, цело се то питање тиче грађана и њиховог материјалног развитака.

У данашњици су моменти у којима треба предузети мере за отклањање свих штетних појава у јавним финансијама, предузети мере санирања, са изгледом на успех са малим жртвама Криза у привреди коју земља преживљује и која је потенцирана, најбољи је барометар који наговештава да је настала потреба за но им правцем у финансијској политици. Валутно питање чије решење тражи предуслов у санирању финансијских прилика, истиче сву тежину и сву прешност финансијског питања.“

Књига садржи, у главном, ово:

1.) **Механизам новца:** Појам новца. Новчани системи. Механизам валуте. Примери из историје новчаних реформи. Новчани поремећаји.

2.) **Новчане кризе:** Новчане кризе пре светског рата и после светског рата. Новчане појаве у новчаним кризама. Куповни капацитет новца. Промене у курсевима. Девалвација и дефлација. Однос буџетске равнотеже и поправке меничних курсева. Примери новчаних реформи после рата. Појам стабилног новчаног еталона.

3.) **Проблем динара:** Динарски новчани систем. Новчана реформа после рата и инфлација. Финансијска инфлација. Одлике финансиске поратне политике. Данашња финансијска и привредна ситуација и стварни предуслови за предузимање новчане реформе. Циљ новчане реформе.

Ова студија г. д. ра Б. Марковића посвећена је успомени његова брата пок. д. ра Зорана Марковића, који је преминуо у мају 1925 и био познат и цењен у круговима наших економиста.

„Привреда“ службено гласило Загребачке Трговачке и Обртничке Коморе.

Од 1. јануара о. г. почео је излазити месечни часопис под горњим насловом, у коме ће поред саопштења из Коморе, бити и актуелних чланака из области народне привреде.

У првом броју изашао је чланак нашег сарадника г. д. р. Ива Белина „Девизна политика“. Главни тајник коморе г. Др. А. Цувај пише у овом броју о организацији привредне пропаганде. х.

КЊИЖЕВНИ ОГЛАС!

НОВО!

НОВО!

У издању Књижаре „Напредак“ Београд,
изашла је књига

„НАШЕ ФИНАНСИЈЕ“

ОД ДР. СЛАВКА ШЕЋЕРОВА.

ЦЕНА ЈЕ КЊИЗИ ДИНАРА 40.—

3-3

Власник за Друштво Председник
Милић Радовановић
Јованова, 77

Одговорни уредник
Никола Станаревић
Цар Урошева ул. 17

НАРОДНА БАНКА

Шести Редовни Збор акционара Народне Банке Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца биће 7 марта 1926 у 9 часова пре подне у згради Народне Банке у Београду.

ДНЕВНИ РЕД:

- 1) Извештај Управног Одбора о раду, и полагање рачуна за 1925 годину;
- 2) Извештај Надзорног Одбора;
- 3) Одобрење биланса и рада Управног и Надзорног Одбора за 1925 годину;
- 4) Предлог о подели добити;
- 5) Предлог о тумачењу чл. 20. Зак. о Народној Банци;
- 6) Предлози акционара, ако их буде по одредби Статута (чл. 90.);
- 7) Бирање шест чланова за Управни Одбор;
- 8) Бирање три члана за Надзорни Одбор.

На овом Збору може учествовати сваки акционар, који је држављанин Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, и који је у књиге банчине уведен као акционар најмање месец дана пре штампања ове објаве (чл. 86. Статута).

Акционари који желе да учествују на овом Збору, треба да поднесу своје акције, односно признанице о упису нових акција, као и друге исправе где и оне требају, најдаље десет дана пре

одређеног дана за Збор, а то је закључно до 24 фебруара ове године.

Поднесене акције примаће и издаваће на њих признанице:

у Београду Народна Банка, Одељење за Зајмове на Залогe и Оставе;

у унутрашњости сви банчини филијали, а у старим границама и новчани заводи.

После Збора може сваки акционар своје акције (и остале приложене исправе) на повратак признанице дићи оданде где их је положио.

По одредби члана 48. Закона о Народној Банци додаје се: да је код Суда тражен поништај акција под овим бројевима: 3.751—790, 9.386—405, 9.554—564, 10.020, 10.723, 11.533—539, 11.829, 13.372—375, 13.882—906, 13.907—911, 13.916—930, 13.932—934, 13.940—951, 13.954, 13.961—967, 13.973—979, 13.982—983, 13.986—998, 14.002—11, 14.017—044, 14.049—054, 14.058—87, 14.096—098, 14.910, 15.997—999, 16.000—004, 16.046—048, 16.205—211, 16.259, 16.787—799, 17.187, 17.366—367, 17.491—498, 17.532—546, 17.712—714, 17.722—723, 18.301—302, 18.304—305, 18.325—338, 18.340—348, 18.350—353, 18.357—368, 18.741, 18.743, 18.745—748, 18.886—894, 19.546—549, 19.579—585, 19.591—597, 19.603—626, 19.628—630, 19.632, 19.704—714, 19.797—800, 19.801—805; привремене акције I-ог издања бр. 8.404, 8.405.

Бр. 6992

23 јануара 1926 године,
у Београду.

Гувернер Народне Банке,
ЂОРЂЕ ВАЈФЕРТ

ОБЈАВА

Монополско Стовариште у Подгорици одржаће на дан 22. фебруара 1926. године другу оферталну лицитацију поводом издавања у једногодишњи закуп права утовара, истовара, претовара и преноса монополске и остале робе од Груза до Монополских Стоваришта у Црној Гори: Бара, Подгорице, Никшића, Колашина и Уреда за откуп дувана у Котору.

Услови и ближа обавештења за ову лицитацију могу се видети сваког дана у канцеларији Економног Одељења (Транспортни Одсек) Монополске управе, као и у канцеларији Монополског Стоваришта у Подгорици.

Овим се повлачи и замењује објава издата под Е. М. Бр. 599 од 20. јануара 1926. године која је изашла у Службеним Новинама од 23. јануара 1926. год. Бр. 16.

Из канцеларије Економног Одељења Управе Државних Монопола Е. М, Бр. 599 од 23. јануара 1926. године у Београду.

ОБЈАВА

Управа Државних Монопола набавиће путем оферталне лицитације, која ће се одржати на дан 2. марта о. г. у 11 часова у канцеларији Управника Државних Монопола 45 комада панцер каса и 117 ком. гвоздених ормана разних димензија, потребних за смештај новца, таксених вредности и књига код појединих Финансијских Дирекција и њених подручних Пореских Уреда.

Услови као и сва ближа обавештења могу се добити у канцеларији Економног Одељења ове Управе сваког радног дана од 8—12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола Е. М. Бр. 1208 од 23. јануара 1926. г. у Београду.

Француско-Српска Банка

ДРУШТВЕНО СЕДИШТЕ

У ПАРИЗУ

100, Rue de la Victoire

ГЕНЕРАЛНА ДИРЕКЦИЈА

У БЕОГРАДУ

Кнез Михајлова ул. 36.

Потпуно уплаћен капитал: **20,000.000. Франака**

МАГАЦИН

И ДИРЕКЦИЈА РОБНОГ ОДЕЉЕЊА

Херцеговачка ул. 9. (Сава)

Телеграфска адреса: Фрасермаг

Телефон: 2956

Прима робу на смештају и у комисион.

Телегр. адреса: ФРАНКОСЕРБ

Телефони: 264, 1463, 2261,

2891, 2892, 2893.

Даје зајмове на робу.

ЦАРИНСКО СМЕСТИШТЕ.

ПАРИЗ — ЛОНДОН — БЕОГРАД — ЗАГРЕБ
СКОПЉЕ — БИТОЉ — СОЛУН

Прима УЛОГЕ НА ШТЕДЊУ. — Издаје КАСЕ и ОДЕЉКЕ КАСА (**Safe Deposits**). Обавља СВЕ БАНКАРСКЕ ПОСЛОВЕ по најповољнијим условима. Извршује берзанске налоге за куповину девиза, новчаница и хартија од вредности. — Издаје чекове, акредитиве и кредитна писма на све земље на свету. — Прима налоге за исплату, писменим или телеграфским путем, у свима местима у земљи и у иностранству.

Есконтује и наплаћује менице и документа. —

Отвара текуће рачуне.

Даје гаранције и кауције и т. д.

О Г Л А С ЗА КУПОВИНУ ЗЕМЉИШТА

Управи Државних Монопола потребно је земљиште у Београду у величини око 10.000 м² с тим, да има водовод и канализацију и да је по могућству у непосредној близини *железничке и трамвајске пруге*.

Понуде са ситуацијом земљишта поднети најдаље до 25. јануара ове год. до 10 часова пре подне у канцеларији Индустијског Одељења Управе Државних Монопола.

Из канцеларије Индустијског Одељења Управе Државних Монопола И.М.Бр. 100 од 2.-I-1926. год.

О Б Ј А В А

Управа Државних Монопола одржаће на дан 9. фебруара 1926. у 11 часова у канцеларији Управника Државних Монопола оферталну лицитацију за набавку:
**28.850 риса цигар папира II врсте по 700 листова
димензије 67/94 см.**

Услови као и сва остала обавештења могу се добити у канцеларији Економног Одељења сваког радног дана од 8—12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола МБр. 33247 од 1. јануара 1926. године у Београду.

Набавка цакова од јуте

Управа Државних Монопола набавиће путем лицитације, која ће се одржати на дан **22. фебруара 1926 г.** у **II часова** пре подне у канцеларији Управника Државних Монопола

1,000 000

КОМАДА НОВИХ ЦАКОВА ОД ЈУТЕ

за пренос и паковање морске и ситне кухињске соли.

Услови, као и сва ближа обавештења могу се добити у канцеларији Економског Одељења ове Управе сваког радног дана од 8—12 часова пре подне.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 33326 од 13. јануара 1926. године,

Набавка крижачких ножева

Управа Државних Монопола набавиће путем сферталне лицитације, која ће се одржати на дан **23. фебруара 1926. год.** у **II часова**, у канцеларији Управ. Државних Монопола

3185 комада крижачких ножева

за потребе фабрике дувана, Радионицу Цигар Папира и Државну Маркарницу.

Услови, скице као и сва остала обавештења могу се добити у канцеларији Економског Одељења сваког радног дана од 8—12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 524 од 13. јануара 1926. године у Београду.

ИЗВОЗНА БАНКА

Београд

На дан 14. фебруара 1926. год. у 8 и по часова пре подне одржаће се XX. редовна годишња скупштина акционара Извозне Банке, у банчиној палати на Теразијама, са овим дневним редом:

1. Извештај Управног Одбора о раду и рачунима 1925. години;
2. Извештај Надзорног одбора;
3. Решавање о поднетим завршним рачунима за 1925. годину и подели дивиденде;
4. Избор чланова за Управни и Надзорни Одбор;
5. Предлози.

Умољавају се господа акционари, да благовремено депонују своје акције код Извозне Банке у Београду или код Прометне Банке и Београдског Кредитног Завода у Београду.

26. децембра 1925. год.
у Београду.

УПРАВНИ ОДБОР
ИЗВОЗНЕ БАНКЕ.

ХИПОТЕКАРНА

Банка Трговачког Фонда

БЕОГРАД — ЈАКШИЋЕВА УЛИЦА БРОЈ 8.
Телеф. бр. 665. у сопственој згради Телеф. бр. 665.

ЖИРО РАЧУН КОД НАРОДНЕ БАНКЕ
ЧЕКОВНИ РАЧУН КОД ПОШТ. ШТЕД. БР. 51.064
ТЕКУЋИ РАЧУН КОД ДРЖ. ХИПОТЕК. БАНКЕ

1. Врши свакодневно упис: трговаца, трговачког помоћног особља и банкарских чиновника, у чланство Трговачког-Пензионог-Фонда;
2. Даје зајмове на подлози: непокретних имања или хартија од вредности, првенствено члановима Фонда;
3. Прима улоге на штедњу под најповољ. условима.

НАРОДНА БАНКА

КРАЉЕВИНА СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

Позивају се уписници нових акција Народне Банке да на основи Закона и Статута банчиних (чл. 7. Закона, чл. XVI а његових прелазних наређења и чл. 7. Статута), најдаље до 30. априла 1926. положе последњу V уплату у 576.— динара по акцији.

При полагању ове V уплате има се поднети стална признаница о положеној I, II, III и IV уплати.

Уплату ће примати: у Београду банчино Заложно Одељење, а у унутрашњости банчини филијали: у Бањој Луци, Битољу, Вараждину, Вел. Бечкереку, Вршцу, Загребу, Љубљани, Марибору, Мостару, Нишу, Новом Саду, Осијеку, Панчеву, Сарајеву, Скопљу, Сплиту, Суботици, Цетињу и Шапцу.

Скреће се пажња на чл. 8. Статута банчиних који гласи:

„Сваки уписник-акционар дужан је да положи уплату тачно на рокове које означи Управа.

„Ко не положи уплату у одређеном року, дужан ће бити да на задоцњену уплату плати 8% интереса од дана када је требало извршити уплату па до дана извршења уплате.

„Ако уписник-акционар, и поред обновљеног позива у „Службеним Новинама“, не положи уплату ни кроз два месеца од дана поновљеног позива, онда он без икаквога даљег суђења губи право на све суме које је Банци на своју акцију већ уплатио.

„Управа ће банчина ту акцију прогласити да не важи, на њено место издати и продати другу, а оне већ уплаћене суме узеће као ванредни приход у Резервни Фонд“.

Бр. 139-385

29. децембра 1925 године

Београд.

УПРАВА
НАРОДНЕ БАНКЕ

HRVATSKO-SLAVONSKA ZEMALJSKA HIPOTEKARNA BANKA

ZRINJSKI TRG 7. — ZAGREB — ZRINJSKI TRG 7.

Podružnica: Osijek, Ugao Trg
Kralja Petra broj 8 i Štrosmaje-
rove ulice broj 1.

Osnovana god. 1892. — Uplaćena
dionička glavica Din. 60,000.000.
Pričuve Din. 23,000.000.

BANKOVNI ODIO.

Inostrani Odio koji pru-
ža osobite polakšice našim iselje-
nicima u Sjevernoj i Južnoj Ame-
rici, kao i u svim drugim preko-
morskim krajevima.

Devizni Odio kupuje i
prodaje uz najpovoljnije uvjete de-
vize i valute, te izvršuje do-
znaku istih u sve države najbrže.

OVLAŠTENI HIPOTEKARNI ODIO

Podijeljuje hipotekarne i amortizacione zajmove na
nekretnine. — Izdaje $4\frac{1}{2}\%$ založnice koje
uživaju pupilarnu sigurnost i jamčevnu sposobnost.

UKAMAĆUJE ULOŠKE NAJPOVOLJNIJE.

1—12

ФИЛИЈАЛ ПРАШКЕ КРЕДИТНЕ БАНКЕ У БЕОГРАДУ

У сопственој згради на углу Краља Милана и Сремске ул.
ЦЕНТРАЛА У ПРАГУ

Акц. капитал Кч 100,000.000 Рез. Фондови Кч 67,000.000

ФИЛИЈАЛЕ У ЧЕХОСЛОВАЧКОЈ РЕПУБЛИЦИ: БРАТИСЛАВА,
БРНО, ЧЕШКЕ БУЂЕЛОВИЦЕ, КОЛИН, КОШИЦЕ, КРАЛУПИ
Н/ВЛТ., ЛИТОМЈЕРИЦЕ, МОСТ, НАХОД, ОЛОММОУЦ, МОР.
ОСТРАВА, ПИСЕК, ПЛЗЕЊ, РАКОВЊИК, РОУДНИЦЕ Н/Л.,
ЧЕШКА ТРЕБОВА, УХЕРСКЕ ХРАДИШТЕ, УСТИ Н/Л., ХРУ-
БИМ. — У БУГАРСКОЈ: СОФИЈА. — ОБАВЉА СВЕ БАН-
КАРСКЕ ПОСЛОВЕ; ВРШИ ДОЗНАКЕ НА СВА МЕСТА У
КРАЉЕВИНИ С. Х. С., ЧЕХОСЛОВАЧКОЈ РЕПУБЛИЦИ И ИНО-
СТРАНСТВУ. **Даје под закуп сефове у челич. трезору.**

УВОЗНО ОДЕЛЕЊЕ

ИЗВОЗНО ОДЕЛЕЊЕ

ТЕЛЕФОНИ БР.: 1980, 81, 82 и 83.

Рачун код Поштанског Чековног Завода у Београду бр. 51005
у Загребу 39.081.